

Tartu Ülikool

Filosoofiateaduskond

Kultuuriteaduste ja kunstide instituut

Etnoloogia osakond

Helleka Koppel

KODUS JA VÕÕRSIL NING VAHEPEAL –
EESTI SELJAKOTIRÄNDURID AUSTRALIAS

Magistritöö

Juhendajad:

professor Art Leete

teadur Maarja Kaaristo

Tartu 2014

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1. PEATÜKK. VARASEM UURIMISLUGU NING TÖÖ TEOREETILINE RAAMISTIK.....	8
1.1. Turism ja turist	8
1.2. Turismi uurimine sotsiaal- ja kultuuriantropoloogias	10
1.3. Seljakotiturism: uurimine ja variatiivsus	14
1.4. Liminaalsus	17
1.5. Kodu muutuvad tähendused	20
1.6. Naasmine argirutiini	22
2. PEATÜKK. UURIMISTÖÖ MEETOD	24
2.5. Minu reis Austraaliasse	25
2.3. Välitööde kirjeldus.....	27
2.4. Autoetnograafia	32
3. PEATÜKK. LIMINAALSUS SELJAKOTIREISIL.....	39
3.1. Ajaline liminaalsus.....	39
3.1.1. Rutiini katkestus ja vaba aeg	40
3.1.2. Seljakotireis kui „teine elu“	44
3.2. Sotsiaalne liminaalsus	45
3.2.1. Harjumuspärasest sotsiaalsest keskkonnast väljaastumine	46
3.2.2. Uus sotsiaalne ring reisil.....	50
3.3. Ruumiline liminaalsus.....	53
3.3.1. Kauguse tajumine ning liminaalne maastik.....	54
3.3.2. Seljakotirändurite enklaavid	56
3.3.3. Teel olemine	58
3.4. Piiride ületamine ja ohutunne.....	61
4. PEATÜKK. KODUS JA VÕÕRSIL – TAGASIVAATAV PERSPEKTIIV	65
4.1. Stabiilsusesse naasmine	65
4.1.1. Tagasitulek või uute rutiinide loomine võõrsil.....	66
4.1.2. Rutiin ning selle edasilükkamine	72
4.1.3. Reisimine kui elustiil.....	74
4.2. Reisi mõju inimese enese- ja maailmatajule	77
4.2.1. Seljakotireis kui siirderiitus?.....	78
4.2.2. Muutuvad perspektiivid	80

4.2.2. Kogemuse väärtustamine.....	86
KOKKUVÕTE	90
KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD	94
Kirjandus.....	94
Empiirilised allikad.....	105
SUMMARY	106
Lisa 1.....	110
Lisa 2.....	111
Joonis 1.....	122
Joonis 2.....	122

SISSEJUHATUS

Seljakotiturism on meie kaasaegses maailmas üha kasvav fenomen, mida demonstreerib seljakotirändurite nähtav kohalolu pea kõikjal ning neile suunatud teenuste lai ja kiire levik (Richards, Wilson 2009: 3). Ka Eestis on seljakotiturism viimastel aastakümnetel hoogustunud. Seljakotiränduriks (*backpacker*) loetakse tavaliselt inimest, kes reisib pikaajaliselt ja madala eelarvega; soovib suhelda erinevate inimestega, sealhulgas nii kohalike kui teiste seljakotiränduritega; tunnetab ja peab oluliseks oma iseseisvust, vabadust ja avatus reisil; planeerib oma reisi paindlikku marsruuti individuaalselt või koos kaaslasega ning kelle peamiseks eesmärgiks on lõbu ja vaheldus (vt nt Loker-Murphy, Pearce 1995: 830–831; Sørensen 2003: 851; Welk 2004: 80).

Kõik seljakotirändurid ei pruugi aga vastata nimetatud omadustele. Kuna seljakotituristide kogukond on heterogeenne, ületades kõikvõimalikke rahvuslikke, geograafilisi jm piire, ei saagi olla näitajaid, mis iseloomustaks kõiki sellesse gruppi kuulujaid ühtviisi. Samuti võib ühiste karakteristikute väljatoomisel tekitada probleeme see, et väljastpoolt seljakotiränduriks liigitatavad ei pruugi ise end sinna gruppi kuuluvaks pidada ning ka vastupidi. (Cohen 2003: 70; Sørensen 2003: 851)

Jagamata ühist päritolu või geograafilist ruumi, moodustavad seljakotirändurid siiski vähemalt teatud määral kattuvate väärtushinnangute ja käitumisnormidega kogukonna. Paljud neist on 18–33 aastased¹ ning tulevad Põhja-Ameerikast, Austraaliast, Uus-Meremaalt ning Põhja- ja Kesk-Euroopast. Suur on ka Iisraelist ja Jaapanist pärit seljakotirändurite arv. (Sørensen 2003: 852–853)

Seljakotirändamist on käsitletud ka üha enam praktiseeritava elustiilina (vt nt Cohen 2010), mida toetab muuhulgas ka töö- ja elutingimuste paindlikkus tänapäevases maailmas. Antropoloogias ning teistes ühiskonna- ja kultuuriteadustes pööratakse viimastel aastakümnetel järjest enam tähelepanu transnatsionaalsusele ja globaliseerumisele. Oluline on, kuidas inimesed sellistes oludes toimivad ning millised on uued deterritorialiseerumisega seotud kultuuriilminguid (Vertovec 2007: 964). Ka seljakotiturismi kasvav populaarsus on osa meie kaasaegsest mobiilsusest tingitud kultuurinähtustest (Richards, Wilson 2004: 3).

---

¹Seljakotireisi populaarsus mainitud vanusegrupi seas tuleneb paljudel juhtudel viisatingimustest. Näiteks Austraalias reisib enamik seljakotirändureid töötamisõigusega turismiviisaga (*Working Holiday visa*), mille vanuseliseks piiriks on 18–30 (vt ka Lisa 1).

Rändasin aastatel 2010–2011 ka ise seitse kuud Austraalias, teenides ühtlasi kohapeal juhutöid tehes reisi jaoks raha. Seejuures kohtasin noori väga erinevatest paikadest, enim just Lääne-Euroopast ning USA-st, kuid ka Eestist. Nad olid otsustanud sarnaselt minuga veeta õpingute või erinevate töökohtade vahepeal teatud perioodi oma elust seljakotirändurina kodust eemal, väljaspool harjumuspärast rutiini. Austraalias rändavad noored enamasti töötamisõigusega turismiviisa (*Working Holiday visa*) alusel (vt pikemalt Lisa 1). Seega ei ole tegemist puhtakujulise vaba aja või puhkusega, sest oma reisi finantseerimiseks ka töötatakse lühiajaliselt.

Täheldatud on Austraalia riigi suunitlust töö ja puhkuse viisaga Austraalias reisivate seljakotirändurite arvu kasvatamisel. Kuigi seljakotirändurid kulutavad igapäevaselt võrreldes teiste turistidega vähem raha, on nad tänu oma reisi pikemale kestvusele ning selle laiale geograafilisele ulatusele Austraalia turismimajanduse oluliseks haruks. Laurie Loker-Murphy ja Philip Pearce juhtisid 1995. aastal tähelepanu seljakotiränduritele suunatud odavate majutus- ja transpordivõimaluste, restoranide, ekskursioonide ja muude teenuste laiale levikule Austraalias, Uus-Meremaal ja Kagu-Aasias. 1990. aastate alguses hakkaski näiteks Austraalia valitsus suuremat rõhku pöörama seljakotiturismi kui potentsiaalselt eduka majandusharu edendamisele traditsioonilisemate turismivormide kõrval (Loker-Murphy, Pearce 1995). Eestlaste seas on töötamisõigusega turismiviisa populaarsus aastatega järjest kasvanud. Aastal 2010, mil viibisin ka ise Austraalias, väljastati see viisa 1453 eestlasele (Working Holiday Maker 2011: 12).

Austraalia kui seljakotireisi menukaks sihtkohaks kujunemisele eestlaste seas on kaasa aidanud meediadiskursuses palju käsitletud ja juba argiteadmisena levinud arusaam võimalusest seal kergesti raha teenida². Lisaks on Austraaliat laialt kajastatud teisteski Eestis tuntud kultuuritekstides. Näiteks on paljud eestlased, kes hetkel kuuluvad vanusegruppi, milles saab taotleda töötamisõigusega turismiviisat Austraaliasse (18–30 aastased) üles kasvanud koos 1988. aastal tootma hakatud Austraalia telesarjaga „Kodus ja võõrsil“ (*Home and Away*), mis on eestlasteni toonud idüllilisi pilte Summer Bay valge liivaga rannast ja sinisest ookeanist ning austraallaste muretust elustiilist. Samuti on paljudele eestlastele tuttavad lood sõja eest Austraaliasse põgenenud sugulastest ja nende elust seal. Austraalia märgilisust väljendab ja

---

² Vt näiteks D. Leitmaa (2011) artiklit Eesti Päevalehes („Mis noori Austraaliasse tõmbab? Seiklused, raha, reisimine, tööpuudus?“) ja L. Rausi (2011) artiklit Postimehes („Austraaliasse kipub tööle üha suurem hulk Eesti noori“).

taastoodab oma romaanis „Tagasi Eestisse“ ka näiteks Urmas Vadi (2012). Seega võib öelda, et lisaks sellele, et Austraaliasse on eestlastel kerge saada töötamisõigusega turismiviisat, mis võimaldab seljakotireisil üpris mugavalt ära elada, on Austraalia kujunenud eestlastele meelepäraseks sihtkohaks ka tänu avalikule diskursusele. Austraalia märgilisust aitavad luua näiteks nii televisioon kui ka ilukirjandus, aga ka sugulaste ja tuttavate mälestused jms, lisaks ka nüüd juba Austraaliast seljakotireisilt naasnud või sinna elama jäänud noorte lood.

Analüüsin oma magistritöös läbi seestvaataja pilgu Austraaliasse seljakotirännule läinud Eesti noorte kogemusi³ ning arusaamu seljakotireisi mõjust inimese maailmavaatele laiemalt. Keskendun vahepeal olemise (liminaalsuse) tundele reisi ajal ning tagasivaatavale perspektiivile reisist pärast naasmist stabiilsusesse. Töö rõhuasetus kujunes välja empiirilise materjali esmase kategoriseerimise ja analüüsi käigus, mil kerkisid esile teemad, mis seostusid rutiini, mobiilsuse, vaba aja, eemaloleku ja selle mõju, reisimise kui elustiili ning koduga. Üheks oluliseks uurimisküsimuseks minu töös on, kuidas avaldub seljakotirännul argisest eemal ning mitmes mõttes vahepeal olemine. Lähtun Arnold Van Gennepi ([1909] 1960) ja Victor Turneri ([1967] 1970) liminaalsuse kontseptsioonist (vt alapeatükk 1.4. Liminaalsus). Minu informantide lugudes väljendub liminaalsus eelkõige n-ö päris elust eemaloleku ning enese proovilepanekuga seotud narratiivide kaudu. Uurin ka, millist rolli inimeste elus seljakotireis mängib; kuidas tajutakse naasmist tuttavasse sotsiaalsesse, kultuurilisse ja füüsilisse keskkonda pärast kuudepikkust eemalolekut; kuidas muutuvad arusaamad kodust ja kuulumisest reisil olles ning pärast reisi.

Seljakotireis Austraaliasse on Eesti ühiskonnas viimastel aastatel olnud üpris aktuaalne. Eestist ajutiselt või püsivalt lahkuvate noorte teema on olnud ajakirjanduse laialt tähelepanu all ning kuna Austraalia on üks populaarsemaid sihtkohti, on see tekitanud vastakaid arvamusi ja hoiakuid. Pakun oma magistritööga alternatiivi laiemalt levinud ajakirjanduslikele käsitlustele. Minu lähenemisviisi eripära etnoloogia kontekstis seisneb eelkõige minu töö autoetnograafilisuses. Lisaks käsitlen oma töös seljakotirändamise teemat ka ajalises ja

---

³ Lähtudes Edward M. Brunerist mõistan kogemuse (*experience*) all mitte ainult tegevust (millegi kogemine, kuidagi käitumine), vaid ka inimese personaalset refleksiooni tegevuse ja sellega seotud emotsioonide üle (1986: 5).

ruumilises mõttes mitmetasandiliselt, viies oma informandid käsitletava teema juurde tagasi ka aasta pärast reisilt naasmist, peegeldades seeläbi nende muutunud perspektiive.

Jagan oma töö nelja peatükki: 1) Varasem uurimislugu ning töö teoreetiline raamistik; 2) Uurimistöö meetod; 3) Liminaalsus seljakotireisil ning 4) Kodus ja võõrsil – tagasivaatav perspektiiv.

Esimeses peatükis esitan ülevaate turismiantropoloogia arengutest ning seejärel kitsamalt oma teema, seljakotirändurite, uurimisloost antropoloogilises perspektiivis. Avan oma töö teoreetilise raamistiku, selgitades *liminaalsuse* mõiste kasutust ning kodu mitmetähenduslikkust. Muuhulgas toon välja, kuidas on uurijad selgitanud argirutiini naasmisega seotud võõristus- ja ka kergendustunnet.

Teises, meetodi peatükis, esitan kõigepealt lühikokkuvõtte oma reisist, et luua lugejale pilt, millises kontekstis minu välitööd toimusid ning milline võib välja näha üks seljakotireis Austraalias. Seejärel selgitan oma kolmes etapis läbiviidud välitööde tausta ja käiku ning minu kui uurija ja seljakotiränduri kahetist positsiooni välitöödel ja sellele järgnenud töö edasises faasis. Analüüsin ka autoetnograafia kui meetodi rakendatavust seljakotirändurite (ja laiemalt turismi) uurimisel antropoloogilises kontekstis.

Kolmandas peatükis keskendun seljakotireisile kui mitmel viisil liminaalsele kogemusele. Seljakotireisi nähakse tavaliselt kui rutiini katkestust ning oma tavapärasest elust ajutist lahkumist. Eraldutakse nii oma argistest kohustustest kui ka näiteks harjumuspärasest sotsiaalsest ringist, mistõttu võib seljakotireisi käsitleda ruumiliselt, ajaliselt ja sotsiaalselt liminaalsena.

Neljandas peatükis analüüsin, kuidas seljakotirändurid tagasivaatavalt tajuvad oma reisi ning sellelt naasmist. Püüan teada saada, mida oma kogemuse juures hinnatakse ja kuidas nähakse seda mõjutavat inimese maailmapilti ja edasist elu üldisemalt.

1. PEATÜKK. VARASEM UURIMISLUGU NING TÖÖ TEOREETILINE RAAMISTIK

Asetan käesoleva töö eelkõige turismiantropoloogia konteksti, soovimata seejuures tähelepanuta jätta turismiuuringute transdistsiplinaarsust tänapäeval. Turismi sotsiaalkultuuriline roll on pikalt olnud tähelepanuta, mistõttu on turismi uurimisega varem tegelenud enim just majandusteadlased. Nüüdseks on hakanud tõusma ka näiteks antropoloogide roll turismi uurijatena ning erilist tähelepanu pööratakse reisimise erinevatele vormidele, sealhulgas seljakotirändamisele.

Minu töös on oluliseks analüüsivahendiks liminaalsuse kontseptsioon. Käsitlen seljakotirändu mitmete uurijate eeskujul igapäevaelu katkestusena, vahepealse perioodina (vt nt Cohen, Noy 2005; Graburn [1977] 1989; Richards, Wilson 2008). Pean oluliseks ka muutuvat tunnetust kodust ning tagasivaatavat perspektiivi oma reisile pärast naasmist oma tuttavase sotsiaalsesse ja füüsilisse keskkonda või uute rutiinide loomist võõrsil. Minu töö kuulub aga ka laiemasse turismiuuringute diskursusesse, mistõttu alustan esimest peatükki turismi ja turisti mõistete kasutusest ning liigun seejärel edasi turismiantropoloogia ja seljakotirändamise juurde, mis moodustavad samuti osa minu töö teoreetilisest raamistikust.

1.1. Turism ja turist

Mõiste *turist* esimesed kirjalikud mainimised on teada 19. sajandi algusest inglise ja prantsuse keeltes. Teateid inimestest, keda võiks nimetada turistideks, on aga palju varasemast. Näiteks on mitmed autorid nimetanud turistideks ka 4. ja 5. sajandi Euroopa palverändureid, kes reisisid Pühale Maale. Samuti võib märgata turismi vanas Kreekas ja Roomas ning viia see mõiste veelgi kaugemale. Nõnda saab turismi vaadelda kui kultuuriliselt universaalset nähtust, mis on levinud kõikjal maailmas ning läbi erinevate ajalooajalooperioodide. (Graburn [1977] 1989; Nash 1981: 463)

Turismi võib analüüsida väga erinevatest perspektiividest lähtuvalt, mistõttu ei ole see universaalselt defineeritav. Turismi kui institutsiooni on käsitletud majandusharu, ülemaailmse sotsiaalse fakti, imperialismi vormi, aga ka näiteks etendusena. Turisti on nähtud muuhulgas vaatamisväärsustega tutvuja, võõra, palveränduri ja esinejana (Dann 2002: 7; Graburn [1977] 1989; Redfoot 1984). Enamasti on autorid ühel meelel selles, et turism tähendab ajutist ja vabatahtlikku reisimist kodust eemale (Cohen 1976; Graburn [1977] 1989; Nash 1981; Urry

1990). Tihti seostatakse turismi ka läänemaailmas tuntud vaba aja kontseptsiooniga. Nelson Graburni töö ja puhkuse maatriksi (vt Joonis 2) järgi on turism seotud vaba aja ja lõõgastumisega ning tööd nähakse sellele vastanduvana ([1977] 1989: 22). Adrian Franklin (2003) toob aga välja, et tänapäeva ühiskonnas võivad puhkus ja töö olla omavahel väga läbipõimunud ning tihti ei saagi neid kindlapiirilisel eraldada, mistõttu ei ole selline definitsioon mõttekas.

John Urry kirjeldab, kuidas transpordi- ja kommunikatsioonitehnoloogiate areng mõjutab ühiskonda. Uued kommunikatsioonivahendid võivad muuta füüsilise mobiilsuse vähem oluliseks (Urry 2011: 17). Seetõttu ei pruugi kõik turismi definitsioonid sisaldada füüsilise liikumise nõuet. Maailma Turismi Organisatsiooni (UNWTO) andmetel on turism sotsiaalne, kultuuriline ja majanduslik fenomen, millega kaasneb inimeste liikumine väljapoole nende tavapärasest keskkonnast isiklikel või töistel põhjustel (World Tourism Organization: *online*). Samas näiteks käsitleb Franklin turismi kui maailma nägemise viisi, mistõttu füüsiline liikumine kodust eemale ei ole turistiks olemise eeldus (Franklin 2003).

Leides Franklini turismi käsitletule olevat antud töö kontekstis veidi liiga laia, mõistan turismi all siiski inimeste vabatahtlikku ajutist füüsilist liikumist kodust eemale. Küll aga nõustun Frankliniga töö ja vaba aja läbipõimituse osas meie kaasaegses maailmas. Austraalia seljakotirändurite puhul on olulisel kohal ka oma reisi finantseerimiseks raha teenimine, mistõttu ei ole minu teema kontekstis töö ja vaba aeg selgepiirilisel vastandatud. *Working Holiday* ei sobi näiteks Graburni töö ja vaba aja maatriksisse ([1977] 1989), mistõttu toimib minu töö kontekstis paremini Erik Coheni turismi definitsioon. Nimelt rõhutab Cohen, tuues muuhulgas välja turismi definitsiooni hägususe, eelkõige vahelduse otsingute ning eneseteostuse olulisust reisimise juures, vastandamata tingimata vaba aega ja tööd (1974: 533). Ka seljakotirändurite puhul on olulisel kohal argielust väljaastumine, teistsuguse keskkonna kogemine, kuid seejuures ei ole tegemist puhtakujulise vaba ajaga, vaid oma rahalise seisuga parandamiseks ning tihti ka kogemuste saamiseks või enese proovilepanemise eesmärgil tehakse reisil lühiajaliselt tööd.

Turisti mõiste näol on tegemist kultuurilises diskursuses loodud retoorilise konstruktsiooniga. Tihti kujutatakse turiste negatiivsete ja ebamoraalsetena, omistades neile teatud stereotüüpilisi käitumismustreid. Turiste nähakse vastutavana paljude globaalsete murekohtade eest, näiteks keskkonnaprobleemid, ületarbimine jm (McCabe 2005: 95–99). Ka Dann on toonud välja, et

iseenesest neutraalse sõna *turist* kõrvaltähenduseks on tihti enneköike hedonistlikku elu elav inimene, kes sõltumata paigast, kus ta parasjagu asub, ignoreerib sealset *teist*, olles keskendunud üksnes oma individuaalse õnne tagamisele (2002: 6). Tegemist on kollektiivse sotsiaalse arusaamisega teatud rollist, mille järgi on turistil tihti negatiivne konnotatsioon. Seetõttu püütakse sageli ennast antud nimetusest distantseerida, eelistades end vastavalt oma reisi motiividele defineerida näiteks *puhkaja* või *rändurina*. Samas ei pruugi *turist* siiski kõikide jaoks olla ühtviisi problemaatiline. Scott McCabe on väljatoonud, et neutraalsel, mitte-retoorilisel viisil võib *turisti* terminit leida kasutuses näiteks riikidesse sisenemiseks vajaliku viisakategooriana. Samuti kasutatakse *turisti* vahel ilma selle negatiivse varjundita, viidates võõras situatsioonis olemisele (näiteks teeküsimine) (McCabe 2005: 99).

Käesolevas töös mõistan *turisti* selle sõna neutraalses tähenduses. Samas puutusin oma reisil ja välitöödel kokku küll ka antud termini negatiivsete kõrvaltähendustega ning sellest tulenevalt ka sooviga end *turistiga* mitte samastada. Viimane on heaks näiteks selle kohta, et turismi diskursuse raames on võimalik avada tänapäeva ühiskonna moraalseid norme ja väärtushinnanguid ning sotsiaalseid identiteete (McCabe 2005: 102–103). Seetõttu on oluline mõista ka turismiga seotud negatiivsete hoiakute tagamaid, mis mõjutavad inimeste eneserepresentatsioone.

1.2. Turismi uurimine sotsiaal- ja kultuuriantropoloogias

Turism on valdkond, mis hõlmab endas näiteks majandust, sotsiaalkultuurilisi protsesse, keskkonnakaitset ja poliitikat puudutavaid küsimusi. Samas on turismi kõige enam uuritud just majanduslikest aspektidest lähtuvalt, sageli keskendudes mitte kohalikele, kes turiste võõrustavad, vaid turistide koduühiskondadele. Selle põhjuseks on tõsiasi, et kuni 1970. aastateni nähti turismi sotsiaal- ja kultuuriteadustes kui akadeemilise uurimise jaoks üsna väärtusetut valdkonda. Vaba aja ja lõbutsemisega seonduv turism ei olnud kaua aega akadeemiliste ringkondade jaoks tõsiseltvõetav teema (Burns 2004: 6–7; Nash 1981; Stronza 2001: 263–264). 1960. aastatel hakkasid sotsioloogid tähelepanu pöörama suurenenud vaba aja mõjule inimesele, käsitledes seejuures ka turismi osatähtsuse kasvu (Cohen 1984). 1970. aastatel hakkasid ka antropoloogid viimaks turismile tähelepanu pöörama, lähenedes sellele erinevalt sotsioloogidest eelkõige läbi põlisrahvaste vaatepunkti. Esimeseks turismiantropoloogiliseks käsitluseks loetakse Theron Nuñezi artiklit (1963) turismi mõjust

Cajititláni külale Mehhikos, milles autor kirjeldab nädalalõpu-turistide tulekuga kaasnenud muudatusi majanduslikes ja sotsiaalkultuurilistes suhetes Cajititláni kogukonnas.

Aastal 1973 hakati välja andma turismiuuringutele keskenduvat ajakirja *Annals of Tourism Research*, milles ilmusid antropoloogide (näiteks Valene Smith, Davvyd Greenwood ja Jafar Jafari) ning teiste sotsiaal- ja kultuuriteadlaste artiklid. 1974. aastal toimus Smithi juhtimisel esimene Ameerika Antropoloogia Assotsiatsiooni (AAA) turismiteemaline sümpoosion, mis sai aluseks mõjukale artiklikogumikule „Hosts and Guests: the Anthropology of Tourism“ ([1977] 1989). Antud kogumik kinnistas oluliselt turismi kui antropoloogiliseks uurimiseks sobiva valdkonna positsiooni. (Burns 2004: 8–9)

Alates 1970. aastatest on turismiantropoloogiaga tegelejate arv kasvanud. Olulisemateks uurijateks ja turismiantropoloogia kui distsipliini kujundajateks võib pidada Erik Cohenit, Nelson Graburni, Dennison Nashi, Valene Smithi ja Dean MacCannellit. See, millest lähtuvalt iga uurija turismi või turisti defineerib, sõltub eelkõige nende tööde rõhuasetusest.

Nashi järgi on turist inimene, kes on veedab oma vaba aega reisides. Niisugune definitsioon on probleemne vaba aja määratlemise raskuse tõttu. Tegemist on üldjuhul perioodiga, mil inimene ei ole hõivatud oma esmaste töökohustustega, kuid antud kontseptsiooni muudab keeruliseks juba eelpool kirjeldatud fakt, et tihti on vaba aeg ja töökohustused omavahel läbipõimunud või ühendatud. (Franklin 2003; Nash 1981: 462)

Ka Graburni turismikäsitlus põhineb Nashil, toetudes töö ja vaba aja vastandamise printsiibile. Autor analüüsib turismireisi kui omamoodi sakraalset toimingut või initsiatsiooniriitust. Turismi puhul on tegemist erilise eemalolekuga igapäevamuredest, mis muudab selle omamoodi pühaks ajaks. Reisimine tähendab profaansast argirutiinist eemaldumist (Graburn [1977] 1989: 26). Ka MacCannell on käsitlenud turismireisi „autentsete“ kogemuste otsingul oleva modernse inimese palverännuna ([1976] 1999).

Rõhutades võõrustava ühiskonna ja turisti suhteid, tunnistab Smith, et turismi defineerimise teevad keeruliseks töö ja muude kohustustega seotud reisid. Ta käsitleb sarnaselt Cohenile turisti kui inimest, kes veedab oma vaba aega ajutiselt kodust eemal olles ning kelle eesmärgiks on kogeda vaheldust. Turismi eelduseks on vaba raha ning vaba aja olemasolu, mis sai võimalikuks seoses oluliste muutustega lääne ühiskonnas pärast II maailmasõda. Töönädalat lühendati, transpordivõimalused paranesid, mitmekesisustid ning üldised elustandardid tõusid.

Oluline on muuhulgas ka muutunud suhtumine töösse ja rahasse. Enam ei põhjendata töötamist ainult moraalselt⁴, seega sai aktsepteeritavaks ka puhkamine ja teenitud raha enda peale kulutamine. (Smith 1989: 1–2; Cohen 1984: 376)

Eestis on näiteks Lõuna-Eesti maaturismi uurinud Ester Bardone⁵ ja Maarja Kaaristo (Võsu, Kaaristo 2009). Pärandilooma ja turismi teemal on kirjutanud ka Helen Sooväli-Sepping (Võsu, Sooväli-Sepping 2012) ning Kristel Rattus ja Liisi Jääts (Rattus 2007; Võsu, Rattus, Jääts 2013). Risto Järv on kirjutanud paralleelidest muinasjutu ja turismireisi vahel ning maaturismist Hiiu- ja Võrumaal (Järv 2010; Kaaristo, Järv 2012). Seljakotirändamist ja turismi arengut Eestis üldisemalt on käsitlenud rohkem majandusteaduslikust perspektiivist näiteks turismiuurija Jeff Jarvis koos Piret Kallase ning Victoria Peeliga (Jarvis, Kallas 2008; Jarvis, Peel 2013) ning nõukogudeaegset suvitustelu Anu Järs (2010). Tartu Ülikoolis on Eesti ja võrdleva rahvaluule õppetoolis Lahemaa giide käsitleva magistr töö kaitsnud Melika Kindel (2005); kultuurikorralduse erialal on mägitamatkajatest kirjutanud Margit Kohjus (2012) ning semiootika osakonnas on töö sohvafajate⁶ kaitsnud Berit Renser (2010). Tallinna Ülikoolis on magistr töö giidiga ekskursioonidest Tallinnas kirjutanud Kirsika Olev (2013a), kes on avaldanud ka Tartu Nefa Rühma kogumikus VanaVaraVedaja artikli matkaja kogemuse kujunemisest meelte kaudu (2013b). Brightonis ülikoolis on magistr töö seljakotiränduritest Austraalias ja Uus-Meremaal kaitsnud ka endine Tartu Ülikooli etnoloogia osakonna üliõpilane Kairi Sibul (2012).

Liminaalsuse kontseptsiooni (vt alapeatükk 1.4. Liminaalsus) on Eestis turismiuuringutes üsna vähe rakendatud. Näiteks Mariann Tihane kirjutas bakalaureusetöö liminaalsest kogemusest Aare Pilve romaanis „Ramadaan“ (2011), kuid tegemist ei ole turismiantropoloogilise uurimusega. Liminaalsust on rännaku ning etnograafiliste välitöödega seostanud Ele Paljula ja Eva-Liisa Roht oma artiklis „Vahel vahel ehk läbi liminaalsuse iseendast“ (2011). Risto Järv (2010) on kasutanud liminaalsuse kontseptsiooni, tõmmates paralleele muinasjutumaailma ja turisti kogetud maailmade vahel. Tartu Ülikoolis, folkloristika osakonnas on oma doktoritöö palverännakutest hiljuti kaitsnud Tiina Sepp (2014), kes samuti kasutab oma analüüsis liminaalsust, kirjeldades, kuidas vahepealolek võib olla tajutav nii uurija kui palverändurina.

---

⁴ Protestantlikust eetikast lähtuvalt olid töö ja usinus olulised iseenesest. Teenitud raha isiklikeks naudinguteks kasutamine ei olnud soositud (vt Weber [1905] 2007).

⁵ Endise nimega Võsu

⁶ Tegemist on rahvusvahelise sotsiaalmeedia võrgustikuga (<https://www.couchsurfing.org>), mille abil on võimalik leida tasuta kodumajutust kohalike inimeste juures pea kõikjal maailmas (vt ka Renser 2010).

Rännates ja ühtlasi välitöid tehes liigutakse pidevalt kahe, akadeemiliselt ratsionaalse ning endale ja oma informantide antud hetkel omase spirituaalse maailma vahel (vt ka Sepp 2014: 29). Sarnane erinevate meeleseisundite vahel liikumine toimus ka minu välitöödel, kui olin korraga nii seljakotirändur (turist), kui ka uurija.

Antropoloogidele on nende endi kohatine sarnasus turistidega tekitanud ebamugavustunnet. Tavaliselt ei ole nad soovinud, et neid välitöösituatsioonides turistidega seostataks, kuid näiteks Donald L. Redfoot on antropoloogiat näinud koguni omamoodi turismi vormina (1984: 299–301). Tihti on aga ka näiteks uuritaval kogukonnal raske vahet teha neid külastavatel antropoloogidel ning turistidel. Nii antropoloogid kui turistid veedavad aega kodust eemal, uurides ja avastades mingit kultuuri, olles kohalike jaoks võõra staatuses (Stronza 2001: 261). Turisti ja antropoloogi sarnasusi on analüüsinud ka näiteks Vasiliki Galani-Moutafi (2000), kes on võrrelnud etnograafilisi välitöid eneseavastusliku rännakuga. Nagu turistki, mõtestab ka antropoloog oma töö käigus enda positsiooni maailmas pidevalt ümber.

Hoolimata väljatoodud sarnasustest püüdsid turismiga tegelevad antropoloogid välitöösituatsioonis end turisti rollist eraldada, kartes, et vastasel juhul kaldutakse uurima iseennast. 1980. aastatel toimunud olulised pöörded kultuuriuuringutes tõid aga kaasa refleksiivsuse nõude, mis muutis ka antropoloogide suhtumist iseenda kogemuse analüüsimisse positiivsemaks. (Burns 2004: 6)

Minu välitöö kontekstis ei ole võimalik seljakotiränduri ning antropoloogi rolli minus eraldada, mistõttu ei tekkinud mul ka võimalust ega vajadust end antropoloogina turistidele vastandada. Küll aga, kuigi käsitlen oma töös seljakotirändamist turismi vormina, võisin ma Austraalias end kohati turistidele⁷ siiski vastandada. Kuigi vastaval hetkel teadvustamata, oli see ilmselt ajendatud juba eelpool kirjeldatud sageli kohatavast *turisti* negatiivsest tähendusvarjundist tänapäeva ühiskonnas.

Arvan, et minu informantide jaoks domineeris minus Austraalias eelkõige seljakotiränduri roll, sest suhtlesin enamikuga neist ka intervjuuväliselt, mil ilmselt nende jaoks ei olnud mu uurija positsioon nii selgelt tajutav. Samuti ei teadnud nad meie esmasel tutvumisel kohe, et teen seljakotirändamisest ka uurimistööd. Eestis läbiviidavate intervjuude puhul olin aga

---

⁷ Kuigi käsitlen oma töös *turisti* neutraalse katuserminina, mis hõlmab endas ka seljakotirändureid, siis Austraalias olles oli ka minu jaoks pigem domineeriv turisti negatiivne tähendus ning stereotüüpilisena seljakotiränduritele tundsin end turistidest erinevana.

tõenäoliselt algusest peale pigem uurija, sest selles välitöösituatsioonis sai kontakt võrreldes Austraaliaga loodud teistel alustel. Meie kohtumised ei olnud nii juhuslikud ning samuti oli neile minuga ka esimest korda kohtudes teada, et ma teen seljakotiränduritest uurimistööd.

1.3. Seljakotiturism: uurimine ja variatiivsus

Koos turismiuuringute levikuga antropoloogias hakati tähelepanu pöörama ka erinevatele turismi vormidele (massiturism, ökoturism, ajalooturism, etniline turism jne). Cohen, kelle järgi turism on vabatahtlik, mittekorduv, uutele kogemustele orienteeritud ajutine reisimine või kodust eemalviibimine (1974), eristab nelja turistitüüpi: individuaalne massiturist, organiseerunud massiturist, avastaja (*explorer*) ning rändur (*drifter*), kes on ka tänapäevase seljakotiränduri (*backpacker*) eelkäijaks (Cohen 1984: 378). Sellest lähtuvalt käsitlen seljakotirändamist oma töös kui ühte turismi vormi.

Varajased üksikud seljakotirändamisele keskenduvad akadeemilised artiklid avaldati 1970. aastatel (Cohen 1973; Vogt 1976). 1980. aastatel hoogustunud turismiuuringutes pöörati aga sellele nähtusele endiselt küllaltki vähe tähelepanu. Rändurite ja üldse noorte reisimise uurimisega jätkasid Erik Cohen, Pamela J. Riley, Judith Adler, J. Teas jt (Cohen 2003: 95). Esimest korda võttis termini *backpacker* akadeemilises tekstis kasutusele Philip L. Pearce (1990).

Seljakotirändurite arvukuse kasvades on ka uurijad hakanud sellele fenomenile alates 1990. aastatest üha rohkem tähelepanu pöörama, huvitudes muuhulgas selle reisivormi harrastajate motiividest ja kogemustest ning ka majanduslikust, sotsiaalsest ja kultuurilisest mõjust nende sihtkohtadele (vt nt Loker-Murphy, Pearce 1995). Viimase kümnendi jooksul on seljakotiturismi uurimine veelgi hoogustunud ning välja on antud kolm olulisemat sellele fenomenile keskenduvat artiklite kogumikku: „The Global Nomad. Backpacker Travel in Theory and Practice“ (2004, toimetajad Greg Richards ja Julie Wilson), „Backpacker Tourism. Concepts and Profiles“ (2008, toimetajad Kevin Hannam ja Irena Ateljevic) ning „Beyond Backpacker Tourism. Mobilities and Experiences“ (2010, toimetajad Kevin Hannam ja Anya Diekmann). Nimetatud publikatsioonid koondavad väga erineva taustaga uurijate artikleid seljakotiturismist, mis demonstreerib ka turismiuuringute transdistsiplinaarsust.

Seljakotiturismi ühe ajendina on nähtud lääne noorte võõrandumist oma ühiskonnast, mis kulmineerus 1960. aastatel USA-s noorte revolutsioonipüüetega ja alternatiivsete elustiilide otsingutega. Tänapäeva maailma ebakindlus on ka viimastel kümnenditel kaasa toonud noorte seas populaarse soovi võtta aasta õpingute vahel või järel muudest kohustustest vabaks (*gap year*), et saada uusi perspektiive oma elule ja tulevikule. Oluline on seejuures esitada endale väljakutseid ja elada naudinguterohket elu kodusest tuttavast keskkonnast eemal. (Cohen 2003: 96)

Cohen eristab ka 1960.–1970. aastate rändureid (*drifters*) tänapäevastest (*backpackers*), rõhutades esimeste kodusest keskkonnast võõrandumist, individualistlikkust ja vähest arvukust. Hilisemad seljakotirändurid liiguvad Coheni järgi tuttavamaid radu mööda ning peavad varajasi rändureid oma eeskujudeks, ideaalseteks *backpacker*'iteks, sarnanedes ise tegelikult pigem massituristidega (Cohen 2003: 96). Paradoksaalselt püütakse viimastega end aga tihti ka vastandada (Welk 2004). Leian, et kuna seljakotirändurid ise tajuvad oma positsiooni turismidiskursuses väga erinevalt, siis pole otstarbekas tõmmata ranget piiri Coheni pakutud *drifter*'i ja *backpacker*'i vahele. Tunnistades küll kohatist lõhet seljakotiturismi ideoloogia ja praktika vahel, mida on välja toonud ka paljud teised uurijad (Richards, Wilson 2008; Uriely et al 2002; Welk 2004 jt), ei arva ma, et oluline oleks identifitseerida „tõeline“ seljakotirändur, nagu Cohen (2003) seda kohati näib teha püüdvat. Kuna seljakotirändurid on oma reisidel väga paindlikud ning tegemist on äärmiselt heterogeense grupiga, ei saagi neid paigutada ka rangetesse kategooriatesse. Seetõttu tundub mulle tarbetu püüda tuvastada, milline seljakotirändamise viis on kuidagi „õigem“ ja milline „valem“.

Kasutades seljakotirändurite kohta ka terminit „globaalsed nomaadid“ (*global nomads*) käsitlevad Greg Richards ja Julie Wilson neid kui mobiilse maailma sümboleid. Järjest enam kasvab inimeste arv, kelle jaoks on seljakotirändamine saanud elustiiliks, mida toetab reisimisvõimaluste ja odavate hostelite rohkus ning ka paindlikumad töö- ja elutingimused (Richards, Wilson 2004: 3). Toetudes Erik Coheni *drifter*'i kontseptsioonile (2003), nimetab Scott Cohen neid tänapäevasteks ränduriteks (*contemporary drifters*). S. Coheni käsitlemise järgi on nende näol tegemist inimestega, kelle jaoks seljakotireisimine ei ole katkestus igapäevasest rutiinist, vaid pigem elustiil, mille juurde igal võimalusel tagasi pöördutakse. Teel olekust (*being on the road*) on sellisel juhul saanud normaalne seisund, mitte katkestus (Cohen 2010).

Kui (massi)turistide puhul rõhutatakse tihti nende püüet muuta oma elutingimused reisil võimalikult sarnaseks sellistega, mis neil on kodus, siis seljakotirändurid kui modernse maailma piirangutest pääseda üritavaid nomaadid ületavad füüsilisi ning kultuurilisi piire meelega, otsides vaheldust ja vabadust. Kusjuures külastatava paiga „autentsuse“⁸ määrajaks on tavaliselt teiste turistide kohalolu puudumine (Richards, Wilson 2004a: 5). Enamasti on reisimise motiivideks põnevuse, seikluste, kogemuste otsimine, soov tutvuda erinevate kultuuridega ning samuti puhkamine. Seljakotirändurid on tavaliselt arvamusel, et erinevalt tavalistest turistidest on neil suurem võimalus tutvuda kohalike kultuuridega. (Richards, Wilson 2008: 195)

Seljakotiturismi harrastajate motiivide ja suhtumiste erinevus hägustab piirid erinevate enesemääratluste vahel. 2002. aastal ATLAS Backpacker Research Group'i poolt koos tudengitele orienteeritud turismifirmadega meililistide kaudu läbiviidud kvantitatiivse uurimuse järgi eelistavad enam kui pooled vastanutest enda identifitseerimisel nimetust *rändur* / *reisija* (*traveller*), vastandades seda *seljakotirändurile* (*backpacker*) ning *turistile* (*tourist*). Kusjuures turistidega samastasid end Richardsi ja Wilsoni järgi pigem nooremad (alla 20-aastased) vastajad. Enesemääratlus sõltub nii inimeste reisi motiividest, suhtumistest, aga ka paigast, kus parasjagu rännatakse ning terminite sealsest tavakasutusest. Näiteks kui Austraalias, Uus-Meremaal, Tais ja Indias esineb juba ka tänavapildis väga tihti sõna *backpacker* ning seda kasutavad enese identifitseerimisel paljud rändurid, siis USA-s ja Kanadas pikemalt reisivad inimesed kasutavad pigem mõistet *traveller*. Turistidega samastatakse end igal pool kõige vähem. (Richards, Wilson 2004b)

Samuti ei ole seljakotirändamine tänapäeval vaid varajastes kahekümnendates eluaastates noorte pärusmaa. Näiteks Jeff Jarvis ja Victoria Peel on kirjutanud Fidži saartel kohatud 30–40 aastastest inimestest, kes olid katkestanud oma professionaalse karjääri kodus, et veeta pikendatud puhkus reisides, kombineerides seda vahel ka töötamisega. Selliste seljakotirändurite (turismimajanduses ja meedias nimetatakse neid tihti *flashpackers*) eelarve ei ole väike, nad on majanduslikult oluliselt paremini kindlustatud kui õpingute vahel reisivad

---

⁸ Autentsus on kontseptsioon, mis on uurijate seas tekitanud palju vastakaid arvamusi (vt debatti autentsuse ja mitteautentsuse teemadel nt Bendix 1997, Boorstin [1962] 1992, MacCannell [1976] 1999). Ning Wang näiteks on aga lahendanud autentsuse ja mitteautentsuse problemaatika turismi kontekstis sellega, et jagab autentsuse kolmeks: 1) objektiivne autentsus, mille puhul on oluline, et vaadeldav objekt oleks originaal; 2) konstruktiivne autentsus, mis viitab sümboolsele väärtusele, mis mingile kogemusele või objektile turisti või turismitööstuse poolt omistatakse ning mis on seega sotsiaalselt konstrueeritud ja 3) eksistentsiaalne autentsus, mille aluseks on turisti kogemus, meeelseisund, mis teda midagi tehes valdab (Wang 1999).

(*gap packing*) noored, kuid nad eelistavad eelkõige seltskondlikel põhjustel peatuda siiski odavates seljakotirändurite hostelites. *Flashpacker*'id on tihti ka nooremana käinud tüüpilisematel, madalama eelarvega, seljakotirändudel. Järjest enam on hakanud tekkima ka spetsiaalselt neile, majanduslikult kõrgemal järjel seljakotiränduritele, suunatud teenuseid. Näiteks pakuvad paljud hostelid tingimusi, mis vastavad hotellide standarditele, võimaldades *flashpacker*'itel nii kuuluda sotsiaalselt justkui seljakotirändurite hulka, kuid nautida samal ajal mugavamaid elutingimusi (näiteks privaatne vannitoaga tuba suuremate ühiselamu tüüpi magamisruumide asemel, basseinid jms). (Jarvis, Peel 2010: 21–22)

Seljakotiturismi heterogeensus on tinginud olukorra, kus üksmeel terminite kasutuse osas puudub nii seljakotirändurite endi seas kui ka akadeemilises diskursuses. Leian, et kui ingliskeelsed *backpacker*, *traveller*, *drifter*, *flashpacker* jne on kõik erineva rõhuasetusega, omades tihti ka teatud hinnangulist väärtust, siis eesti keeles ei ole *seljakotirändur* saanud juurde veel nii tugevaid konnotatsioone, mistõttu kasutan seda katusteterminina. Minu informandid kasutavad eesti keeles kõneldes sageli just Austraalias väga levinud sõna *backpacker*.

1.4. Liminaalsus

Liminaalsuse mõiste võttis kasutusele etnoloog ja folklorist Van Gennep rituaalsete praktikate uurimisel põlisrahvaste siirderiituste kontekstis, rõhutades nende juures ülemineku ning ajutise eraldatuse aspekti (Van Gennep 1960). Mõiste *liminaalsus* tuleneb ladinakeelsest sõnast *limen* (lävi, künnis) ning tähistab ülemineku situatsiooni, milles on eemaldatud kõik piirangud ning seega ühiskondlikud struktuurid ja normid ajutiselt ei kehti. (Szokolczai 2009: 142)

Kuigi liminaalsuse mõistet on antropoloogid enim rakendanud põlisrahvaste rituaalide analüüsimisel, on selle kasutusvaldkond tänapäeval olulisel laiem. Antud kontseptsiooni näol on tegemist ennekõike uurimistöö vahendiga, mistõttu on leitud, et seda ei ole mõtet üritada sulgeda üksnes tema algmesse kasutuskonteksti (Szokolczai 2009: 165). Van Gennepi tööd on edasi arendanud Victor Turner, kes laiendas liminaalsuse kontseptsiooni modernsele ühiskonnale, tõmmates paralleele näiteks kaasaegsete palverändude, karnevalide ning siirderiituste vahel (Turner 1978, 1979). Liminaalsuse all mõistab Turner seisundit või protsessi, milles ollakse kahevahel ja vahepeal (*betwixt-and-between*), ei see ega teine, millegi n-ö lävepakul (Turner [1967] 1970)

Liminaalses situatsioonis on inimene väljaspool oma tavapärast sotsiaalset struktuuri, mis omakorda võib olla ühendavaks lüliks tema ja teiste sarnases olukorras inimeste vahel. Piire tõmbava ja inimesi eraldavate struktuuride puudumise tõttu võivad oma varasema tähtsuse kaotada kategooriad nagu sugu, klass, rass, haridustase jne. Turner on kasutanud üheskoos liminaalses situatsioonis olevate inimeste kirjeldamiseks ladinakeelset mõistet *communitas*. Ta põhjendab *communitase* eraldamise vajadust kogukonna (*community*) mõistest sellega, et kui viimase liikmed jagavad tavaliselt ühist püsivat elukeskkonda, siis *communitas* põhineb pigem sotsiaalsetel sidemetel ja sarnasel kogemusel. (Turner 1969: 95–97)

Turner on kasutanud ka mõistet *liminoidsus*, viidates sellega liminaalsetele tegevustele, millel puudub rituaalne mõõde. Liminoidne olek on seotud vaba ajaga ning tegemist on rohkem individikeskse kontseptsiooniga, mida Turner seostab kapitalistliku ja liberaal-demokraatliku ühiskonnaga. Liminoidsed tegevused on tihti heterogeensemad ning eksperimenteerivamad võrreldes liminaalsetega. Kuna individid ise juhivad nende käiku, võivad nad olla isikupärasemad ning ei pea tingimata alluma sotsiaalsetele normidele. Kuigi Turner seob liminaalsust eelmodernse ja liminoidsust eelkõige modernse ühiskonnaga, rõhutab ta, et tegemist on pigem trendiga (liminaalsete tegevuste osakaal on kahanenud ja teinud rohkem ruumi liminoidsetele praktikatele). Tegelikult on alati liminoidsed ja liminaalsed nähtused eksisteerinud kõrvuti kõigis ühiskondades. (Turner 1979: 491–494)

Liminoidsusega tõstab Turner esile mänguliselt eksperimenteerivat normaalsusest eraldumist, jättes liminaalsuse algse funktsiooni, ülemineku, tähelepanuta. Seepärast rõhutab Thomassen vajadust naasta algse, Van Gennepi lähtuva, *liminaalsuse* tähenduse juurde, pöörates selle rakendamisel erilist tähelepanu just liminaalsusega kaasaskäivale üleminekule, rituaalsetele vormidele, mida see üleminek võtab, ning selle mõjule nii indiviidi kui kollektiivi tasandil (Thomassen 2012: 27–28). Ühtlasi on uurijate sõnul pigem tarbetu teha vahet Turneri poolt pakutud *liminoidsusel* ja *liminaalsusel*, sest see kitsendab põhjendamatult liminaalsuse kontseptsiooni piire ning põhineb liiga lihtsustatud traditsioonilise ja modernse dihhotoomial (vt nt Thomassen 2009: 15; Spariosu 1997: 38). Seega, kuigi seljakotirännu puhul võiks Turneri järgi olla tegemist pigem *liminoidsusega*, jään teiste uurijate poolt sarnaste nähtuste puhul märksa rohkem kasutatud *liminaalsuse* mõiste juurde (vt nt Sepp 2014, Szokolczai 2009, Võsu ja Pungas 2012).

Turismi on liminaalsuse kontekstis analüüsinud paljud teadlased, rakendades seda erinevate kultuuriliste praktikate mõtestamisel. Näiteks MacCannell ([1976] 1999) ning Graburn ([1977] 1989) on näinud turismireisi kui moodsa inimese palverändu. Seljakotireisi on käsitletud ka noorte tänapäevase siirderiitusena (*rite of passage*) (Cohen, Noy 2005; Teas 1998: 40–41 jt) ning samas on toodud välja ka niisuguse lähenemise kitsaskohti (vt Cohen 2003). Üpris palju on uuritud ka maastikke ja paiku, mida seostatakse liminaalsusega turisti kogemuses (Andrews, Roberts 2012).

Käsitlen liminaalsust (liminoidsust) Turnerile (1967) toetudes kui kahevahel ja vahepeal olemist, kuid laiendan seda nii seljakotiturismi ajalistele, ruumilistele kui sotsiaalsetele aspektidele. Liminaalsus tähendab mitmes mõttes piiride peal olemist, kus ollakse kahe „koha“ vahel, kuulumata otseselt kummassegi (Pungas, Võsu 2012: 87). Lähtudes Graburnist ([1977] 1989) ja Lettist (1983) käsitlen reisi kui liminaalset aega, perioodi, mida tajutakse kodusest igapäevaelust erinevana. Thomassen on toonud välja, et liminaalsus võib kesta ühe hetke, mingi perioodi (nädalad, kuud, aastad), kuid samas ka aastakümneid või sajandeid (Thomassen 2009: 15–17).

Seljakotirännak on tavaliselt seotud mingi üleminekuga inimese elus, kus ollakse teatud etappide vahel kas haridus-, töö-, või isiklikus elus. Väljutakse oma argielust, eraldudes perekonnast ja harjumuspärasest sotsiaalsest võrgustikust ning asetatakse end liminaalsesse ja võõrasse situatsiooni kodust eemal. Oluliseks saab iseseisvalt tavapärasest erinevate argieluprobleemide lahendamine (Cohen 2010: 102). Puhkuse ja reisi aega aitab eriliseks muuta selle võrdlemine argise ajaga kodus. Puhkusel tähtsustatakse olevikku, hetke (Ryan [2002] 2005: 207).

Ruumilise liminaalsuse all, mis on läbipõimunud ka sotsiaalse liminaalsusega, pean seljakotireisi juures silmas enda füüsilist eraldamist stabiilsest kodust. Seljakotiränduri peatuspaigad (hostelid, kohalike kodud, telkimisplatsid jms) on ajutised. Isegi kui jäädakse ühte kohta kauemaks paigale (näiteks paariks nädalaks või isegi kuuks), siis üldiselt tajutakse, et tegemist on ajutise kohaga. Ei ole ruumi, mida peetaks enda omaks. Richards ja Wilson (2008) on seljakotirändurite enklaave uurides välja toonud ka nende erilise omaduse luua võõrsil tuttavlikku tunnet läbi teatud teenuste ning sotsiaalse keskkonna (seljakotirändurid on seal tihti koos nii oma rahvus- kui mõttekaaslastega). Samas ei ole nende puhul tegemist stabiilse n-ö enda ruumiga. Lisaks võib ka seljakotiränduri identiteedi juures märgata sotsiaalse liminaalsuse

aspekti võõras–kohalik dihhotoomia tasandil: ta ei ole kohalik, kuid ei tunne ennast kuuluvat ka turistide hulka, vaid on midagi vahepealset. Seega on seljakotirännu puhul tavaliselt tegemist liminaalse seisundiga nii ajalises, ruumilises kui sotsiaalses mõttes.

1.5. Kodu muutuvad tähendused

Liminaalse kogemuse juures on oluline argistest rutiinidest väljaastumine. Argine tähendab seejuures tavaliselt kodust ja tuttavlikku. Kodu seostub nii füüsilise paigaga kui ka sotsiaalsete aspektidega, mille juures on olulised turvatunne ja mugavus. Uurijad on rõhutanud kodu subjektiivset ja emotsionaalset tähendust (Pocock, McIntosh 2013: 403–404; White, White 2007: 89). Näiteks David Morley küsib, kuidas inimesed tajuvad ja mõistavad ideed kodust tänapäeva destabiliseerunud ning deterritorialiseerunud maailmas. Ta toob välja *kodu* kaks tähendust: kodu kui füüsiline koht ning kodu kui sümboolne, kuulumistundega seotud ruum. Kodu, naabruskond või riik (rahvus) võivad kõik olla kohad, kuhu nähakse end kuuluvat ning samas on nad omavahel vastastikustes seostes (Morley 2001). Ka Kelly Baker (2012: 27) toob välja, et kuulumistunne on seotud nii personaalsete kui ka laiemate sotsiaalsete ja ajalooliste narratiividega, milles inimese seotust teatud kohaga pidevalt taasluuakse.

Floya Anthias rõhutab, et identiteedi üle hakatakse reflekteerima siis, kui mingid sündmused või protsessid elus tekitavad ebastabiilsuse, võõrandumise või kindlusetuse tundeid. Sellisel juhul tõstatatakse tavaliselt küsimusi oma sotsiaalse kuulumise kohta, hakatakse otsima oma juuri ning leitakse tuge abstraktsetest väärtustest nagu näiteks rahvus (2006: 21). Kodu pakub reisile minnes ja uute kohtadega tutvudes kindlustunnet, omamoodi taganemisteed (Andrews 2007: 508). Samas on seljakotirännu eesmärgiks just end kodu kontekstist välja rebida. Kodutunnet reisil võivad pakkuda aga seljakotirändurite enklaavid, kus on tihti loodud kodule võimalikult sarnased tingimused (Richards, Wilson 2008).

Avtar Brah arutleb selle üle, millal saab asukohast kodu ning mis vahe on enese koduselt tundmisel ning päritolu tõttu mingi koha tunnetamisel koduna. See, et inimene liigub ringi ning ei ela oma päritolumaal ei tähenda, et ta ei tunneks end oma asukohas koduselt, sinna kuuluvana. Kodu on nii füüsiline koht, kui ka teatud praktikate kogum (2002: 178–209). Baker (2012) kahtleb, kas inimene saab olla ilma kohata (*placeless*). Katkestades sideme mingi kohaga, seotakse end siiski mõne muu paigaga (*displacement*). Need inimesed, kes tunnevad,

et nad on kaotanud kuuluvuse oma päritolukohas, on ümber paiknenud kusagile mujale ning neil tekivad uued paikadega seotud kogemused ja tähendused seal.

Ka Anthias toob välja, kuidas see, kui ollakse eemal (*dislocated*) oma päritolumaast ja rahvusest, ei tähenda veel, et eemaldutakse ka muudel tasanditel (näiteks sotsiaalne klass ja sugu). Kui osa piire ületatakse, siis teised võivad samal ajal paika jääda. Asudes elama teise riiki ning võib-olla tunnetades seal end ka koduselt, ei tähenda, et päritolumaa tähtsus väheneks. Võimalik on identiteetide vahel manipuleerida viisil, et rahvuslik identiteet ning kodu- ja kuulumistunne ei ole otseselt omavahel kattuvad, kuid jäävad siiski läbipõimunuks. (Anthias 2006: 28, identiteedi paindlikkuse ja muutuvuse kohta vt nt ka Kuutma 2008, Leete 2012)

Turismi levikuks on „teisestamine“ (*othering*) oluliseks aspektiks kultuuride tajumisel. Selle abil tehakse vahet kodu ja võõrsil oleku, tuttava ja tundmatu vahel (Salazar 2013 [2010]: 172). Samas rõhutatakse, et kodu ja liikumine ei pruugi tingimata olla omavahel vastandlikud (Baker 2012: 26 jt). Inimese kohaga seotud identiteeditunnetus on palju komplekssem ning ei pruugi piirduda vaid päritolu ja juurtega. Mobiilsus ei tähenda tingimata kuuluvustunde ja juurte kaotamist ning paikne olemine ei tähenda, et end tuntakse kuuluvat tingimata sinna kus elatakse. Veelgi enam, ka kohad ise on paindlikud konstruktsioonid, mis saavad tähenduse läbi inimeste narratiivide ning enesetunnetuse. Koht on seotud nii inimese individuaalsete kui kollektiivsete identiteetide loomise protsessiga. Kusjuures materiaalne ning imaginaarne tunnetus kohast on omavahel seotud ning mõjutavad teineteist (Baker 2012: 26). Kodu mitmetähenduslikkus ja avatus kerkib eriti selgelt esile tänapäeva mobiilses, transnatsionaalses maailmas, kus oluline roll on globaalsel meedial ja erinevatel infotehnoloogia vahenditel. (Germann Molz 2008: 326)

Kodu on nii füüsiline kui ka kuulumistundega seotud sümboolne ruum ning selle tähendus võib inimese jaoks ringi liikudes muutuda. Kodust eemaldudes hakatakse selle üle ka rohkem reflekteerima ning kodu sümboolsust võidakse selgemini tajuda. Seljakotirändurid on tavaliselt võrreldes mitmete teiste turistidega kodust pikemalt eemal, olles enamasti sellel ajal kodu sümboolsust kandvate lähedastega tänu tänapäevastele võimalustele vähemalt aeg-ajalt ühenduses. Seetõttu võib seljakotirännu puhul kodu mitmetähenduslikkus ja paindlikkus avalduda teistest turismivormidest selgemalt.

1.6. Naasmine argirutiini

Van Gennepi siirderiitus koosneb kolmest faasist: eraldumine, liminaalsus ning tagasipöördumine stabiilsesse olekusse. Nii reisile minemine kui sealt naasmine on ambivalentsed sündmused. Van Gennep on kirjeldanud reisile minekut kui sümboolset surma. Van Gennepi teooria kohaselt on lahkumisel tegemist rituaaliga, milles astutakse välja oma argielust, võttes teadlikult reisiga seotud riske (Van Gennep 1960). Minu töö kontekstis märgib siirderiituse kolmas faas kas naasmist koju pärast seljakotireisi või uue koduse rutiini loomist Eestis eemal.

Enamik seljakotiränduritest võtab pärast reisi koju naasmist loomulikuna ning tihti on olemas tagasilennupilet või vähemalt enam-vähem kindel tagasipöördumise kuupäev. Seega ei otsitagi reisil kodu, vaid soovitakse end tunda hästi, koduselt seal, kus iganes parasjagu asutakse. Koduselt tundmine seostub turvalisuse, tuttavlikkuse ja kindlustundega, mida reisil püütakse tagada erinevate strateegiate abil (Germann Molz 2008: 329). Seljakotiränduritele võivad koduselt tundmise võimalust pakkuda näiteks spetsiaalselt neile kohandatud enklaavid, kus on suur tõenäosus kohata endasuguseid ning kus on loodud ka väga palju võimalusi enese mugavalt tundmiseks, sealhulgas tavaliselt võimalus kasutada internetti, et suhelda eemal olevate lähedaste inimestega (vt Richards, Wilson 2008).

Kuigi tavaliselt ei taheta puhkust lõpetada, kaasneb argiellu tagasipöördumisega kergendustunne. Pärast vahepealsest seisundist naasmist taastatakse ka endised sotsiaalsed kohustused ja normid, millest lähtuvat käitumist inimeselt jälle oodatakse (Turner 1970 [1967]: 94). Kui reisil olles on inimene mitmes mõttes liminaalses seisundis, siis naastes astutakse üldiselt tagasi oma endisesse rolli, kuigi sellega võib vahel kaasneda ka omamoodi ümberpööratud kultuurišokk (Andrews 2007: 510; Graburn [1977] 1989: 27; Hottola 2004: 469). Kui enamasti reisile minnes ja võõrasse keskkonda sisenedes saadab inimest eufooria, siis ümberpööratud kultuurišoki puhul, tagasipöördumisel, ei pruugi valdavad olla samasugused meeleolud (Hottola 2004: 460). Mõni võib olla leidnud enda jaoks uue koha võõrsil, soovimata üldse tagasi oma endisesse koju pöörduda, või võib eelistada jätkata seljakotiränduri elu (vt ka Cohen 2010 ja 2011).

Kuigi see ei tähenda, et kõik tajuksid koju saabudes kultuurišokki, muudab inimest teatud määral ka lühiajaline reis, mistõttu võivad koduühiskonna väärtused ja normid enam mitte ühtida inimese muutunud väärtushinnangutega (Hottola 2004: 460). Inimene ei ole enam tema

ise, sest ta on reisiril läbi teinud muutuse, uuenenud. Kui uuenemist ei tunta, nähakse reisi tihti isegi mõttetuna (Graburn [1977] 1989: 27).

Seega on naasmise puhul tegemist ambivalentse sündmusega, mida soovitakse vahel ka edasi lükata. Koju pöördumisega kaasneb tavaliselt aga nii õnnetunne kui kurbus ning segadus endiste normidega taaskohanemisel.

2. PEATÜKK. UURIMISTÖÖ MEETOD

Kasutan magistritöös kvalitatiivseid meetodeid, millest olulisemateks on minu jaoks avatud intervjuud, osalusvaatlus (või Leon Andersonile (2006) toetudes pigem *täielik osalemine*) ning autoetnograafia. Kvalitatiivseid meetodeid on John Van Maanen kirjeldanud kui kontekstikeskseid tõlgenduslikke tehnikaid, mille abil uurija püüab leida võimalikke tähendusi teatud sotsiaalsele fenomenile, liikudes uuritavale väljale nii füüsiliselt kui intellektuaalselt võimalikult lähedale, üldjuhul ilma eelnevate hüpoteesideta (1979: 520). Seejuures tunnistatakse antropoloogias postmodernistlikust diskursusest lähtuvalt *teise* täieliku mõistmise võimatust (Gross 1996: 1718).

Minu empiirilise materjali kogumine erines klassikalisest etnograafilisest välitööst, sest seljakotirändurite näol ei ole tegemist stabiilse grupiga, keda saaks teatud aja vältel mingis kindlas kohas või piirkonnas jälgida. Seljakotirändureid iseloomustavad Sørenseni sõnul mõningatest teistest gruppidest enam omavahelised spontaansed sotsiaalsed interaktsioonid (2003: 850), millest tulenes ka minu andmete kogumise meetod Austraalias. Leidsin oma informandid juhuslike kohtumiste teel. Minu valikuid nii reisil kui pärast reisi uurimistööga edasi tegeledes mõjutas pidevalt minu kahetine roll uurija ning seljakotirändurina.

Pöimin omavahel iseenda kui etnoloogi ja samas ka uuritavasse gruppi kuuluja isikliku kogemuse ning teiste seljakotiränduritega läbiviidud intervjuudest saadud empiirilise materjali, neid omavahel peegeldades ning suhestades. Etnograafia puhul on tegemist mitmekordse tõlgenduse protsessiga ning kogemus ise on alati komplekssem kui selle kirjalik väljendus (Gross 1996: 1726–1728). Antud töö juures on oluline, et uurijana olen ka ise konkreetse kultuuri produkt, millest on pärit ka minu veendumused maailma kohta ja mis omakorda mõjutavad minu tõlgendusi.

Billy Ehn rõhutab etnograafia eksperimentaalset iseloomu. Uurimistöö käigus toimub korduv endale küsimuste esitamine seoses oma töö eesmärgi, olulisuse, meetodite ja kvaliteediga (Ehn 2011: 60). Väljale minnes puudus mul selgepiiriline hüpotees ning uurimistöö ajal sõnastasin korduvalt ümber oma spetsiifilisemaid uurimisküsimusi, mistõttu uurimistöö täpsem fookus kujunes empiirilise materjali kogumise ja esialgse analüüsimise käigus.

2.5. Minu reis Austraaliasse

Minu reisi motiveerivaks faktoriks oli soov pärast bakalaureuseõpet võtta üks aasta ülikoolist vabaks ning veeta see aeg teisel viisil kui senine harjumuspärane elu Eestis, mis koosnes enamasti õpingutest ning stabiilsest elukohast, tutvusringkonnast jne. Läksin Austraaliasse, et kogeda teistsugust igapäevaelu rütmi. Otsustasin teha oma reisil võimaluse korral ka välitöid, sest mulle tundus, et seljakotirändamise näol on tegemist nähtusega, mis on Eesti noorte seas viimastel aastatel muutunud lausa klišeelikult populaarseks. Tahtsin uurida, miks minnakse, kuidas oma reisi planeeritakse ja ette kujutatakse ning kuidas muutuvad ootused ja lootused reisi suhtes seal olles ning mida arvatakse oma reisist hiljem kodus. Praeguseks on minu töö rõhuasetus veidi muutunud. Lähtun nüüd paljuski liminaalsuse kontseptsioonist ja sellest, kuidas vahepealolek inimeste reisilugudes avaldub ja kuidas tagasivaatavalt tajutakse reisi mõju endale.

Taotlenud endale töötamisõigusega turismiviisa Austraaliasse, maandusin koos sõbranna Toepsiga (hüüdnimi) Austraalia läänerrannikul Perthis 30. oktoobril, 2010. Reis lõppes 3. juunil 2011, kui jõudsime pärast kahenädalast vahepeatust Tais tagasi Eestisse.

Paljud uurijad osutavad järjest suuremale lõhele seljakotiturismi ideoloogia ja praktika vahel ning tõsiasi, et see, mida seljakotirändurid oma reisilt ootavad, saavutatakse tegelikult harva. Soovitakse suhelda kohalikega, kuid enamik ajast veedetakse teiste seljakotiränduritega; soovitakse vältida „sissetallatud“ radu, kuid külastatakse samu paiku, mida kõik teised jne (Richards, Wilson 2008). Mina ei asunud reisile väga selgete ja konkreetsete ootustega, mistõttu paljukirjeldatud seljakotirändurite ideoloogia ja praktika konflikti ma meie reisil ei tunnetanud. Teadsime enne minekut vaid seda, et püüame majanduslikel ja seltskondlikel põhjustel peamiselt sohvasurfata ja seega nii palju kui võimalik vältida hosteleid, mida meil ka enamasti teha õnnestus. Võib-olla ainus ootus, mis jäi täitmata, oli lisaraha teenimine reisile järgnenud koduse elu jaoks Eestis. See aga ei olnud kunagi olnud meie põhieesmärk. Minu jaoks oli oluline asetada end võõrasse, harjumuspärasusse olukorda ning jälgida, kuidas ma selles toimin ning seda sai seitsme kuu vältel tehtud piisavalt.

Reisi alguses, pärast paarinädalast sisseelamist Perthis, õnnestus meil saada töö ühes Lääne-Austraalia viinamarjaistanduses, kus veetsime järgnevad kaks nädalat viinamarjade oksti harvendades jms tööd tehes. Sealt liikusime edasi taas rannikule, väikelinna nimega Albany, kust leidsime hosteli teadetetahvlile jäetud sõnumi abil endale esimesed reisikaaslased, et läbida

ühise sõidukiga Austraalia suuri vahemaid. Kokku oli meil Austraalias kolm pikemat autoreisi (*roadtrip*'i). Nendest esimene kestis kaks nädalat, mil sõitsime koos väikse Euroopast pärit seljakotirändurite seltskonnaga päevinäinud kollase Mitsubishi mikrobussiga Lääne-Austraaliast Lõuna-Austraalia osariiki. Jagasime sõidu- ning toitlustuskulusid; ööbisime enamasti telkides võsas või lihtsalt tee ääres, üksikutel juhtudel ka meid abistanud kohalike juures. Ühel korral kasutasime eelkõige riietepesu eesmärgil ka hosteli teenuseid. Meie seltskond läks laiali Adelaide's, millest sai minu ja Toepsi jaoks kodu järgneviks kolmeks kuuks.

Kuigi me ei olnud plaaninud nii pikalt paigal olla, jäime Adelaide's peatuma ühte sohvasurfamise teel leitud majja, kus elas tavaliselt viis kuni seitse inimest (arv oli muutlik). Meid aktsepteeriti kui majakaaslasi, kes ööbivad hoovis parkivas vanas bussis. Töötasime Adelaide'i lähedal köögiviljapõldudel peenraid rohides, seejärel kuu aega Adelaide Fringe'i kunstifestivalil maisi grillides ja müües ning sellele järgnenud Womadi muusikafestivalil taimetoidu kioskis. Vaba aja veetsime oma majakaaslastega, näiteks Adelaide'i ümbruses ringi sõites, rannas käies või kontserte külastades.

Märtsis, kui tundsin, et aeg on edasi sõita, leidsime endale uue reisikaaslase, kelleks sai austraallane Paul (nimi muudetud): umbes 50-aastane rändur, kes oli oma veoauto ümber ehitanud enda jaoks sobivaks ratastel koduks, olles selles elanud juba 15 aastat. Meile loovutati selleks reisiks auto „magamistuba“. Paul ise magas sel ajal esiistmetel. Plaan oli sõita Adelaide'st Melbourne'i, kuid tehniliste rikete tõttu veetsime mõne päeva ka väikelinnas Mount Gambier'is, kus meile pakkusid peavarju kohalik mehaanik Leo ning tema naine Helen (nimed muudetud). Kui Paul ja Leo olid auto korda saanud, sõitsime edasi ning nädal pärast Adelaide'st lahkumist jõudsime Melbourne'i, kus meie teed Pauliga lahkesid. Melbourne'is harrastasime taas sohvasurfamist ning umbes nädala veetsime sealsete tuttavate juures, kellega saime kontakti tänu Adelaide'i sõpradele.

Sealt edasi liikumiseks ühinesime jällegi teiste seljakotiränduritega ning veetsime nädala taas autoga teel olles ja telkides. Sõitsime Melbourne'st mööda idarannikut põhja suunas, Byron Bay poole, mida loetakse üheks seljakotirändurite meelispaigaks Austraalias (Macbeth, Westerhausen 2003). Seal peatusime kaks nädalat, elades seljakotirändureid majutavas võõrastemajas ning seejärel rentides nädal aega väikse seltskonnaga maja.

Edasi liikusime koos juhuslikult kohatud tuttavaga Brisbane'i, kus jätkasime sohvasurfamist ning olime eesmärgiks seadnud leida ka tööd. Tööotsingud aga nurjusid, kui oleksime peaaegu sattunud kohaliku valelubaduste alusel tööd pakkuva hosteliomaniku petuskeemi, mille eest meid viimasel hetkel hoiatati. Selgus, et tööd selles piirkonnas meie jaoks tegelikult antud hetkel ei ole, kuid „tööd vahendav“ hosteliomanik oleks meilt soovinud saada ettemaksuna mitme nädala toa üüri koos tagatisrahaga. Seljakotirändurite petmine kohalike ettevõtjate poolt ei ole Austraalias harv nähtus (vt Jarvis, Peel 2013: 122). Kuna me tööd ei leidnud, otsustasime viimase Austraalias järelejäänud nädala veeta Brisbane'st eemal. Leidsime, et sealt mõnesaja kilomeetri kaugusel metsas toimub Rainbow' kogunemine. Tegemist on pidevalt üle maailma loodavate ajutiste kommuunidega, kus ühe kuu vältel püütakse elada ilma kapitalistliku maailma väärtussüsteemideta. Otsustasime, et antud üritusel osaledes saame korraga rahuldada oma uudishimu selle vastu ning ka vältida suurlinnas elamisega paratamatult tekkivaid kulusi, mistõttu sõitsime nädalaks sinna.

Enne Eestisse naasmist veetsime kaks nädalat Tais. Bangkokist kiirelt väsinuna viibisime suurema osa ajast Põhja-Tais Chiang Mais, kus ööbisime hostelis. Kui Austraalias olles ei tundnud me end turistidena, siis Tais tajusime oma staatuse muutust. Austraalias olime olnud kohalike silmis „vaesed seljakotirändurid“, Tais suhtuti meisse kui „rikastesse Euroopa turistidesse“, kellest üpris pealetükkivalt oodati kõikide neile pakutavate teenuste kasutamist, mis meis endis sellel ajal kohati pahameelt tekitas. Meie jaoks, kuigi Tais saime tõepoolest lubada endale palju rohkem kui Austraalias, ei olnud toimunud muutust meie reisistiilis või eesmärkides. Peatusime hostelis seetõttu, et ei leidnud omaale sohvasurfamise portaalist võõrustajat. Seega võib öelda, et kui Austraalias olles ei tajunud ma seljakotirändamist veel tingimata turismi vormina, siis Tai kogemus laiendas minu jaoks oluliselt *turisti* piire, mis oli hea ettevalmistus minu edasiseks tööks turismialase kirjandusega, kus need piirid veelgi hägustusid.

2.3. Välitööde kirjeldus

Magistritöö põhineb kolmes etapis läbiviidud välitöödel töötamisõigusega viisaga vahemikus 2010–2012 Austraalias elanud ja töötanud eesti noorte seas. Minu välitööde esimene periood kestis novembrist 2010 kuni juunini 2011 ning sai läbi viidud Austraalias. Teiseks etapiks loen retrospektiivseid täiendavaid intervjuusid Eestis, mis on tehtud samade inimestega, kellega

vestlesin ka Austraalias, umbes aasta möödudes reisist, augustis–novembris 2012. Kuna osa minu informantidest viibisid siis, kui nendega ühendust püüdsin võtta, endiselt välismaal, siis kolmega neist suhtlesin tagasivaatavast perspektiivist e-kirjade teel. Kolmandaks osaks minu välitöodes on uued intervjuud inimestega, keda ma Austraalias ei kohanud, kuid kellega tegin samuti Eestis tagasivaatavad intervjuud. Kõik intervjuud põhinesid poolstruktureeritud küsitluskavadel (vt Lisa 1) ning olid pigem vabas vormis vestlused ja kogemuste jagamised minu kui uurija ja samas ka seljakotiränduri ning informantide vahel. Pidasin Austraalias olles välitööpäevikut ning koos reisikaaslasega ka blogi⁹, mis on oluliseks abiks refleksiivses uurimistöös.

Intervjuud kestsid keskmiselt ühe tunni. Salvestasin intervjuud diktofoniga ning hiljem transkribeerisin nad kirjalikuks tekstiks. Seejärel struktureerisin informantide tsitaadid väljakoornud teemade alusel kategooriatesse, mille põhjal moodustus empiirilise materjali analüüsitabel. Viitan oma töös informantidele nende nõusolekul eesnimede ning sünniaastatega. Oma nime palus mitte kasutada vaid üks inimene ning seega on tema eesnimi asendatud varjunimega (Triin).

Välitöö esimeses faasis olid omavahel enim põimunud reisimine ja etnograafia. Kuigi seljakotirändurina osalesin pidevalt oma uuritava grupi elus, siis intervjuuolukordades astusin tugevamalt uurija rolli, jäädes samas alati ka seljakotiränduriks. Intervjuud toimusid etteplaneerimise võimatuse tõttu üpris ebaregulaarselt ning uurijaroll minus kerkis tugevamalt esile just nende ajal ja järel, mil kirjutasin ka välitööpäevikut. Samas teadvustasin ka intervjuude vahepealsel perioodil oma kahetisest positsiooni, püüdes kirjeldada enda jaoks välitööpäevikus nii enda kui oma reisikaaslase suhtumise muutumist seljakotirändamisse.

Sigrid Solnik, kes samuti pendeldas oma uurimistöö vältel Põhjaka restoranis uurija ja täieliku osaleja rollide vahel, kirjutab oma magistritöös, et võttis intervjuusituatsioonis enamasti alati tugevalt uurija positsiooni ning tema kui kollektiivi liikme roll jäi selgelt nii tema enda kui uuritavate jaoks sellel hetkel tagaplaanile (Solnik 2013: 33). Minu suhtlus enamikuga mu informantidest ei olnud oluliselt erinev intervjuu ajal ja enne või pärast seda. Tihti rääkisime samadel teemadel edasi ka pärast diktofoni kinnivajutamist, mistõttu ma ei tundnud nii selget

---

⁹ <http://www.poleliimi.blogspot.com/>

rollide vahetamist. Pigem olid mõlemad rollid minus pidevalt kohal, kuigi kindlasti sõltus olukorrast, kumb parajasti domineeris.

Saamata ette teada, kas ja kui palju eestlasi me kohtame, kogesin peagi, et eestlastega Austraalias mitte kohtuda on väga raske. Esimeste eestlastega saime tuttavaks juba Perthis. Meile tuli eelneva kokkuleppe alusel lennujaama vastu Alar, kes pakkus meile oma autoga transporditeenust lennujaamast linna. Samuti kohtusime Eestist pärit noortega juhuslikult hostelis, kus veetsime esimesed kaks ööd. Seega isegi veidi ootamatult toimusid esimesed intervjuud Austraalias juba esimestel päevadel. Tagantjärele vaadates oli tegemist sisseelamise perioodiga, mil harjusin nii oma seljakotiränduri kui ka uurija rolliga, mistõttu minu enda positsioon esimestel intervjuudel oli veidi ebakindel ja kahtlev, nagu esimesed kaks nädalat Perthis üldse, mida nii mina kui Toeps pidasime enda jaoks reisi kõige raskemateks. Samas võivad sarnased tunded vallata iga etnoloogi esmakordsel sisenemisel uurimisväljale, kui ei olda veel teadlikud sealsetest normidest, ei osata käituda ega küsida „õigeid“ küsimusi. Oluline on arvestada ka uurija enda kultuurilist ja sotsiaalset pagasit, millega saabutakse (Larsen 2010: 63). Kuigi minu välitööd toimusid n-ö minu enda sotsiaalses grupis (seljakotirändurid), oli siiski alguses tegemist minu jaoks võõra olukorraga. Ka koduantropoloogia puhul võib uurija olla mingis olukorras või grupis „kodus“ erineval määral (Collins, Gallinat 2010: 8).

Ka Eestis intervjuusid tehes olin nii uurija kui (endise) seljakotiränduri rollis. Kuigi olin eelkõige uurija, oli intervjuudes tegemist muuhulgas kahe seljakotiränduri omavahelise kogemuste vahetamisega. Seega kuigi turisti ja antropoloogi positsioonide segunemine on uurijates palju vastuolulisi tundeid tekitanud (vt Burns 2004; Redfoot 1984; Stronza 2001), siis minu puhul olid mõlemad rollid alati selgelt kohal ning ma ei proovinud neid kunagi varjata, mis mõjutab kindlasti minu uurimistööd. Arvan, et minu suhtlus informantidega oleks kindlasti olnud teistsugune, kui ma ei oleks ise olnud läbi elanud nendega rohkem või vähem sarnast kogemust.

Välitööde esimeses, Austraalias läbiviidud etapis, oli minu informantideks kuus meessoost ning neli naissoost eesti noort, sündinud ajavahemikus 1981–1992. Kohtusin nendega hostelites või läbi ühiste Austraalias tekkinud tuttavate. Tõenäoliselt olin oma informantide jaoks vähemalt esmapilgul eelkõige teine eestlane, kellega teed Austraalias ühel või teisel moel ristusid. Jagasin nendega sel perioodil ka üpris sarnast kogemust ja ühiseid igapäevaelu probleeme. Seetõttu oli infomantidega kontakti saavutamine ning vestluse alustamine üpris lihtne. Intervjuude

mitteformaalne õhkkond võis pigem leevendada ka rollide erinevusest tulenevat võimuhete probleemi. Leian, et topeltrollid minus toimisid antud uurimistöö raames teineteist täiendavalt. Kui seljakotirändurina oli läbi ühiste teemade lihtne vestelda, siis just minu uurija roll oli see, mis kutsus vastajates esile sügavama refleksiooni. Minu küsimused võisid kohati olla niisugused, mille peale igapäevaselt ei oldud mõeldud.

Intervjuud toimusid vabas vormis, tavaliselt kas kellegi kodus, hostelis või avalikus linnaruumis (pargis, rannas). Kolmel juhul oli tegemist grüpiintervjuudega kus osalesid lisaks minule kui intervjuueerijale kaks sõpra üheaegselt (Henry ja Tambet, Tiiu ja Marko, Eike ja Elis), ning vahel viibis juures ka minu enda reisikaaslane Toeps. Lisaks võis toimuda põgus suhtlus juhuslike möödujate, näiteks teiste sõprade, hostelikülastajate või kohalikega, kelle kodus parasjagu intervjuud tehti. Davies rõhutab, et inimesed, keda ei intervjuerita, kuid kes viibivad selle juures, on nii uurija kui informandi käitumist mõjutades konteksti loovaks teguriks, millele tuleb tähelepanu pöörata. Tihti teevad kõrvalised isikud intervjuu ajal ka kommentaare, mis võivad vestlust suunata (Davies [1999] 2006: 104). Juures viibivate või mööduvate inimeste sekkumine mõjutas kindlasti minu intervjuude rütmi. Tegemist oli aga enamasti teemaväliste katkestustega (keegi pakkus süüa või tegi nalja tema jaoks ebatavalise situatsiooni üle), mis aga ei muutnud oluliselt intervjuu käiku, sest jutt jätkus tavaliselt poolelijäänud teemast. Samuti leian, et ilmselt minu teemavalikust lähtuvalt ei tekitanud kõrvaliste isikute juuresolek inimestes oma kogemuste jagamisel tõrget. Oma reisist ja ka elust kodumaal rääkimine oli igapäevaseks tegevuseks kõigile seljakotiränduritele, kuigi võib-olla tavasituatsioonis ei süüvitud antud teemadesse nii põhjalikult. Kõrvaliste kommentaaride ja katkestuste mõju võis seisneda intervjuu situatsioonide veelgi vabamaks muutumises, mistõttu kahanes minu kui uurija ja vastaja kui uuritava positsioonide märgatav erinevus.

Grüpiintervjuudes stimuleeritakse teineteise vastuseid ning esitatakse vastastiku küsimusi, intervjuueerijal on seejuures vähem suunavat jõudu (Davies [1999] 2006: 104). Kindlasti mõjutas minu intervjuude käiku juhuslikest katkestustest rohkem koos intervjuueeritavate sõprade omavaheline suhtlus ja teemakohane mõttevahetus, mis oli inspireeritud minu küsimustest, mille üle võib-olla varem ei oldud omavahel arutatud. Tihti tulevad inimeste erinevad perspektiivid ja vaatekohad välja just intervjuusituatsioonis tekkinud nendevahelises interaktsioonis.

Minu välitööde teine osa algas umbes aasta pärast reisilt naasmist. Kuus täiendavat intervjuud toimusid vahemikus 22. august – 22. november 2012. Seekord oli tegemist individuaalsete intervjuudega, välja arvatud ühel juhul. Tormi ja Markusega tegime grüpiintervjuu, mis toimus nende juures kodus. Ülejäänud täiendavad intervjuud toimusid Tartu ja Tallinna kohvikutes vaid minu ja korraga ühe informandi osavõtul. Kui kümnest välitööde esimeses etapis intervjuueeritud inimesest üheksaga on kontakt pärast reisi taastatud ning tehtud kas täiendavad intervjuud või suheldud e-kirjade teel, siis ühega (Alar) ei ole kahjuks õnnestunud hiljem uuesti kontakti luua.

Jaauanuaris–veebuaris 2013 suhtlesin e-kirjade teel veel kolme informandiga (Henry, Triin, Tambet) Austraaliast, keda arvasin endiselt viibivat välismaal. Tambet oligi taas Austraalias, Triin reisis parasjagu koos Austraalias kohatud elukaaslasega Aasias ning Henry oli vastupidiselt sotsiaalmeedia eksitavatele andmetele sel hetkel ikkagi Eestis. Kui täiendavate intervjuude jaoks olin ette valmistanud uue, retrospektiivse iseloomuga küsitluskava, siis e-maili teel, kartes, et välismaal viibides ei ole inimestel aega või soovi põhjalikule küsitluskavale kirjalikult vastama hakata, esitasin neile viis küsimust, mis omakorda koosnesid alaküsimustest ja keskendused eelkõige sellele, kuidas otsus paar aastat tagasi töö ja puhkuse viisaga Austraaliasse minna oli nende elukäiku mõjutanud ning kuidas tunnetati kodu ja eemalolekut nüüd, kui kahel juhul (Tambet ja Triin) oldi end püsivamalt seotud Austraaliaga. Vastuste pikkused varieerusid vastavalt informantide hetkesituatsioonidele. Näiteks Triin, kes parasjagu reisis, vastas oluliselt lühemalt ja kokkuvõtlikumalt kui Tambet, kellel oli sel hetkel stabiilne elu Austraalias.

Välitööde kolmanda etapi moodustavad neli uut intervjuud inimestega, kellega ma Austraalias ei kohtunud, kuid kelle kontakti ma leidsin läbi ühiste tuttavate. Need inimesed olid samuti viibinud töö ja puhkuse viisaga hiljuti seljakotirändurina Austraalias. Tegemist on kolme neiu ja ühe noormehega (sündinud vahemikus 1985–1992), kellega viisin intervjuud läbi nende töö juures (Merlin), Tartu või Tallinna kohvikutes (Maris ja Andres) ning ühel juhul ka informandi kodus Tallinnas (Evelin). Selles etapis toimusid kõik intervjuud individuaalsete vestlustena minu ja informandi vahel.

Ehni sõnul on oluline pöörata tähelepanu sellele, kuidas uurija enda kogemused, huvid ja emotsioonid mõjutavad teiste inimeste käitumise ja jutu tõlgendamist (Ehn 2011: 54). Kuigi pean kõikide oma informantide juttu võrdselt väärtuslikuks, pean tunnistama, et uurimistööd

mõjutas kindlasti see, kuivõrd jagasime mina ja mu vestluskaaslane ühiseid väärtushinnanguid ning valikuid ja kui palju olime enne intervjuud juba suhelnud. Sellest sõltus, millistel teemadel end avati, kuivõrd oodati minult tagasisidet ja ka oma kogemuste jagamist, mil määral hakkas inimene meie vestluse käigus iseennast analüüsima, kasutades minu juttu ja küsimusi justkui peeglina, abivahendina eneserefleksiooniks. Loomulikult toimus niisugune peegeldamine ka vastupidises suunas: vestluskaaslaste jutt aitas mul paremini mõista ka enda kogemusi ning emotsioone.

Intervjuud kujunesid tihti mitteformaalseteks vestlusteks. Tundsin, et kohati väärtustati mind kui kuulajat just tänu sellele, et teati, et ka minul on nendega rohkem või vähem sarnane kogemus. Mulle jäi mulje, et inimestel oli lihtsam minu poolt palutud teemal mõtteid vahetada just seetõttu, et eeldati, et ma vähemalt mingil määral samastun nendega, olles ise samuti olnud seljakotirändur Austraalias. Lisaks olen ka ise tajunud, et ei pruugi olla kerge leida tänuväärset kuulajat, keda huvitaks teise inimese reis ja sellega seotud emotsioonid niisugusel määral. Seetõttu meenutan ka mina oma aega Austraalias nüüd enamasti ainult oma sealse reisikaaslasega või vesteldes mõne informandiga, kellest nüüdseks on saanud sõber.

2.4. Autoetnograafia

Autoetnograafid on osalised oma uuritava sotsiaalse välja tähendussüsteemide konstrueerimises (Anderson 2006: 384). Oma magistritöös pean arvestama faktiga, et olen ise oma uuritava grupi liige. Inspireerituna Alan Dundesi rahva määratlusest¹⁰ (1965: 2) nimetan oma informante tinglikult grupiks, omistamata neile samas mingeid ühiseid omadusi peale selle, et nad on käinud seljakotireisil Austraalias. Selle grupi liikmed ei pruugi isegi üksteist tunda või olla kunagi kohtunud. Ühendavad lülid nende vahel on Eesti, Austraalia, seal lühiajalist töötamist võimaldav viisa ning mina. Olles oma informantidega samas sotsiaalses fenomenis osaleja, pean oma uurimuse juures oluliseks autoetnograafilist perspektiivi.

Autoetnograafia (*auto-ethnography*) mõistet kasutas esmakordselt kultuuriantropoloog David M. Hayano (1979), rõhutades et antropoloogid peaksid pöörama üha rohkem tähelepanu oma koduühiskondade uurimisele, arvestades seejuures, et nad on osa oma uuritavast nähtusest (Hayano 1979, cit Anderson 2006: 376). Deborah Reed-Danahay järgi on autoetnograafial

---

¹⁰ Rahvagrupp on igasugune rühm inimesi, kes jagavad vähemalt ühte ühist omadust (Dundes 1965: 2).

kahetine tähendus. Mõjutatuna postmodernistlikust etnograafiast ja autobiograafiast, millest esimene eitab autori objektiivse vaatleja positsiooni võimalikkust ning teine seab küsimuse alla inimese *mina* koherentsuse, võib autoetnograafia viidata nii etnograafiale autori enda sotsiaalses grupis kui ka autobiograafilisele kirjutisele, millel on etnograafilised omadused (Reed-Danahay 1997: 2). Autoetnograafiat on nähtud ka ainult autori enda kogemusel põhineva uurimusest (Collins, Gallinat 2010: 10). Enda uurimistöö kontekstis näen autoetnograafiat kui Reed-Danahay pakutud variantidest esimest, kui uurimistööd, mille empiiriline materjal on kogutud uurija enda sotsiaalses grupis. Uurides eesti seljakotirändureid Austraalias, olin ise samas ka nende sekka kuuluv, mistõttu olen oma uurimistöös pööranud erilist tähelepanu refleksiivsusele.

Refleksiivsus viitab sotsiaalteadustes viisidele, kuidas uurimistulemused on mõjutatud autori isiksusest ning töö protsessist. Sellistele aspektidele hakati rohkem tähelepanu pöörama alates 1970. aastatest, seoses antropoloogia distsipliinisese enesekriitikaga, mis viis väljendus- ja representatsioonikriisini ning n-ö postmodernistliku pöördeni. (Davies [1999] 2006: 4–14)

Väljenduskriisist on püütud üle saada muuhulgas interpretatiivse ja dialoogilise antropoloogia abil. Esimese puhul rõhutatakse uurija tõlgenduste subjektiivsust (vt Geertz 1973), teisega püüeldakse mitmehäälsuse poole, andes uurijaga samaväärselt sõna ka uuritavatele endile, mis annab omakorda lugejale võimaluse materjali ise interpreteerida (vt näiteks Shostak [1981] 2000). Kolmanda väljendusriisist väljatulemise meetodina nimetab Toomas Gross autoetnograafiat (Grossi tekstis *autoantropoloogia*, *eneseantropoloogia*). Selle miinuskohana toob ta, toetudes Herskovitsile (1973) välja, et autoetnograafia väidetava kitsahaardelisuse tõttu võib kannatada antropoloogia roll olla kultuuridevahelisi piire ületavaks distsipliiniks. Kultuurilisi ega sotsiaalseid piire ei ületata, mistõttu ei püüta ka mõista *teist*, mis on olnud traditsiooniliselt antropoloogia eesmärgiks. (Gross 1996: 1732)

Uurimisobjekti valikul on antropoloogid pööranud palju tähelepanu eksootilise *teise* kirjeldamisele. Seoses väljenduskriisiga kerkisid üles aga küsimused uurimisobjekti valikust, mis on seotud võimu ja representatsiooni probleemidega. Lääs ei ole enam unikaalne antropoloogilise teadmise pakkuja võõra kohta. Laienenud ja ülikiire kommunikatsioon ning tihedad kultuurikontaktid on tinginud olukorra, kus kõik pidevalt läbi erinevate meediumite ennast ja teisi tõlgendavad (Clifford 1988: 22–23). Kusjuures, nagu rõhutavad Akhil Gupta ja James Ferguson (1992: 14), ei ole ka *oma* ja *teine* enam nii selgepiirilised. Seega on ka

antropoloogias vajalik leida uued meetodid, mille abil tänapäevast situatsiooni kirjeldada. James Clifford toob välja (1988), et arvestada tuleb ajaloolist tausta, kultuurisidemeid, uurija-uuritava omavahelist suhtlust jms ning selle kõige seoseid.

Koos representatsioonikriisiga tõusid sotsiaal- ja kultuuriteadustes esile küsimused autori ja teksti vaheliste piiride kadumisest. Autori isiklik sotsiaalne reaalsus kajastub tema tekstides, mistõttu on etnoloogi uurimistöö samavõrd temast endast kui nendest inimestest, kellest ta kirjutab. Postmodernistlikust metanarratiivide eitamisest lähtuvalt ei käsitleta enam teadlase tööd kui privilegeeritud häälekandjat, vaid tegu on ühe võimaliku vaatega uuritavale teemale, mistõttu on oluline, et uurija suhtuks oma töö protsessi teadliku refleksiivsusega, olles oma kirjutistes selgelt nähtav ja tajutav tegutseja (Davies [1999] 2006: 14–16). Näiteks autoetnograafia puhul on uurija korraga nii oma töö subjekt kui objekt ning nii võib uurimusest saada dialoog autori enda ning teiste kogemuste vahel (Ehn 2011: 54).

Antropoloogia kui distsipliini siseselt on uurijad lähenenud autoetnograafiale erinevalt. Autoetnograafia emotsionaalse suuna (*emotional/ evocative autoethnography*) esindaja Caroline Ellis sõnul on autoetnograafia emotsioone vallandav, autori isiksust paljastav ning samas ka kunstiliselt meeldiv tekst, mille juures on oluline see, kuidas lugu jutustatakse (Ellis 2004: 32).

Oma tööd emotsionaalsele autoetnograafiale vastandades paneb Leon Anderson rõhku üldistusi loovale ja teoretiseerivale aspektile autoetnograafias. Anderson nimetab *analüütiliseks autoetnograafiaks* uurimistööd, milles autor on käsitletava grupi täielik liige (*complete member researcher*, edaspidi lühend CMR) ning sellisena ka uurimistulemustes nähtav. Analüütilise autoetnograafia eesmärgiks ei ole aga üksnes dokumenteerida isiklikku kogemust, vaid ka pakkuda seesolija perspektiivist võimalust mõista mingit laiemat sotsiaalset fenomeni. (Anderson 2006: 375–387)

Andersoni järgi ei ole autoetnograafia puhul meetodiks traditsiooniline osalev vaatlus, vaid tegemist on uurijapoolse täieliku osalusega. Olles täielik osaleja, on uurijal väga hea juurdepääs empiirilisele materjalile. Uurijal on lisaks teaduslikele eesmärkidele ka isiklik initsiatiiv väljalviibida, uuritavas sotsiaalses fenomenis osaleda. Ta saab pakkuda seesolija perspektiivi, lisades empiirilisele materjalile ka enda kogemuse. Uurija isiklik seotus teemaga võib tõstatada tema jaoks küsimusi, mis väljastpoolt tuleva osaleva vaatleja jaoks jääksid tähelepanuta. Niisiis vahendab autoetnograafia teadmisi nii laiema sotsiaalse konteksti kohta kui aitab uurijal ka

ennast paremini mõista (Anderson 2006: 389–390), sest teise mõista püüdmine on oluline enese määratlemise alus. *Mina* luuakse alati suhtes *teisega* (Gross 1996: 1726–1727). Autoetnograafia puhul võib uurijal ja tema informantidel olla ühine *teine*, kellele vastandudes enda identiteete luuakse (näiteks seljakotirändurite puhul on selleks tihti turist või kohalik). Samas peegeldavad teised grupiliikmed ka autoetnograafi ennast, panustades nii samuti tema *mina*-loomesse.

Uuriija võib täielikult osalevaks saada kas 1) läbi juhuslike tegurite, näiteks sündides antud gruppi, sattudes sinna mingi pöördelise sündmuse tõttu, liitudes sellega elustiilist lähtuval põhjustel (*opportunistic CMR*) või 2) astudes liikmeks uurimistöö käigus (*convert CMR*). Viimasel juhul on alustatud uuritava grupiga suhtlemist puhtalt materjali kogumise eesmärkidel ning hiljem võetud vastu otsus liituda, hakata ise harrastama oma uuritavate elustiili (Anderson 2006: 379). Minu puhul on tegemist kirjeldatutest esimese variandiga, kuna otsus hakata seljakotirändureid uurima tuli alles siis, kui olin leidnud, et tahan kindlasti veeta mingi perioodi oma elust sel viisil Austraalias rännates. Seega, leides end tulevase seljakotiränduri rollis, tekkis mul huvi antud fenomeni vastu laiemalt ning otsustasin nii enda kui teiste seljakotirändurite kogemustele põhinedes viia läbi ka uurimistöö.

Täielikult osaleva uurija positsioon toob kaasa mitmeid probleemseid aspekte ja küsimusi. Kuuludes küll oma informantidega samasse gruppi, omatakse ka uurija identiteeti, mistõttu erinevad uurija tegevused ja eesmärgid mõneti teiste grupi liikmete omadest. Lisaks osalemisele tegeleb autoetnograaf pidevalt ka andmete kogumise ja analüüsiga. See aga võib takistada uurijal kogemast ja osalemast uuritavas fenomenis täielikult, sest ta on pidevalt hõivatud ka uurija rollist tingitud tegevuste ja mõtetega. Samas on autoetnograaf tavalisest analüütilisem ja eneseteadlikum osaleja. Anderson rõhutab, et uurija arusaamad ei ole individuaalsed konstruktsioonid, vaid nad formuleeruvad läbi dialoogi teistega (Anderson 2006: 380–382).

Autoetnograafia teiseks ohuks on liiga autorikeskne tekst, milles lähevad kaduma üldisem teoreetiline püüd teada ja mõista mingeid sotsiaalseid protsesse (Anderson 2006: 385). Clifford Geertzi sõnul on antropoloogi üheks olulisimaks väljakutseks anda oma tekst edasi nii, et selles jääksid alles välitöid teinud uurija kui autor, kelle jaoks on muuhulgas tegemist ka väga isikliku kogemuse kirjeldusega, ning samas peaks tema töö püüdlema ka objektiivse analüüsi poole (mida see tegelikult kunagi päriselt ei ole) (Geertz 1998: 9–10). Etnoloogid ei peaks langema

liigsesse enesessesüüvimisse ega unustama oma eesmärgi püüda mõista kompleksseid sotsiaalseid maailmu, milles nad ise on osalised (Atkinson, Coffey, Delamont 2003: 57). Kuigi minu jaoks on olulised mu töö isiklikud subjektiivsed mõõtmised, ei ole käesoleva töö eesmärgiks eelkõige analüüsida iseennast, vaid püüda mõista seljakotirändamist läbi liminaalsuse kontseptsiooni. Seetõttu lähtun Andersoni analüütilise autoetnograafia meetodist, pöörates autoetnograafia tähelepanu ka kultuurinähtuse laiemale analüüsile.

Ellis ja Bochner aga kritiseerivad analüütiliste autoetnograafide püüdu liigselt teoretiseerida ja inimkogemust üldistada (Ellis, Bochner 2006: 431). Nemad vastandavad (emotsionaalset) autoetnograafiat n-ö traditsioonilisele, realistlikule etnograafiale¹¹.

Teiste inimeste lugusid analüüsides läheb Ellise ja Bochneri sõnul kaduma nende kunstiline ja emotsionaalne väärtus, sest lood n-ö tõlgitakse teaduslikku analüüsi ja üldistuste keelde ning lugeja ei tunneta enam ise loetavat teksti, muutudes nii passiivseks vaatlejaks (Ellis, Bochner 2006: 431–440). Kevin Vryan rõhutab aga, et emotsioone esilekutsuv tekst ei tähenda tingimata, et see oleks vähem analüütiline ning vastupidi, mistõttu puudub vajadus vastandada emotsionaalset ja analüütilist autoetnograafiat (Vryan 2006: 407). Samuti soovimata vastandada ja järgida väga selgepiirilisi autoetnograafia žanre leian, et käesolevas töös peaks olema tajutav minu kahetine positsioon uurija ning osalejana ning ka minu subjektiivne suhtumine seljakotirändamisse Austraalias. Sellest hoolimata ei soovi ma täielikult loobuda analüütilisusest. Isegi kui uurija teoretiseerib ja analüüsib informantide lugusid ning autoetnograafia puhul ka enda kogemust ning suhet uuritava fenomeniga, ei tähenda see, et lugejal kaoks võimalus suhestuda antud materjaliga läbi enda tõlgenduse. Lood ei pruugi kaotada oma emotsionaalset ega ka kunstilist väärtust lihtsalt seetõttu, et uurija neid analüüsib. Samuti ei kahanda analüüsi väärtust uurija subjektiivsus, kui see on piisavalt selgelt esile toodud. Lugejale jääb alati võimalus oma interpretatsiooniks ning see loob võimaluse ka edasiviivateks kriitilisteks debattideks.

---

¹¹ Kuigi mitmed ülevaated etnograafilisest kirjutamisest viitavad kronoloogilisele arengule realistlikult etnograafialt refleksiivsema suunas, on paljud varajased autorid siiski kajastanud oma töös ka uurija *mina* (Reed-Danahay 2001: 411) ning tegelikult ei välista realistlik etnograafia refleksiivsust ning muid autoetnograafilisi meetodeid. Paul Atkinson toob näitena mitmeid selliseid antropoloogide ja sotsioloogide (David Hayano, David Sudnow, Anthony Wallace, Luis Zurcher jt) varasemaid töid, milles on kajastatud põhjalikult ka uurija enda positsioon ja seotus oma teemaga. Ta rõhutab, et autobiograafilise etnoloogia meetodid ei peaks põhinema ainuüksi postmodernistlikel argumentidel ning nende liiga teravalt varasemate uurijate põlvkondade tööle vastandamine ei ole õige (Atkinson 2006: 400–401).

Subjektiivsus ei kujuta endast tingimata ohtu uurimistöö tõsiseltvõetavusele, vaid pigem võiks kasutada seda analüütilise allikana. Nii nagu tõlgendatakse teiste inimeste subjektiivseid kogemusi, suhestub uurija sarnaselt ka enda emotsioonide, tegemiste ja hoiakutega (Ehn 2011: 61). Ka Ellis ise, kes on analüütilise lähenemise vastu autoetnograafias, rõhutab, et kõik lood on alati rohkemad kui autori enda isiklikud kogemused, rääkides kultuurist laiemalt (Ellis 2004: 37). Seetõttu ei näe ma vajadust autoetnograafia puhul piirduda vaid isiklike lugude edasiandmisega, vaid soovin teha teatud määral ka üldistusi ning analüüsida seljakotirändamise fenomeni laiemalt.

Näiteks Vryan peab analüütilise autoetnograafia väärtuseks selle eesmärgi olla kasulik ka teistele, aidates mõista ja seletada inimeste kogemusi ja kontekste, milles tegutsetakse (Vryan 2006: 408), mis tähendab ka teatud analüütilise aspekti olemasolu uurimistöös. Ka Davies on välja toonud, et uurimistöö eesmärgiks on mõista ja vahendada erinevaid, sealhulgas ka antropoloogi enda, reaalsuse konstruktsioone (Davies [1999] 2006: 6).

Alati ei peeta autoetnograafia puhul vajalikuks kaasata empiirilise materjali hulka lisaks autori enda kogemusele ka näiteks intervjuusid teiste inimestega (Ellis 2004; Vryan 2005). Vryani sõnul on võimalik luua analüütilisi üldistavamaid sotsiaalseid kontseptsioone ka puhtalt autori-keskse materjali põhjal. Autoetnograafia võimaldab juurdepääsu nähtuse sellistele aspektidele, mis traditsioonilisemate meetoditega ei pruugi olla kättesaadavad. Läbi enda kogemuse on võimalik juurde pääseda materjalile, mille sarnast tavaliselt informantidelt ei saa, sest segavateks faktoriteks võivad olla näiteks täieliku usalduse puudumine informandi ja uurija vahel, aga ka näiteks häbi- või süütunne teatud teemadest rääkides (Vryan 2006: 406–407). Juurdepääs informatsioonile ei pruugi aga tagada selle moonutamata kujul tekstis kajastumist. Ka autoetnograafi enda kogemuse kirjeldus võib olla mõjutatud tema isiklikust häbi- ja süütundest, mistõttu jõuab ka sellest materjalist uurimistöö lõppversiooni filtreeritud informatsioon.

Lisaks on väga tõenäoline, et uurija arusaamad uuritavast fenomenist töö käigus muutuvad. Süvenemine temaatilisse kirjandusse ning paljude inimestega antud teemal vestlemine on muutnud minu suhtumist seljakotirändamisse võrreldes sellega, milline see oli Austraalias (vt ka lk 65). Nii, nagu minu uurimistöö tuleneb minu enda kogemusest, on minu kogemus muutunud tänu uurimistööle. Samas, kuigi lasin oma reisikaaslasel Toepsil, kes tegi minuga kaasa minu välitööde esimese etapi ja kes ei oma etnoloogia tausta, käesolevat tööd peaaegu

selle lõppfaasis lugeda, ei tulnud temalt kommentaare, mis läheksid otseselt vastuollu minu praeguste seisukohtadega. Siiski, kuna Toeps on minu uurimisprotsessi algusest peale mõjutanud, lisan empiiriliste näidetena mõnda kohta ka tema kommentaaridel põhinevaid näiteid, mis on kirja pandud pärast seda, kui ta oli minu magistritöö esialgset varianti lugenud.

Enda uurimistöös pean isikliku (ja Toepsi) kogemusega samaväärseks või isegi olulisemaks ka oma informantide mõtteid seljakotirändamisest. Kirjeldades ennast, kirjeldatakse ka laiemat, sotsiaalset kogemust. Kuigi Ellis viitab antud väitega eelkõige autoetnograafi *mina* sotsiaalse konteksti representatsioonile (Ellis 2004: 34), leian, et see väide laieneb ka informantidele. Läbi vestluste teiste seljakotiränduritega kujunes minu uurimistöö fookus ning lisaks mõjutasid inimesed, kellega vestlesin, minu enda pilti kõne all olevast fenomenist. Etnoloogi ja informantide interaktsioonis võivad muutuda uurija enda arusaamad ja enesetaju (Anderson 2006: 383). Kuna enamikuga oma informantidest kohtusin juhuslikult, see tähendab, et nad olid paratamatult osa minu reisist, ei saaks ma neid niikuinii oma kogemusest n-ö välja lõigata. Seega pean oma vestlusi nendega asendamatuteks allikateks oma uurimistöös.

3. PEATÜKK. LIMINAALSUS SELJAKOTIREISIL

Minnes pikale reisile Austraaliasse teadsin, et tegemist on vahepealse perioodiga minu elus. Olles kindel, et jätkan järgneval aastal õpinguid Tartu Ülikoolis, ei otsinud ma sel hetkel oma elus pööret. Tegemist oli üleminekuga bakalaureuseõppest magistriõppesse ning reisil tehtavad välitööd olid mõeldud seda toetama. Samas oli minu jaoks väga oluline ka rutiinist väljaastumine ning enese proovilepanek uutes situatsioonides.

Reisides Austraalias, omamata seitsme kuu jooksul püsivat elupaika ning mahutades seejuures kõik oma asjad ühte kiiresti kokku- ja lahtipakitavasse seljakotti, tundsin harjumuspärase stabiilsuse puudumist. Samas pakub niisugune kodust kaugel olek nauditavat avatuse tunnet. Seljakotiränduril on paljuski vabadus nii aega kui ruumi endas soovidele vastavalt kasutada ja kujundada (Elsrud 1998: 314). Puuduv fikseeritud reisiplaan annab võimaluse teha otsuseid spontaansemalt kui see tihti on võimalik koduses igapäevaelu rütmis elades.

Seljakotireisil ollakse kodus poolelijäänud tegevuste vahepeal. Teistsugune on ka positsioneerituses lokaalses ja globaalses raamistikus. Vastandades seljakotirändurina end nii turistidele kui ka kohalikele, asutakse kusagil keskel, ollakse võõras, kes püüab peavoolu turistist rohkem mõista ka kohalikku, jäädes samas kohalike silmis ikkagi *teiseks* (Richards, Wilson 2008: 192). Kõik peatuspaigad on ajutised, pidevas liikumises suundutakse kogu aeg millegi uue poole. Oluline on teelolek, rutiinivaba (või teistsuguse rutiiniga) elu ning teadmatus lähituleviku suhtes.

3.1. Ajaline liminaalsus

Enamik seljakotiränduritest tajub oma reisi kui katkestust, kui pausi igapäevaelus oma kodumaal. Enamasti ollakse mingis vaheetapis oma haridus- või tööelus (keskkooli ja ülikooli, ülikooli ja töö, kahe töökoha vm vahel). Vähesed näevad seljakotirändu püsivama alternatiivina oma „normaalsele“ elule. Sellel vahepealsel perioodil peetakse oluliseks saavutada täielik vabadus oma tegevustes ja otsustes (Cohen 2003: 101). Kui minevik ja tulevik on pigem korrapärased, siis seljakotireis on kaootiline, normidest ja struktuuridest vaba, n-ö avatud aeg.

Turistid on ajutiselt vabad oma igapäevastest ajalistest piirangutest, mis võib muuta ka seda, kuidas nad aega reisil tajuvad. Reisidele viidatakse tihti kui „elu parimale ajale“, mis näitab aja sotsiaalselt konstrueeritud tähendust. Luuakse uus, puhkuse aeg, mis erineb igapäevasest (Ryan

[2002] 2005: 201–206). Kuigi seljakotirännu puhul Austraalias ei ole enamasti tegemist puhtakujulise puhkusega, nii nagu see on üldiselt lühemate turismireiside puhul, tajuvad ka seljakotirändurid oma reisi kui puhkust ja aja maha võtmist ning seda struktureeritakse argisest erinevalt.

3.1.1. Rutiini katkestus ja vaba aeg

Seljakotirännu puhul on tegemist ajaraamiga, mida ei piira harjumuspärased argised kohustused ja mida inimene saab struktureerida teistel alustel võrreldes igapäevaeluga, mille juurest lahkuti (Elsrud 1998: 312). Tihti vastandatakse seljakotireis seetõttu n-õ päris elule. Tegemist on erilise perioodiga, milles tegeldakse üldiselt argistest erinevate probleemidega ning mida tajutakse vahepealse ajana. Enamik mu informantidest viitas seljakotireisile kui „vabale ajale“:

Ma arvan, et mul vähemalt oli suhteliselt kogu aeg selline plaan, et tahaks minna välismaale peale gümnaasiumi lõppu. Et võtta aasta vabaks...

(Eike, snd 1991, I int, Melbourne 2011)

Seejuures saab aja mahavõtmist tunnetada vaid suhestatuna kohustusterohke ja struktureeritud eluga, mille juurest on lahkutud (Elsrud 1998: 317). Reisi juures võidakse hinnata just võimalust eemalduda senise päevarütmi juurest:

Ja siis me mõtlesime hästi kaua juba [reisile minna] ja kuna baka ajal ma õppisin hästi palju, mul oli baka lõpetamisel see [tunne], et ma ei taha otse magistrisse minna ja siis oli lihtsalt hea võimalus võtta vabaks vahepeal. [...] Siis mul oli hästi palju eksameid, mul oli vist sellel semestril umbes 60 EAP-d, et... jah, ja siis ma tegin [neid eksameid] ja alguses oli nagu okei, aga siis kui kõik eksamid tulid korraga, et siis oli päris siuke tunne et oeh, et tahaks nüüd lihtsalt ära saada.

(Maris, snd 1988, int, Tartu 2013)

Reisi ja aja mahavõtmise juures rõhutatakse ka võimalust lõbutseda, mida samuti võidakse näha argirütmiga vastanduvana:

Ootused olidki võib-olla lihtsalt, et saaks lõbutseda ja et saaks aja maha võtta, mul oli vist see. Sest ma olin selleks ajaks töötanud oma vanas töökohas neli aastat ja ma olin koolis kogu aeg selle kõrvalt käinud, nii et mul oli nagu natukene võiks öelda kõrini. (naerab) Ma tahtsingi võtta aega maha, ma tahtsin lihtsalt, et mul oleks selline tšill natukene. Ja tegelikult see täpselt nii oli ka. [...] Aga no muidugi nüüd, kui ma tagasi tuln, siis kõik see oli jälle siin olemas. Aga sai nagu aja korra maha võtta.

(Merlin, snd 1985, int, Tartu 2013)

Seega on soov „vaba aja“ järele tavaliselt ajendatud rutiinist tüdinemisest ning soovist oma aega ise paindlikumalt planeerida, mis muidu on tihti võetud kohustuste rohkuse tõttu raskendatud. Kuna tekkinud argirutiini enam sellisel juhul tihti ei väärtustata, tekib soov teha kas või ajutiselt midagi senisest erinevat, väljuda oma argisest ajaraamist.

Tim Edensor toob välja (2001: 61), et tänapäevases maailmas on töö, vaba aeg ja turism omavahel rohkem kui varem läbipõimunud. Näiteks isegi kui Austraalias tehakse vahel seljakotireisil olles tööd, rõhutavad enamik, et reis on nende „vaba aeg“. Ajutine töö ei pruugi ära võtta seda vabadust, mida otsima mindi. See võib olla osa hinnatud kogemusest või siis võidakse töötamise perioodi suhtuda kui millessegi marginaalsesse. Töö ei ole oluline iseenesest, see on vahend edasi reisimiseks. Ajutine töö Austraalias ei loo kestvat rutiini, mis seoks inimesi kohustustega:

Mul ei olnud seal kohustusi otseselt. Mul oli kogu aeg nagu vabadus. Nüüd mul ei ole üldse vabadust. Reaalselt iga sekund mu päevast on planeeritud põhimõtteliselt. See on muidugi minu probleem, aga... Aga seal oli jah see, et sa said puhata ja olla. See on hullult hea ikka, et me sinna läksime. Kuidagi nii õige.

(Elis, snd 1991, II int, Tallinn 2012)

Oluline on pääsemine aega struktureerivatest kellaaegadest, mis on seotud kindlate kohustustega (Elsrud 1998: 315). Kuigi seljakotirändurid Austraalias teevad ka tööd ning seega hakkab see nende aega selgelt struktureerima, ei nähta seda kodusega sarnaselt piiravana, sest tegemist on lühiajaliste ning ajutiste piirangutega. Tavaliselt on töö, mida Austraalias tehakse, samuti selgelt vahepealne. Seda ei nähta n-ö päris tööna, millega soovitaks ennast siduda ka pärast naasmist Eestisse, mistõttu ei oma ka tähtsust, kas töö otseselt meeldib või mitte. Suhtumine töösse võib seetõttu olla üpris ükskõikne, mis ilmselt samuti mõjutab seda, et isegi töö tegemist võidakse näha „vaba ajana“. Näiteks Andres kirjeldab Austraalias töötamise kogemust järgnevalt:

Jah, seal tegid kõike, mis võimalik: ehitasid maja ja värvisid ja olid müüja vahepeal, no idas tegime ka natuke tööd, käisime jellybeans'e [müümas]. [Need on] sellised väiksed pallikesed ja siis sa paned vett sinna ja siis ta läheb ilusaks mingiks suureks palliks, saad lilled panna sinna sisse. Siis hommikuti kell kuus läksime turule müüma neid. See oli nagu kõige lollim töö. Üksi kuskil turul: "Oo, come and buy some jellybeans!" Nii loll... tagantjärgi mõtled, et nii loll, aga siis oli vaja natuke raha teenida ja see oli väga tore. Et jah, seal sai tehtud väga toredaid, väga ebareaalseid asju, kui nüüd hakkad mõtlema.

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Samas ei saa tähelepanuta jätta seljakotirändurite suhtumiste heterogeensust. Näiteks Tambet, kes on siiani Austraalias, kerkis minu informantide seas selgelt esile oma tõsise suhtumise poolest Austraalias tehtavasse töösse. Ta eelistas teenida raha selle asemel, et ringi reisida ning seetõttu eristab ta ennast selgelt ka seljakotiränduritest:

Isiklikult leian, et inimene, kes veedab aasta teises riigis ei saa kuidagi olla turist, kuid samas ei tee see kellestki ka backpackerit. Võiks vast öelda, et seljakotiränduri teeb inimesest see, kui see ongi see, mida see isik teeb. Kui su asjad on enamuse aja seljakotis, mitte unustatult sahtlite ja kappide põhjades. Kui sa oled pidevas liikumises, mitte veetes rohkem kui paar kuud ühes paigas. Kui sa ei plaani midagi permanentsemat. Kui sa istud oma van'i kõrval liivarannal, jood sõpradega õlut ja käid öösel ookeanis ujumas, teadmata, millega homme üllatab. See on minu jaoks packerite ühine omadus. Olen sellest osa saanud vaid kaks nädalat kahe ja poole aasta jooksul, seega ennast sinna kirja ei loeks.

(Tambet, snd 1990, e-kiri, Austraalia 2013)

Eelnev tsitaat illustreerib minu materjalist lähtuvalt väga hästi enamiku töö ja puhkuse viisaga Austraalias reisivate inimeste arusaama seljakotiränduritest. Kõige olulisemaks peetakse seljakotirännu juures planeerimatust, milleks on vaja n-ö avatud ja vaba aega:

Praegu olen endiselt backpacker, mis minu jaoks tähendab vabadust. See on võimalus reisida ringi ilma palju ette planeerimata.

(Triin, snd 1989, e-kiri, Aasia 2013)

Seostatuna paindlikkuse ja vabadusega tuuakse vahel välja, et seljakotireis võiks toimuda siis, kui inimese elus ei ole veel teatud aspektid fikseeritud, kui ta on üleminekufaasis. Näiteks Iisraeli noorte puhul on seljakotireisi näol tegemist vahepealse ajaga, mis järgneb ajateenistusele ja eelneb tavaliselt haridus, töö- ja pereeluga seotud kohustustele. Seljakotireis on igapäevaelu katkestus või edasilükkamine, periood, mil kujundatakse oma identiteeti ja suhet ühiskonnaga (Cohen, Noy 2005: 3–6). Mida noorem on inimene, seda tõenäolisemalt puuduvad tal püsivad kohustused, mille juurest oleks raske eemalduda. Seetõttu soovitab näiteks Merlin seljakotireisile minna just noortel, kes on just lõpetanud keskkooli, põhjendades seda sellega, et neil on kergem võtta aega „vabaks“:

Sa saad õppida iga kell, aga no mingeid selliseid asju nagu ringi rännata, seda on parem teha nooremana, sest hiljem su elu võib juba paigas olla, et tuleb sul mingi elukaaslane või mida iganes ja siis sa ei saa enam selliseid asju teha. Siis on raskem, saad küll, aga siis on raskem.

(Merlin, snd 1985, int, Tartu 2013)

Ka mind motiveeris reisi ette võtma hirm, et hiljem on seda raske teha, sest siis võivad olla tekkinud kohustused, mille juurest ma ei saa või ei soovi lahkuda. Seljakotireisi eelduseks on, et inimene võtab omale selleks aja, katkestades kohalolemist nõudvad tegevused ja kohustused koduühiskonnas.

John Urry on välja toonud, et turisti pilku (*tourist gaze*) konstrueeritakse läbi vastanduste ning olulist rolli mängivad ka ootused ja fantaasia, mis inimesel on enne reisile minemist. Tähtis on igapäevasest kogemusest eemaldumine. Kusjuures see, mida näha tahetakse, kuhu turist oma pilgu suunab, ei pruugi olla oluline seetõttu, et on väliselt midagi erilist või vaatamisväärtet, vaid tähtis võib olla objekti märgiline, sümboolne tähendus. Turisti pilk on sotsiaalselt organiseeritud ja süstematiseeritud (Urry 1990: 1–3). Laiendaksin turisti pilgu seljakotireisi puhul tunnetusele ja kehalisusele laiemalt (vt ka Veijola, Jokinen 1994). Argisest erinevad kehalised kogemused, näiteks raske füüsiline töö, rannas päevitamine, võõrad lõhnad vms, võivad aidata tunnetada ja teadvustada hetke olevikulisust (Elsrud 1998: 321–322). Kusjuures seljakotireisil kehalisi kannatusi põhjustavad tegurid (seljakoti raskus, tavapärasest erinev kliima vms), võivad sümboliseerida sellise reisistiili tähendust, näiteks võimalust end proovile panna ja tõestada. Nii võib kehalist kogemust tõlgendada osana seljakotiränduri „turisti pilgust“. See võib olla midagi, mida on teadlikult otsitud ja mis on sotsiaalselt konstrueeritud. Samuti, kuna eesmärgiks on kogeda midagi uut ning eriliselt väärtustatakse hetke, milles ollakse, siis ka märgatakse rohkem. Lisaks sunnib seljakotireis, asetades inimese kuudeks väljapoole harjumuspärast keskkonda ja rütmi, rohkem ka reflekteerima oma tunnete ja käitumise üle. Näiteks kirjeldab Elis oma meeolelu Austraalias:

Ma ei ole kunagi mõelnud oma elu jooksul nii palju [nagu Austraalias olles], et appi, ma olen lihtsalt nii õnnelik inimene. Nii palju ilusaid hetki. [...] Ja vahest... mõnikord lähed jalutad kuskil rannal ja... Sellised lihtsad asjad, ma ei ütleks, et mingi hetk või mingi päev oleks parem kui teine, aga sellised väiksed asjad ja sa mõtled, et neid on ühe aasta jooksul nii palju olnud. Muidu sa ei mõtle üldse, kui sa lihtsalt kuskil koolis või ülikoolis käid, aga siin kuidagi on neid nii palju.

(Elis, snd 1991, I int, Melbourne 2011)

Elis tunnistab, et kui ta elab oma argielu Eestis, ei märka ta nii palju head, kui reisil olles. Kodune rutiin on katkestatud, aeg on lahtine ning igapäevaelu reisil on tavaliselt meelde jääv ja sündmusterohke, pannes inimese rohkem reflekteerima oma meeolelde üle. See on omakorda seotud aja kulu tajumisega reisil. Reisi aeg võib tunduda pikem ka tänu argisest erinevate sündmuste, kogemuste rohkusele (Elsrud 1998: 326). Seljakotireisi liminaalset aega, mida

tajutakse vaba ja paindlikuna ja mille juures väärtustatakse olevikulisust, kõrvutatakse tagantjärele vaadates juba taas rutiinse argipäevaga, mille meeleolusid mõjutavad ka taasloodud kohustused. See taastoodab aga vastandust liminaalse ning argise, rutiinse aja vahel.

3.1.2. Seljakotireis kui „teine elu“

Kuna seljakotireisi puhul on tegemist erilise perioodiga, nähakse seda tihti reaalsusele vastanduvana. Tegemist on paljude sõnul „teise eluga“, mis ei ole ajaliselt lineaarne järg kodusele rütmile, vaid pigem astumine mingisse teise reaalsusesse.

Kui tavaliselt nähakse kodust elu „päris eluna“, siis paradoksaalselt kirjeldatakse end reisil olevat „rohkem elus“. Graburn on kirjeldanud reisi kui sakraalset aega, mis vastandub profaansele argielule ning võib ühtlasi olla emotsioonide ja kogemuste rohkuse tõttu tajutud „tõelisemana“ kui argielu (Graburn [1977] 1989: 26). Cohen toob välja ka naudingute ja hedonistliku elustiili olulisuse nüüdisaegsete seljakotituristide käitumise juures. Otsitakse eksistentsiaalseid elamusi, mida seostatakse „päris elamisega“. Milliseid meetodeid nende elamuste saavutamiseks kasutatakse, on varieeruv ning sõltub inimese isiklikest soovidest ja piiridest. Vabadusetunnet aitavad kogeda sotsiaalse hukkamõistu ja piirangute puudumine teatud tegevuste osas (Cohen 2003: 101–102). Rutiinidest vaba olemist ja avatust erinevatele võimalustele tajutakse erilisena:

Austraalia ja kõik see oli nagu lõbu lihtsalt, võiks öelda või selline korraks enda elust äraminemine, selline elunautimine. [...] See oli ikkagi jah nagu teine elu, mina võtan seda Austraalias käiku nii.

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Minu jaoks väljendus eespool mainitud „teine elu“ eelkõige reisi kogemuste olevikulisuses, selles, et seal olles väärtustasin oluliselt rohkem hetke, sest mul ei olnud eriti vaja tegeleda küsimustega, mis olid seotud kaugema tuleviku või minevikuga. Ma ei pidanud ennast nii palju ka kellelegi tõestama või säilitama endast kindlat kuvandit, sest ma sain selle pidevalt uuesti luua, mis omakorda võimaldas liminaalsusele omast mängulisust. Samuti oli oluline eriliste sündmuste rohkus, reisi intensiivsus. Samas ei tunnetanud ma ise Austraalias veedetud aega kui reaalsusest väljaspool olevat. Minu jaoks oli nii kodus kui seal tegemist päris eluga, mis lihtsalt oli antud ajahetkel teise rütmiga ja veidi teistest väärtushinnangutest mõjutatud, võrreldes

näiteks argirutiiniga, milles olen ka praegu, käesolevat tööd kirjutades. Seetõttu pean reisi aega liminaalseks ja eriliseks, mis ühtib ka enamiku minu informantide arvamusega:

Ütleme nii, et see, mida ma lootsin, selle ma olen siit enam-vähem leidnud ka ja rohkem. Rohkem, selles mõttes, et ma olen siin tõesti täiesti... täiesti teistsugune olemine, teistsugune maailm või ma ei oska öelda.

(Markus, snd 1987, I int, Adelaide 2011)

Cohen on samas ka välja toonud, et seljakotirännu puhul ei pruugi olla tegemist tingimata noore senisest elust täielikult teistsuguse olukorraga. Tihti võib reisile minek olla pigem mingi kodus praktiseeritud subkultuurilise käitumise pikenduseks. Seljakotirändurite enklaavides vohavad teatud käitumismustrid, mida koduühiskonnas sotsiaalse järelevalve tõttu rohkem kontrolli all hoitakse. Seljakotireis pakub vabastavat isolatsiooni kodustest käitumisharjumistest. Seega võivad seljakotireisil intensiivistuda juba kodust tuttavad praktikad (näiteks alkoholi või narkootikumide tarbimine), mistõttu ei ole seljakotireisil tegemist koduse rutiini vastandiga (Cohen 2003: 104). Samas tundub mulle Coheni kriitika siinkohal pisut ennatlik, sest leian, et seljakotirändurid ise näevad üldiselt siiski oma reisi koduga vastanduvana, ükskõik, kuidas see väljastpoolt vaatajale tundub. Isegi kui jätkatakse kodus tuttavaid praktikaid, omandavad need uue tähenduse, sümboliseerides näiteks vabadust või eemalolekut ning seega ei ole tegemist argise elu jätkuga. Kindlasti on ka reisi rütm ja teadmatuse lähituleviku suhtes need, mis loovad teistsuguse olemise tunde. Seljakotireis on teistsugune ajaraamistik, milles luuakse uusi viise aja ning ruumi struktureerimiseks.

3.2. Sotsiaalne liminaalsus

Seljakotireisi aja erilisust aitavad rõhutada eemaldumine oma lähedastest, kes varem on igapäevaselt pidevalt inimest mõjutavateks faktoriteks. Sotsiaalne liminaalsus avaldub reisil mitmel tasandil. Esiteks ollakse väljaastunud oma harjumuspärasest sotsiaalsest keskkonnast kodus, teiseks ollakse sotsiaalselt liminaalsed ka ühiskonnas, milles viibitakse. Ollakse turisti ja kohaliku, ning seeläbi ka lokaalse ja globaalse kultuuri vahepeal, kuulumata täielikult kummassegi. (Richards, Wilson 2008: 192)

Kaasaegne infotehnoloogia võimaldab inimestel hoida kergesti sidet aga ka nendega, kellest ollakse geograafiliselt kaugel. Seega kuigi füüsiliselt ollakse eemal, võidakse sotsiaalselt olla oma koduste lähedal (White, White 2007: 89). Samas otsivad seljakotirändurid tihti meelega ka

sotsiaalsed liminaalsust ning selle pakutavaid uusi kogemusi ja võimalusi, mistõttu eelistavad paljud kasutada infotehnoloogia vahendeid vaid teatud aja tagant.

3.2.1. Harjumuspärasest sotsiaalsest keskkonnast väljaastumine

Seljakotirännule minnes eraldutakse harjumuspärasest sõprade ja tuttavate ringist. Isegi kui reisile minnakse koos sõbraga, jääb laiem lähedaste ring koju. Tihti tajutakse sotsiaalsed liminaalsust alguses ka hirmutavana. Näiteks Andres, kes esimesel korral läks Austraaliasse tänu seal juba ees olevatele sõpradele kahtleb, kas ta oleks pika reisi ette võtnud juhul, kui sõpru ees poleks olnud:

Ma üksinda küll seda otsust, et ma nüüd lähen [poleks vastu võtnud], see oleks võib-olla natukene... tagantjärele tahaks öelda küll, et muidugi oleks läinud, aga ma ei usu, et ma oleks läinud millegipärast. See tegi nagu selle palju lihtsamaks, et head sõbrad, Rapla sõbrad, et nemad läksid ja neile meeldis ja see ikkagi oli väga suureks ajendiks.

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Samas, kui enne reisi tuntakse võib-olla lähedastest lahkumise pärast muret, siis reisil olles õpitakse üldjuhul hindama just muuhulgas ka sotsiaalse liminaalsuse poolt pakutavat kohustustest vaba olemist:

Et oli ikkagi mina ja maailm, kohustusi põhimõtteliselt ju ei olnud, et oleks vaja kellelegi ette kanda. Sul ei olnud kedagi, kes sulle õlale kogu aeg koputaks, sa said ise nagu olla ja ise otsustada kõike. See oli vast selle kõige suurem pluss. [...] Seal oli iga päev erakordne ikka põhimõtteliselt, alati kohtasid uusi inimesi... Seal ei olnud sellist rutiini.

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Tajutakse sotsiaalse kontrolli puudumist. Kuigi tegelikult vastutab iga inimene reisil enda eest võib-olla rohkemgi kui muidu, sest ta peab oma sealsete argiste probleemidega iseseisvalt hakkama saama, puudub enamasti vastutus teiste ees. Ollakse üksi või koos sõbraga eemal, ning kodused mured on nendes osalemiseks tihti liiga kaugel. Asutakse liminaalses keskkonnas, mis soodustab kodust erinevate riskide võtmist.

Markus: *See oli ka see seal olemise eufooria ja see, et sa ei tunne ega tea kedagi...*

Tormi: *Jah, täpselt. Sa oled lihtsalt vaba seda kõike tegema. Sa ei ole mingites asjades... sul ei ole vastutust nagu.*

(Markus, snd 1987 ja Tormi, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Sotsiaalset liminaalsust võib toetada ruumiline. Kuna sotsiaalsed normid ja kohustused ei reisi inimesega kaasa või vähemalt ei tunnetata seda nii, nauditakse eriliselt võimalust eralduda teatud hoiakutest ja eelarvamustest. Nagu ma kirjeldasin alapeatükis 3.1., on enamik seljakotirändureid mingite oma eluetappide vahel ning seega tihti muutuste või kriisi olukorras.

Kõik seljakotirändurid omavad reisil teatud mõttes sarnast sotsiaalset keskkonda, mis koosneb vähemalt osalt ka teistest ränduritest, keda on tõenäoliselt motiveerinud reisile minema sarnased põhjused. Seega leitakse tuge teistelt, kellega ollakse võrdses positsioonis ning seljakotiränduritena ühiselt vahepeelses etapis. Vähemalt reisil jagatakse tavaliselt sarnaseid väärtushinnanguid ja argielu probleeme, mistõttu võib neid käsitleda Turneri järgi *communitasena* (vt Turner 1969: 95–97). Näiteks Merlin toob välja, kuidas ta kohtas reisil inimesi, kes erinevalt tema kodusest sotsiaalsest ringist ei hoolinud tema perekonnaseisust või tulevikuplaanidest, vaid kellega ta tundis end sel hetkel lähedase ja sarnasena tänu soovile reisida ja nautida hetke:

Nii kui me sinna jõudsime, siis kõik mured, mis Eestis olid, ja kohustused, see nagu kõik... kõik lõppes selleks hetkeks. Vanus mul on 27 ja siis seal olles ma olin 26, nii et siis see vanus ka oli selline, et siin ütlesid kõik, et kuna sa lapsi hakkad saama ja mis sa teha tahad tulevikus ja mis sust saab ja igasugused sellised küsimused olid ja see oli hullult suur surve, aga seal lõppes see kõik. Seal ma kohtasin ka omavanuseid inimesi ja isegi vanemaid, aga neid nagu ei huvitanud see, nad tahtsid ainult reisida ja olla ja elada selles hetkes. Selles mõttes see oli hästi, hästi vabastav ja nii mõnus oli seal olla.

(Merlin, snd 1985, int, Tartu 2013)

Ülaltoodud Merlini tsitaadis kajastub ka ajaline liminaalsus. Seljakotirändurid elavad hetkes, oluline on oleviku tajumine, mitte mineviku- või tulevikuprobleemide lahendamine. Hetkes elamisele aitab kaasa ebapüsiv suhtlusringkond, mis koosneb juhuslikult kohatud kohalikest või teistest seljakotiränduritest.

Kui Merlin tunnetas äraminemist osaliselt kui ühiskondliku surve eest põgenemist, siis Tormi tunnistas Eestist lahkumise põhjusena isikliku elu kriisi, mis tingis temas soovi astuda oma tuttavast sotsiaalsest keskkonnast välja, minna kuhugi, kus keegi teda ei tunne.

Miks ma siia tulin? Ma tulin siia sellepärast, et mul kevadel isiklikus elus jooksid kõik asjad nii perse, et ma otsustasin, et ma lihtsalt tulen siia ära. Kuhugi kaugemale, maailma kuklapoolele, kus iga tänavanurk ja iga nägu, mis mulle vastu tuleb, on võõras.

(Tormi, snd 1987, I int, Perth 2010)

Samas tagantjärele ei näe ta kriisi isiklikus elus hea põhjusena reisile minemiseks, nentides, et ta ei suutnud probleemidest tegelikult eemale tulla, vaid need käisid temaga kaasas ja see omakorda langetas tema jaoks reisi kvaliteeti.

Mina mõtlen, et minul oleks terve see reis võinud olla teistsugune. Läksin sinna ära... mingis mõttes ma läksin sinna valede põhjustel ja siis ma sain veel... igasugust sitta lendas veel kaela. [...] Sellepärast, et mingite probleemide eest nagu, mis on, nende eest ei ole mõtet ju põgeneda nii... ega nad ei kao ju, nad käivad sinuga kaasas. Ma mõtlen selle suhtes, et enne ikka tuleks võimalikult palju asju ära lahendada. Siis ei ole sul mingit taaka sinuga kaasas sellel reisil. Siis sa oled nagu päris vaba.

(Tormi, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Seega võib harjumuspärasest sotsiaalsest keskkonnast eraldumine olla raske, kuid samas võib võimalus eemalduda ühiskondlikust survest või isiklikest probleemidest olla ka minemise motivaatoriks. Näiteks Arpad Szokolczai jaoks on *kriis* dramaatilisema kõlaga sünonüüm *üleminekule* (Szokolczai 2009: 156), mistõttu võib olla põhjendatud, et kriisi olukorras soovitakse astuda liminaalsesse seisundisse, mis märgib muutuste keskel, vahepeal, olemist.

Minu jaoks oli oma kodusest sotsiaalsest ringist lahkumine raske. Mul ei olnud kriisi isiklikus elus, mis oleks mu toiminud tõukefaktorina. Samas juba kohal olles oli sotsiaalne liminaalsustunne nauditav ning eraldumise näol oli tegemist minu jaoks osaga enda proovilepanemisest. Reisisin koos hea sõbrannaga, kuid meie jaoks oli esimene kord üksteisega seitse kuud peaaegu pidevalt koos veeta. Seega oli ka temaga koos teistest lähedastest eraldumine teatavaks proovikiviks meie mõlema jaoks. Kui reisil teised inimesed meie ümber pidevalt vahetusid, siis teineteise jaoks esindasime ainsaid stabiilseid inimsuhteid, mis kohati loomulikult võis tekitada ka pingeid. Minu jaoks olid aga ka need pinged võimalus õppida enda kohta midagi uut, mistõttu ei tajunud ma seda negatiivsena, vaid pigem püüdsin oma käitumise üle reflekteerides midagi enda kohta teada saada. Ka Toeps on öeldnud, et meievahelised pinged mõjusid talle väga õpetlikult. Kuna me eelistasime, et meie teed reisil lahku ei läheks, otsisime omavaheliste kriiside lahendamiseks teistsuguseid mooduseid võrreldes tavalisega. Näiteks, kui Eestis olles oleksime me pingeid tajudes tõenäoliselt lihtsalt mingil perioodil teineteisega vähem suhelnud, siis Austraalias seljakotirännu olukorras, kus omavaheline distants oli peaaegu võimatu, lahendasime kriise neid n-ö läbi rääkides. See demonstreerib samuti minu jaoks seljakotireisi olukorra eripära. Suheldakse väga palju ja väga erinevate inimestega, kuid kui reisitakse koos kaaslasega, tuleb ka omavahelised suhted ümberhinnata.

Kuigi ainus lähedane inimene, kellega oli olemas otsene kontakt, oli minu jaoks Toeps, ei olnud suhted kodustega katkestatud. Muutunud oli vaid meedium ning läbikäimise sagedus. Suhtlesime vähem ja ainult läbi sotsiaalmeedia, e-kirjade ja telefoni, mistõttu kodused suhted ei mõjutanud mu igapäeva nii palju kui tavaliselt. Ka Toeps tõi käesolevat tööd lugedes välja, et ta eelistas reisil olles mitte süveneda Eestis olevate lähedaste argiteemadesse, sest need tundusid talle sel hetkel „ebareaalsed“ või isegi „kuskil kuu peal“. Kaugus ning lähedastest sel hetkel väga erinev argirütm ja elustiil muutsid Eestisse jäänud pere probleemidesse sisseelamise keeruliseks. Ka teised seljakotirändurid tõid välja, et nad suhtlesid kodustega, kuid see toimus eelkõige selleks, et teada anda, et kõik on hästi. Muud põhjused olid tagaplaanile lükatud, sest reisil domineerisid teistsugused, palju ebastabiilsemad sotsiaalsed sidemed ning puudusid tavapärase sotsiaalsed kohustused:

Aga nii palju kui mulle meeldib inimestega suhelda, mulle meeldib ka üksindus. Mulle meeldib see, et ma saan selle valiku ise teha ja seal oli seda jõe hõlbus teha, sest sul ei ole seda kohalikku gängi nii palju, kellega sa kogu aeg peaksid hängima. See oli nii kuradi mõnus tunne. (naerab) [...] Ma olen mõelnud, et... ma ei ole seda varem eriti öelnud, aga mulle tundub, et ma tahangi minna reisile sellepärast, et ma nagu kaoks ära lihtsalt.

(Marko, snd 1984, II int, Tallinn 2012)

Seega on sotsiaalne liminaalsus seljakotirännu juures väärtustatud. Osaliselt avaldub see ka tuttavate koduste suhete n-ö külmutamises: sellel perioodil üldiselt ei suhelda oma stabiilse sõpruskonna ning perekonnaga nii intensiivselt kui tavaliselt, seda nii võimaluste puudumise kui ka isiklike eelistuste tõttu. Seljakotirännul tekib uus, lõdvemate sidemetega sotsiaalne ring, mida väärtustatakse seetõttu, et sel hetkel tuntakse end omavahel sarnastena tänu sarnasele situatsioonile, millesse ollakse end ka tahtlikult asetatud.

Samas võib endisest sotsiaalsest keskkonnast väljaastumine olla tingitud kriisist isiklikus elus. Sellisel juhul ei ole välistatud ambivalentsed tunded reisi põhjuse osas. Kuigi näiteks füüsiliselt eemaldutakse inimesest, kellega võib-olla ei soovita enam väga kokku puutuda, ei ole lahenenud sellist emotsiooni loov probleem ning seda võidakse reisil tajuda koormana, mis varjutab ka teisi suhteid.

3.2.2. Uus sotsiaalne ring reisir

Kui koduseid suhteid iseloomustab pigem püsivus, siis seljakotirändurid on oma reisir üldiselt teadlikud sellest, et enamik suhetest, mis nad reisi jooksul loovad, ei jää püsima. Liigutakse edasi ja seeläbi uueneb pidevalt ka seljakotiränduri sotsiaalne ring. Samas näiteks mina ja mu reisikaaslane jäime Adelaide'i peatuma kolmeks kuuks, mistõttu jõudsid tekkida ka sõbrad, kellest oli väga raske lahkuda. Antud juhul oli sotsiaalne liminaalsus pigem negatiivne. Kuigi teadsime, et meie reisi eesmärk on edasi liikuda ja et olime niigi ühte kohta liiga pikalt püsima jäänud, oli eraldumine raske. Ka teised on välja toonud oma kahjutunnet reisir kohatud inimestest lahkudes:

Lahkumisi oli lihtsalt liiga palju. See, et mingid inimesed, kellega sa elad hostelis kuu aega koos, ühel hetkel lähevad edasi kuskile... neid oli hästi palju ja mina ikka alati elasin neid [lahkumisi] natukene üle.

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Samas võis suhete ajutisusesse suhtumine olla varieeruv. Tormi rääkis oma tagasisivaatavas intervjuus näiteks, et tema ja Markus püüdsid reisida põhimõttel, et ühte kohta võib jääda vaid nii kauaks, kuni seal hakkavad tekkima püsivamad sidemed ja sellega seonduvad emotsioonid:

Kui meie reisisime ringi, siis võiks ju öelda, et meil oli selline suhtumine, et kui hakkasid juba liiga palju inimesi teadma, kui mingisugused intriigid hakkasid välja tulema ja et millised need inimesed seal päriselt on ja nende iseloomud, siis oli, et aa, nüüd on aeg jälle edasi liikuda, nüüd me alustame jälle uuest lehest. [...] Aga samas seal farmis minul oli küll lõpuks niimoodi, et ma tundsin ise ka, et mul hakkasid need pagana sinna... mingid juured alla kasvama ja oligi, et oi kurat, tuleb ära tulla, läheb ohtlikuks.

(Tormi, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Ka Tormi tunnetas, et suhete ajutisus võib mõjuda kurvastavalt või pingeliselt, kuid kuna püsivus ei ole seljakotirännu eesmärk, nägid tema ja Markus selle tekkimist reisi ideoloogiat kahjustavana ning püüdsid väidetavalt teadlikult selle järgi ka oma reisi planeerida ning mitte liiga pikalt ühte kohta ja ühtede inimeste juurde peatuma jääda.

Seljakotireisi ideoloogiaga on konfliktis ka see, et kuigi rändurid avaldavad tihti soovi suhelda kohalikega, ei saa see tahtmine tavaliselt teoks. Kontakti loomine kohalikega võib osutuda mitmel põhjusel problemaatiliseks ning lihtsam on näiteks hostelites suhelda teiste seljakotiränduritega. Hosteleid kui enklaave on kirjeldatud kui „kodused kodudest eemal“, kus eksisteerib ajutine sotsiaalne maailm. Richards ja Wilson näevad seljakotirändurite enklaave dünaamiliste, pidevas muutumises liminaalsete ruumidena, milles toimub seljakotirännu

kogemuse tarbimine ja (taas)loomine (Richards, Wilson 2008: 191–192). Samas ei leia ma, et seljakotirännu kogemuse tarbimine ja loomine toimub vaid enklaavides. Isiklikust kogemusest lähtuvalt leian, et oluline on siiski kogu seljakotireis, koos teelolekutega, tööga ja sellega tihti kaasneva füüsilise pingega ning ka suhtlus nii kohalike kui ka teiste seljakotiränduritega.

Kuigi nii Richards ja Wilson kui ka mitmed teised uurijad (vt nt Cohen 2003; Welk 2004) on rõhutanud lõhet seljakotirändurite ideoloogia ja praktika vahel, mis avaldub eelkõige sagedases suhtlemises teiste seljakotiränduritega, keda nähakse kui omasuguseid, mitte kohalikega, siis alati ei ole see tajutud probleemina. Paradoksi, et kohalikega seljakotirändurid tihti ei suhtle, aitab Austraalia puhul leevendada fakt, et isegi kui ei ööbita kohalike juures, nagu meie, siis enamasti suheldakse nendega vähemalt tööalaselt, elades seejuures mõnikord nendega ka koos. Kusjuures ka hostelites loodud suhted ei tähenda kõigi jaoks reisi eesmärkidest eemaldumist. Positiivsena võidakse näha näiteks võimalust suhelda lühikese aja jooksul väga erinevate taustadega ja erinevatest paikadest pärit inimestega:

See backpacker'i maailm ka alguses mulle väga meeldis. Sai inimestega tutvuda ja kõigil on ikkagi oma lugu rääkida, kuidas nad sinna on saanud ja...

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Samas vastandab Andres, kes käis Austraalias seljakotirändurina kahel korral, oma reise just eelkõige erilaadse sotsiaalse keskkonna alusel. Kui esimene reis andis talle võimaluse suhelda väga paljude erinevate seljakotiränduritega, siis teisel reisil sai ta kogeda elu kohalikus kogukonnas. Kusjuures mõlemad kogemused on väärtustatud:

Mul oli kaks väga erinevat reisi tegelikult. Esimene oli selline hosteli maailm, kus sai kohata inimesi igalt poolt maailma otsast ja suheldud ja... Aga teine kord kui läksime, siis läksime farmi ja siis elasime neli kuud ikka täielikku austraalia elu sellises väikeses külakeses ja see oli... kihvt, kihvt.

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Lisaks on näiteks Evelin rõhutanud, et seljakotiränduril on vaja olla avatud erinevatele inimestele, suuta suhelda ja läbi saada väga suure inimeste ringiga, sealhulgas nii seljakotirändurite kui ka kohalikega. See aitab kaasa reisil tekkivate argiste probleemide lahendamisel ja Austraalias ka näiteks töö leidmisel:

See ongi see, et sa pead ülisõbralik olema, sa pead kõigiga hästi läbi saama ja sellised need inimesed ongi seal: väga abivalmid, kõik tahavad alati üksteist aidata, sest nad

teavad, et kui sa aitad kedagi, siis see kõik hea tuleb sulle tagasi vastu. Ja see oligi selline... minu maailm ka, mida ma püüdsin või mida ma tegin seal.

(Evelin, snd 1992, int, Tallinn 2013)

Võõraste inimestega ja lühikese aja vältel suhtlemine aitab vahel luua ka seljakotireisil hinnatud vabadusetunnet. Stabiilsete suhete puudumine võib mõjutada seda, kui palju ollakse valmis endast rääkima. Võõrastele võidakse seljakotireisidel end avada kiiremini kui tavaliselt, sõlmida ka lähedasi sõprussuhteid vaid mõne tunniga jms (Elsrud 1998: 324). Näiteks Markus toob välja, et seetõttu et hostelis vahetus sotsiaalne ring väga kiiresti, oli tal kerge end avada:

Mina igatsen seda, et sa suhtled kõikide inimestega. Et isegi kui sa suhtled [siin] kõikide inimestega, ikka veits kalkuleerid nagu, et kuidagi mõjutab see, et kes keda teab, mingid inimsuhted, mis on juba paika kujunenud kuidagi, paika loksunud. Aga seal oli see, et iga päev on uued näod hostelis ja kõigiga suhtled hoopis teistmoodi, nagu vabamalt või...

(Markus, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Ajutiste suhete vabastavat mõju kogesin ma ka ise Austraalias olles korduvalt. Teades, et inimesed, kellega sa räägid, ei puutu ilmselt mitte kunagi kokku minu koduse, n-ö päris sotsiaalse ringiga, ei olnud vaja nii palju ka mõelda erinevate võimalike intriigide ja piinlikkust tekitavate olukordade ning probleemide peale. Huvitav oli kuulda ka inimeste arvamust mingite aspektide kohta minu reisi igapäevastes probleemides või koduses elus, teades, et need ei ole mõjutatud minu kodusest sotsiaalsest kontekstist. Ajutised inimsuhted mõjusid seetõttu perspektiive avardavate ning huvitavatena.

Samas tunnistati, et aeg-ajalt igatseti ka oma kodust suhtlusringkonda ja õpiti seda tänu eemalolekule rohkem hindama:

Muidugi. Kõik need inimesed ja... õpid neid sõprusi ja asju uuesti hindama. Kui ma koju tagasi läheks, tahaks vist kuu aega lihtsalt erinevate sõpradega kogu aeg koos veeta, erinevates linnades käia: Tallinnas, Rakveres, Viljandis. Lihtsalt olla ja nende inimestega rääkida ja...

(Tormi, snd 1987, I int, Perth 2010)

Seljakotirändurite reisistiilist sõltuvalt vahetub nende sotsiaalne keskkond reisil üpris kiiresti. Kuigi palju on räägitud sellest, et seljakotirändurid soovivad suhelda kohalikega, kuid paradoksaalselt veedavad enamiku ajast koos teiste seljakotiränduritega, ei pruugi kõik seda tajuda negatiivsena. Ka seljakotirändurite enklaavides sõlmitud sidemeid ja võimalust sarnases situatsioonis, kuid erineva sotsiaalse ja kultuurilise taustaga inimestega kogemusi vahetada,

võidakse hinnata väga kõrgelt. Suhete ajutisus, ükskõik, kas kohalike või teiste seljakotiränduritega, võib mõne inimese jaoks pakkuda võimalust end kiiremini avada, mõtlemata tagajärgedele. Ühtlasi on võimalik avardada oma minapilti tänu mitmekesistele ja tihti spontaanse suhtluse teel avastatud uutele perspektiividele, mida võib reisil, kus ollakse oma harjumuspärasest kontekstist väljaspool, lihtsam leida.

3.3. Ruumiline liminaalsus

Liminaalne ruum võib esineda väga mitmel kujul. Näiteks võidakse liminaalsust seostada väga konkreetsete kohtadega (ukseava majas jms), mingi objekt, piir, aga samas võib tegemist olla laiemate tsoonidega (piiriala riikide vahel, vangla jms) ning isegi riikide, territooriumite või mandritega. Liminaalsed ruumid on ka näiteks Marc Augé käsitletud „mitte-kohad“, nagu lennujaamad, tanklad, kaubanduskeskused, maanteed jm. Tegemist on ruumidega, mida ei määratleta identiteedist, suhetest ega ajaloost lähtuvalt (Augé [1995] 2012: 77). Ka seljakotireisil mängivad sellised mitte-kohad üpris suurt rolli.

Michel de Certeau järgi loovad ruumi selles tegutsevad ja sellega suhestuvad inimesed. Ruum ei ole midagi etteantut ega ka püsivat, vaid on pidevalt muutumises sõltuvalt selles rakendatavatest kehalistest ja diskursiivsetest praktikatest (Certeau 1984: 117). Seega tajutakse ka ruumis olemist läbi sellega kaasnevate suhete või nende puudumise, mistõttu on ruumiline liminaalsus tugevalt läbipõimunud sotsiaalsega.

Paljusid rändureid iseloomustab soov kogeda kõike ja korraga. Nad soovivad olla kõigest eemal ja kõige juures, osa kohalikus ja globaalsest kultuurist, olla „siin“ ja samal ajal ka „seal“. Sellised tahtmised võivad seljakotiränduris kohati tekitada sisemisi vastuolusid. Nii reisi trajektoorid kui rändurite enklaavid on vormitud nendest pingetest lähtuvalt. Ruum seljakotirändurite ümber kujuneb vastavalt nende vastuoludele ja konfliktidele. (Richards, Wilson 2008: 192)

Käsitlen seljakotirännu ruumi liminaalsena mitmes mõttes. Tegemist on ääre- või piirialadega, mis võivad olla nii reaalsed kui ka imaginaarsed paigad (Thomassen 2012: 21–26). Liminaalsed ruumid pakuvad vaheldust normaalsele. Kodust eemale minekuga lahkutakse ka seelses ruumis kehtivates normidest ja kohustustest, mis varasemalt on seljakotirändurite elu struktureerinud.

Seljakotirändurite mobiilsusest tulenevalt on aga kõik ruumid, milles viibitakse, ajutised vahepeatused.

3.3.1. Kauguse tajumine ning liminaalne maastik

Seljakotirändurid asuvad ruumis, mis on nende jaoks võõras ja ajutine. Austraalias töö ja puhkuse viisaga rändavad inimesed on tavaliselt oma tuttavast keskkonnast füüsiliselt väga kaugel. Lisaks teistsugusele looduslikule ja kliimaatilisele keskkonnale aitab kaugus tunnetada ka juba kirjeldatud vabadust. Seljakotiränduri jaoks on Austraalia näol tegemist ruumiga, milles ei ole stabiilseid kohustusi või juba välja kujunenud norme ja rütme, millest lähtuvalt tegutseda, mistõttu on füüsiline eemalolek otseselt seostatud vabadustundega.

Kuidagi [on tähtis], et sa oled teistest nii kaugel ka. [...] Ikka see tunne, et ma olen siin... Et see sõltumatus ja vabadus... on küll [oluline] see eemalolek. Ja samamoodi need ülejäänud faktorid seal, see, et päike paistab ja palmid ja kangurud ja... eksootiline ja põnev...

(Markus, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Austraalias avaldub liminaalsus ka seelses maastikus. Uurijad on liminaalsete maastikena toonud välja näiteks rannikualasid (vee ja maa piir) (Andrews, Roberts 2012: 6–7; Thomassen 2012: 21). Eesti kontekstis on liminaalse ruumina käsitletud ka näiteks soid ja rabasid (Võsu, Pungas 2012). Austraalia on riik, millel on väga pikk rannajoon ning 18 protsenti maismaast katab kõrb, mis seostub samuti ohtude ning vahepealsusega. Suurlinnad asuvad enamasti rannikul ning vahemaad, mis neid eraldavad (Austraalias kõrbed), on liminaalsed ruumid. Kuna otsitakse erilisust, on kohad nagu näiteks kõrbed või väikelinnad sisemaal eriliselt hinnatud ning eemalolekut suurlinnadest ja seljakotirändurite enklaavidest võidakse taas seostada vabadusega:

See on nagu selline tohutu vabadus, sa oled kuskil täiesti keset kõrbe, sul ei ole nagu mitte midagi... see on minu jaoks Austraalia. See teine, mis on hästi selline... pidu, hästi palju backpacker'eid, kõik olid kogu aeg minu arust purjus... see oli ka tore, selline rand ja... aga see ei ole minu arust üldse nagu päris Austraalia. Mulle meeldis see teine osa palju rohkem.

(Elis, snd 1991, II int, Tallinn 2012)

Kõrbe kõrval on Austraalias oluliseks ruumiks ka rand. Järgnevas tsitaadis põimuvad tugevalt sotsiaalne ja ruumiline liminaalsus. Andres, kes seostab sarnaselt Elisele tõelist Austraaliat

maapiirkondadega sisemaal, väärtustab samas ka öid rannas koos inimestega, kellega ta ei oleks mujal sellisel viisil kokku puutunud.

Ongi, et ei taju neid piire enam. Aga vahepeal, kui elasime seal Dwellinghamis, siis nädalavahetusel mõtlesime, et lähme Freemantle'isse ja siis selle hosteli eest üks öö maksta 28 doltsi [ei tahtnud]. [Mõtlesime, et] suvi on ju, ööbisime rannas ja siis kohtasime no nii põnevaid inimesi. Rannas, kus ka lihtsalt olid öö läbi... niisugused tänavalapsed ja samamoodi backpacker'id ja... alati oli väga vahva.

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Andrese tsitaadist tuleb välja liminaalse ruumi avatus, võimalus, et kõike võib juhtuda. Tegemist oli ruumiga, mis ei kuulunud otseselt kellelegi, kus kõik inimesed viibisid ajutiselt, kasutades randa kui ruumi oma vabadusest lähtuvalt. Tegemist oli liminaalse ruumiga kitsamas mõttes: rand kui piir ning n-ö eikellegimaa.

Tänapäeva maailmas, kus olulist rolli mängivad ka infotehnoloogia vahendid, mis võivad aidata ületada geograafilist kaugus- ja perifeersustunnet (vt Järv 2013), võib liminaalsust luua ka harjumuspäraste suhtlusvahendite puudumine.

Aga mulle nii meeldis, et ma olen nii kõigist ja kõigest eemal, et mul ei ole mitte kellegagi vajadust ega põhjust suhelda, nii palju kui sa teed oma Skype'i kõned ära. Mulle hullult meeldis see fakt, et ma ei pea telefoni kasutama, ma ei tea, miks, aga see oli kuidagi nii vabastav tunne. [...] See [Austraalia] on maa, kus internet on kulla väärtuses ja telefoniga oli ju samamoodi, et kui sa natukenegi tsiviliseeritud kohast ära lähed, siis kaob sul igasugune kontakt kõigiga, sul ei ole internetti ega midagi... see on nii lahe aeg iseendaga.

(Marko, snd 1984, II int, Tallinn 2012)

Samas võivad infotehnoloogia vahendid teises situatsioonis aidata just tunnetada kaugust kodust:

Ja siis ma proovisin helistada seal ja see oli väga sürr, seda ka tajusid, et kui endal on päev, et Eestis on öö, et see ikka mõjutas seda [kaugusetunnet] kõige rohkem. Said ikka aru küll ja vahel mõitlesid, et oioioi, Eesti on ikka väga väga kaugel.

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Reisi alguses ei pruugitud tajuda, kui kaugel tegelikult oldi. Arusaamine, et asutakse Eestiga võrreldes maailma teisel poolel markeeris mitmete jaoks sümboolselt nende seljakotirännu algust:

Kui sa Euroopas reisid, siis sa ei tunne seda distantssi võib-olla nii palju, sa ikkagi tunnend ennast võib-olla reisi kohta kuidagi liiga koduselt. Aga see [Austraalia] on ikka,

no see on ikka nii kuradi kaugel... (naerab) Lihtsalt hullumeelne, kui kaugel see koht on. [...] Esimene nädal on selline sisseelamine, et hakkad mingeid asju sebima, üritad alguse saada võimalikult vaevatuks endale ja siis mingil hetkel hakkab kogu see liikumisprotsess peale ja sa... sul ongi suur kaart käes ja davai, ma lähen siia. Et sul hakkab järjest rohkem igapäevaeluga kohale jõudma, et nüüd sa oledki hullult pikal reisil ja sa ei tea, mis homme päev põhimõtteliselt toob – hullult lahe.

(Marko, snd 1984, II int, Tallinn 2012)

Seega on kogemus ruumist ja ajast omavahel tihedalt läbipõimunud. Seljakotireis kui mitmes mõttes liminaalse kogemuse juures mängib olulist rolli geograafiline distants tuttavast. Huvitav on ka, et Austraalia looduses hindavad seljakotirändurid enim just maastikke, mida uurijad on samuti käsitlenud liminaalsetena (kõrb, rand).

3.3.2. Seljakotirändurite enklaavid

Tim Edensor on eristanud enklaavset (*enclavic*) ja heterogeenset turisti ruumi. Enklaavne ruum, näiteks hotell, on konkreetset piiritletud ning seal kehtivad teatud püsivad reeglid ja normid. Tegemist on kindla eesmärgiga ruumiga, milles puudub mitmetähenduslikkus. Kõik kohalik või vastuoluline, mis võiks rikkuda loodud turisti „mulli“, on sellest eemaldatud. Heterogeenne turisti ruum, näiteks turg, on hägusate piiridega ja mitmetähenduslik. Seal tegutsevad kõrvuti erinevate eesmärkidega inimesed ja praktikad; avalikud ja privaatsed sfäärid võivad olla segunenud. (Edensor 2001: 63–64)

Austraalia kui ruum, milles tegutsetakse, koosneb omakorda väiksematest ruumidest, milleks on seljakotirändurite jaoks näiteks hostelid, teatud linnaosad või terved linnad, mis on rändurite seas väga hinnatud (näiteks Byron Bay). Samas on nende puhul tegemist ajutiste vahepealsete peatuspaikadega, mis muudab nad liminaalseteks.

Kui tavalised turismienklaavid (kruisilaevad, traditsioonilised turistide sihtkohad jms) on suhteliselt ühetaolised, nende roll on üpris homogeenselt olla ruum turistidele, siis seljakotirändurite enklaave (hostelid, internetikohvikud, linnajaod suurlinnades nagu Bangkok või Sydney jt) iseloomustab tavaliselt suurem inimeste voog. Kohalikud ja külastajad ei ole täielikult üksteisest eraldatud, kusjuures rändurite enklaavide külastajad tihti isegi otsivad kontakti kohalikega tingimusel, et kodune ja tuttavlik turvaline ruum on läheduses. (Richards, Wilson 2008: 190–191).

Sellest lähtudes võiks öelda, et seljakotirändurite enklaavid on võrreldes Edensori kirjeldatud turisti enklaavsete ruumidega hädasamate piiridega ja ambivalentsemad, mistõttu on tegemist Edensori kategooriate järgi heterogeense ruumiga. Seljakotirändurid otsivad teistest turistidest rohkem kontakti kohalike ja ka nende privaatsete sfääridega.

Richards ja Wilson on viidanud seljakotirändurite enklaavidele kui metaruumidele, milles toimub tuttava ja võõra omavaheline kombineerimine (Richards, Wilson 2008: 188). Kodust kaugel asudes on enklaavid kohaks, kus seljakotiränduritele on erinevate teenuste näol tehtud elu võimalikult mugavaks ja tuttavaks. Samas, kultuuridevahelise ruumina, olles väga erinevate inimeste kohtumispaigaks, on enklaav täis võõrast ja võimalusi.

Olulist suhtumiste vahet võib märgata seljakotirändurite seas selles osas, kuidas tajutakse teiste ränduritega suhtlemist ja hostelites veedetud aega. Näiteks Tiiu tajub seljakotirändureid kohati liiga tuttavlikuna ja seetõttu oli tema ja ta reisikaaslase Marko jaoks oluline reisil tutvuda kohalikega, hoides eemale seljakotiränduritest ja nende enklaavidest. Ta toob välja, et hostelites aja veetmine võib tähendada koduse stabiilsuse ja turvatunde asendamist millegi muu tuttava ja kindlaga:

Ma arvan, et see on mingisugune turvatunne ja koduigatsus, mis hoiab seal hostelites kinni teiste endasuguste küljes. [...] Jah, siis tekib küsimus, et miks sa reisile lähed, onju? Et mida sa sinna otsima lähed ja kuidas tegelikult pannakse endal need mõtted nagu kohe peas kirja või lihtsalt minnakse, et kõik ju lähevad ja ma olen näinud pilte ja nii lahe ja... et tegelt peaks natuke rohkem läbi mõtlema, muidu võib natuke mingi aja ja raha raisk ka olla või pettumus lihtsalt.

(Tiiu, snd 1981, II int, Tallinn 2012)

Samas on just neid, kes hindavad enklaavides toimuvat väga intensiivset suhtlust võõraste inimestega ning seal võib-olla rohkem kui mujal esile kerkivat hedonistlikku elunaudingut. Oluline on ka „ühel pulgal olemine“: kõik hostelis peatuvad seljakotirändurid omavad mingil määral sarnast kogemust, olles võõras riigis ja ruumis. Seega avaldub just hostelites ka seljakotirändurite kogukonnatunnetus:

Aga see oli selline nagu maandumine Austraaliasse ja just sinna – see oli nii ideaalne. Sa said just julgust nagu, et fuck it, siin on veel nii palju selliseid inimesi, kes on kuskilt absoluutselt mujalt, kes ei tea mitte midagi absoluutselt sellest, mis siin toimub. Kõik on nagu samal pulgal; kõik on lihtsalt mingid inimesed, kes tahavad koos pidu panna ja maailma avastada.

(Markus, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Enklaavis olemine tähendab puhkust teelolekust. Richardsi ja Wilsoni järgi on tegemist ruumidega, milles reaalsus n-ö peatatakse (*suspending reality*). See on koht, kus on tavaliselt olemas telefoni- ja internetiühendus, kus saab vahetada kogemusi teiste inimestega, kellel on paljuskki sarnased reisimisega kaasas käivad igapäevaelu probleemid jms ning kus sotsiaalne kontroll on üpris madal, s.t kus valitsevad pigem vabameelsed hoiakud, mis on paljuskki ka seljakotirändurite ideoloogia aluseks. (Richards, Wilson 2008)

Ränduritele mõeldud ruumid pakuvad tavaliselt mitmeid mugavusi, millega ollakse kodus harjunud, sealhulgas suhtlemisvõimalust kodustega (eriti toimub see internetikohvikutes). Seljakotirändurid, kes on tulnud otsima midagi kodust erinevat, leiavad end tihti ümbritsetuna tuttavlikust mugavusest, isegi kui geograafiliselt ollakse kodust väga kaugel. Siin võib näha paradoksi: minnakse otsima erinevat, aga samas puututakse kokku ikkagi sarnasega. Asutakse ruumis, kus on kombineeritud tuttav ja võõras. (Richards, Wilson 2008: 193)

Meie jaoks olid hostelid ja spetsiaalselt seljakotirändurite teenindamisele spetsialiseerunud internetikohvikud kohtadeks, kus toimus näiteks edasiste reisiplaanide tegemine, töö otsimine, kaaslaste leidmine edasisõiduks jms. Kuigi üritasime hostelites veeta vähe aega, tekkis vahel selleks siiski vajadus. Hostel võis mõnikord olla ka kohaks, kus hetkeks sohvafarmisest puhata. Kui kellegi kodus külaline olemine ja seega kellegi teise privaatse ruumis asumine nõuab mingite sotsiaalsete normide täitmist, siis hostelites saime oma aega ise vabamalt planeerida. Samas ei jäänud me erinevalt paljudest teistest kunagi hostelisse rohkem kui paariks päevaks peatuma, mistõttu puudub meil kogemus kommuunielust seljakotirändurite hostelis.

3.3.3. Teel olemine

Teel olemine eristab seljakotirändurit turistist ja kohalikust, olles nii üks seljakotirändurite kollektiivseid identiteedimarkereid (Sørensen 2003: 858). Ruumilist liminaalsust tunnetatakse tugevalt teel olles, ühest enklaavist teise liikudes. Leian, et teel olemine väljendab seljakotirändurite jaoks kõige selgemalt liminaalset ruumi. Kusjuures teel olemine on tihti eesmärgiks omaette. Nauditaksegi vahepeal olemist, liikumist, seostamata end ühegi paigaga.

Sørensen arutleb oma artiklis „teeloleku staatuse“ (*road status*) üle. Teelolekut iseloomustavad raskused, kogemused, seiklused, odavalt läbiamine jne. Riided ja varustus, mis kodus olles kuuluks väljavahetamisele, parandatakse ja taaskasutatakse. Kulunud väljanägemine koguni

väljendab kogemusi ja vastupidavust. Vahel võidakse Sørenseni sõnul varustust ja riideid isegi tahtlikult kulutada, et näha välja kauem teel olnud ja seega kogemusrikkam. Kantud välimus rõhutab ka kokkuhoidlikkust, mis on oluline seljakotirändamise kriteerium. Tavaliselt ollakse Sørenseni sõnul tegelikult rahaliselt paremini kindlustatud kui välimuse põhjal arvata võiks. Küsimus millegi hinna kohta ei väljenda üksnes praktilist uudishimu, vaid sisaldab endas ka küsimust ränduri kogemuslikkuse kohta. (Sørensen 2003: 856)

Ilmselt on Sørensenil õigus, et seljakotiränduri identiteeti väljendab ka tema välimus, mistõttu tahetakse seda mõnikord teadlikult rõhutada. Näiteks tuleb mul meelde vestlus reisil kahe oma sõbra ja informandiga, kellest üks kiitles oma vastostetud oranžide linaste „hipipükstega”¹², mille peale sõber ütles, et need ei ole „õiged“, sest nende värv on veel liiga kulumata. Tegemist oli loomulikult pigem naljaga, aga samas peegelduvad siin väga hästi teatud väärtushinnangud, mida ka Sørensen välja toob.

Samas tundub mulle enda kogemusest lähtudes, et kulunud välimus on tingitud eelkõige ikkagi praktilistest põhjustest. Mahutades pikale reisile minnes kõik oma asjad ühte kotti, võetakse üldiselt kaasa vaid kõige mugavamad ja vastupidavamad riided ning jalanõud, millest ei soovita reisil ka loobuda, olemata kindlad, et nad samaväärsetega asendada õnnestub. Lisaks omandasid vähesed kaasas olnud asjad aja jooksul praktilise väärtuse kõrval ka teistsuguse tähenduse, mistõttu on need esemed kui minu reisi ja teekonna sümbolid mul siinemaani kapis, kuigi nad on nüüdseks peaaegu kasutuskõlbatud. Olen üpris kindel, et ka eelkirjeldatud juhtumist pärit oranžid püksid kulusid Austraalias reisimise tingimustes väga ruttu, ilma et nende kandja oleks pidanud sellele kuidagi tahtlikult kaasa aitama.

Teeloleku välimus tekitas aga minus endas erinevaid reaktsioone vastavalt sellele, kas viibisin seljakotirändurite või kohalike seas. Ühinesime teiste seljakotiränduritega üldiselt selleks, et edasi liikuda, moodustades väikseid reisiseltskondi. Seljakotirändurite kui n-ö oma grupiga koos olles olimegi enamasti teel ning välimus ei olnud probleem, mille üle liigset muret tunda, sest seda ei olnud niikuinii võimalik pesemisvõimaluste jms puudumise tõttu oluliselt parandada. Samas pean tunnistama, et tundsin kohati oma kulunud sandaalide üle meelehärmi näiteks mõnes suurlinnas peatudes ja kohalikega aega veetes. Kuna seljakotirännu puhul on üldiselt tegemist teel olekuga, millest on mõjutatud ka inimese välimus, siis sattudes ruumi,

---

¹² Hipikultuuri on seostatud ka seljakotirändamisega (Cohen 2003).

milles domineerivad inimesed, kelle jaoks tegemist on stabiilse olukorraga, võib teel olemise välimus tekitada seljakotiränduris endas pigem ebamugavust ja võõristustunnet.

Mitmed uurijad on käsitlenud turismireise palverändudena (vt nt Graburn [1977] 1989; MacCannell [1976] 1999). Graburn toob välja, et rännak on harva ilma eesmärkideta ja kultuurispetsiifilised väärtused määravad, missugused on loodetavad tulemused. Kui palverändude, mida on ka käsitletud sotsiaalselt ja ruumiliselt liminaalsete kogemustena (vt Turner, Turner 1978), eesmärk on tavaliselt näiteks vaimne valgustumine, siis turisti kogemus peab olema ka koduühiskonna poolt moraalselt heakskiidetud. Oluline on lõõgastumine, uuenedmine (Graburn [1977] 1989: 28). Seljakotirännu puhul rõhutatakse sarnaselt palverännuga tihti millegi otsimist. Clifford toob välja, et palverännakule võidakse minna ka sekulaarsetel, mitte tingimata religioossetel põhjustel (Clifford 1997: 39, vt ka Sepp 2014: 8). Eneseotsinguid seostatakse vahel ka kriisiga elus ning tuttavast ruumist ja mugavustsoonist väljaastumisega:

Ma alati tajusin küll seda, et need kõik backpacker'id on hästi vahvad, aga kõik on ikkagi eksinud. Et sinna Austraaliasse minnakse ikkagi sellises elus natukene minu arvates madalseisus, no mitte madalseisus, aga... et läheks kuskile ja Austraalias, kõik ju teavad, et seal saab hästi raha teenida ja seal on lõbus ja... Kõik ikka otsivad ennast seal. Keegi ei ole kodus, keegi ei ole oma comfort zone'is...

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Teel olemist vastandatakse tavaliselt rutiiniga ja liikumist võidakse tajuda inspireeriva ning seeläbi ennast arendavana:

Ma olen tähele pannud, et nende kõikide reisimiste juures, et reisides on see loomingulisus või loovus kuidagi kogu aeg nagu eriti ärevas olekus. Kogu aeg tahad midagi teha, sest on nii palju uusi asju ja... sa tead ise ka, et see on nii inspireeriv see liikumine, see rändamine. Et mul tekib vahepeal jõe kiiresti mingi rutiinitunne, mis, noh mõnevõrra tegelikult masendab mind.

(Marko, snd 1984, II int, Tallinn 2012)

Kuna reisil vahetuvad pidevalt nii füüsiline kui sotsiaalne keskkond, siis on ka erinevad juhtumised ja nendest lähtuvad emotsioonid, mille üle reflekteerida, rohkem esil. Mobiilsus tähendab avatust ja valmisolekut erinevateks olukordadeks ning kuna rutiinses koduses elus seovad teatud kohustused inimesi paigale, tunnetatakse liikumist ka erilise vabadusena:

Ma arvan, et kõige positiivsem oli siis, kui ma olin reisil, kui mul oli esimest korda see tunne, et nüüd ma olen Austraalias ja reisin, mitte et ma olen lihtsalt kuskil linnas ja

tiksun. Seal reisil oli tõesti täiesti teistsugune olemine. Ja need kohad, mis sa nägid... lihtsalt vapustav!

(Markus, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Ka minu jaoks olid eriliselt olulised ja kõige inspireerivamad just teel olemised. Kuigi seljakotireisi võib tervenisti käsitleda kui rännakut, viibitakse vahepeal ikkagi kusagil paigal. Oma välitööpäevikus olen avaldanud pahameelt meie reisikaaslase suhtes, kellega koos sõitsime Melbourne'st Byron Baysse:

See roadtrip kujunes küll veidi teistsuguseks, kui me harjunud oleme ja kuidas meile meeldiks. Rob otsustas kiiresti läbi idaranniku kihutada, et ruttu Byron Baysse jõuda. Ja küll oli seda planeerimist... Poiss muudkui tegi plaane ja siis planeeris neid plaane ümber, unustades hetke hoopis ära. Kui meie jaoks on see reis ja kõik siin toimuv pigem teekond, mida nautida, siis tema jaoks tundus olevat oluline jõuda ruttu kohta, mida talle soovitatud oldi.

(Koppel 2011: 68–69)

Tegemist oli olukorraga, kus mina, Toeps ning üks saksa neiu ja saksa noormees võtsime viimase autoga koos ette sõidu põhja poole, sihtkohaks seljakotirändurite üks lemmikenklaave Byron Bay. Teekond kestis neli päeva. Olime selleks hetkeks veendunud, et seljakotireisil ei ole mõtet püüda väga palju ette planeerida, sest meile tundus, et kõige paremad asjad toimuvad meiega tänu spontaansetele kokkusaamistele ja tihti ka väikestele õnnetustele (näiteks sõiduvahendi katkiminek keset Austraalia tühja maapiirkonda). Seetõttu olime pettunud meie autojuhi närvilises suhtumises, kui ta tundis, et ei oma kontrolli selle üle, kui kiiresti me leiame koha, kus magada, kas see on piisavalt mugav jms. Samas võib siin näha ka paradoksi: pahameel tekkis, kuna me planeerisime mitte planeerida, aga meie plaan ei läinud teoks. Ilmselt oli siin tegu pisut ka isiksuste sobimatusega, aga leian, et antud juhtum iseloomustab veidi irooniliselt seda, kuidas me suhtusime oma reisi äärmiselt vabalt, aga samas võiks tagantjärele öelda, et see „vabadus“ kadus koos kinnisideega seda pidevalt taastoota.

3.4. Piiride ületamine ja ohutunne

Seljakotirännul on oluline ka erinevate piiride ületamine, enese seadmine olukordadesse, millistesse võib-olla kodus ei oldaks end nii kergesti pandud. Thomassen, kes on hoiatanud liminaalsuse ainult positiivseid aspekte väljatoovate käsitluste eest, on rõhutanud vahepeal olekuga kaasnevaid ohte ja ebakindlust (Thomassen 2012: 28–32). Ka Szakolczai toob välja, et Turneri käsitlustes on eemaldatud liminaalsuse algsest tähendusest ning seda nähakse pigem

muretu korratuse ning erisuse tähistajana. Uurijate sõnul on Turneri käsitles tähelepanuta jäänud liminaalse olukorra kui ebakindla üleminekuperioodi ja sellega kaasas käiva kriisi pingelisuus ning ohtlikkus. (Andrews, Roberts 2012: 6–7; Szakolczai 2009: 142)

Reisile minemise, eraldumisega oma argisest elust, on seotud alati ka teatud ohud. Nii nagu Van Gennep on kirjeldanud üleminekuriituse esimest faasi kui sümboolset surma (Van Gennep 160) toob ka Graburn välja, et reisile minevad inimesed mõtlevad eelkõige meedias palju kajastatud lennu-, rongi- ja muude õnnetuste tõttu alati vähemalt korra võimalusele, et nad ei tulegi tagasi, mis tingib teatud korralduste tegemise enne lahkumist, võib-olla ka nutmise hüvastijätkudel jms (Graburn [1977] 1989: 27)

Seljakotireisi kui turismi vormi iseloomustab spontaansus, mis omakorda tähendab, et ei pruugita oma otsustes olla nii ratsionaalsed kui tavalises stabiilses situatsioonis. Austraaliast tagasi tulles tajusin, et reisil oli näiteks minu ohutunnetus olnud kodusest erinev. Näiteks usaldasin ma inimesi tavalisest rohkem ning asetasin ennast tihti ka füüsiliselt pingelistesse ja piiripealsetesse olukordadesse. Ootamatused ja enese võõrastesse situatsioonidesse panemine on selle reisistiili juures olulised (Binder 2004: 107). Oma tegevust ei tajuta küll enamasti ohtlikuna, kuid tagasivaatavalt tunnetatakse tihti oma käitumist veidi kergemeelselt riski võtmisena:

Ma ikka vahel usaldasin inimesi liiga palju. Mitte et seda minu usaldamist oleks kuritarvitatud, aga ma pärast mõtlesin, et hästi lihtsakäeliselt sai nagu [ennast asetatud] mingitesse natukene ohtlikesse olukordadesse. Et tegelikult pole mõtet. [...] Aga ma ei tea, kas ma seda igapäevases elus nüüd kasutan, mul ei ole lihtsalt neid juhtumeid enam. [...] Et see oli natuke selline spooky ja siis ma mõtlesin, et ma peaksin natuke riske läbi mõtlema, enne kui ma panen ennast ebamugavatesse olukordadesse. [...] Aga ma ei tea, kas ma olen elus sellepärast ettevaatlikumaks muutunud, seda ma ei usu millegipärast.

(Tiiu, snd 1981, II int, Tallinn 2012)

Kui eelnev tsitaat põhines lool, kus võõrast inimest usaldati põhjendamatult liiga palju, siis palju räägitakse ka näiteks Austraalia looduses leiduvate ohtude mitte tajumisest:

Ja siis me vaatasimegi hiljem, olid [mao] pildid ka, et mingi must ja punane ja siis loed ja mõtled, et issand, kui oleksin teadnud, siis ei oleks päris niimoodi vahtinud seal juures ja pilte teinud. (naerab) Et tegelt ikka peaks see ohutunne olema veits suurem, niimoodi tagasi mõeldes.

(Maris, snd 1988, int, Tartu 2013)

Suhestudes ka läbi isikliku kogemuse mõlema tsitaadiga, leian, et seljakotirännu liminaalsus avaldub tugevalt reisi situatsiooni teadvustatud ebakindluse ja ootamatustega. Urry toob välja

ka turistidele rohkem lubatud n-ö mängulise käitumise aspekti, rõhutades sellega reisi juures oluliseks peetavad erilisust, igapäevasest teistmoodi käitumist (Urry 1990: 11). Enda proovilepaneku nimel ollakse valmis võtma veidi rohkem riske kui mõnes teises olukorras, kuigi Austraaliat tajutakse, kui sealne floora ja fauna välja arvata, üldiselt pigem turvalise keskkonnana:

Just, et sa viskad ennast nagu sellisesse võõrasse keskkonda, tundmatus kohas hüppad vette ja siis vaatad, mis juhtuma hakkab. Ja no Austraalia on selles mõttes üsna pehme maa, kuhu tulla.

(Markus, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Cohen rõhutab, et kuigi seljakotirännu narratiivides rõhutatakse ebatavaliste ja ohtlike olukordadega toimetulemist, on selliste situatsioonide arv vähenenud spetsiaalsete seljakotiturismiga keskenduvate institutsionaalsete struktuuride tekkimisega. Seljakotiränduritele on loodud mugavad ja ohutud keskkonnad sarnaselt massituristide enklaavidega. Seetõttu ei pea seljakotirändurid Coheni järgi omama erilisi oskusi ja võimeid oma reisil toimetulemiseks (Cohen 2003: 103). Samas, kuigi Cohenil on õigus seljakotiränduritele loodud mugavusi pakkuvate teenuste rohkuse osas, ei tähenda see, et kõik neid teenuseid kasutaksid või isegi kui kasutatakse, jääb pikal reisil alati ruumi ka ebaõnnestumisteks ja ebamugavusteks.

Väga palju võib varieeruda, mil määral tuntakse vajadus end asetada füüsiliselt ja vaimselt piiripealsesse situatsiooni. Näiteks kirjeldab Tormi, kuidas ta arvab, et tal on isikliku arengu huvides vaja ette võtta üpris ekstreemne rattamatk Austraalia kõrbes, mis kulmineeruks jõudmisega Uluru suure punase kalju juurde (Ayers Rock). Sõbrana lootsin, et ta teeb nalja ja soovitasin tal üksi rattamatka kõrbes pigem mitte ette võtta ning sellel reisil jäi see tõesti ka teoks tegemata, kuid oma plaanist rääkides oli Tormi üpris suurejooneline:

Arvatavasti ma lähen Sydneysse, tiksun seal ja siis ostan endale ratta ja varustuse ja siis panen Uhhuuduuri innustusel, pühendan selle oma hingeotsingu neile, panen Uluru poole teele rattaga. Ma ei tea, palju see on, see on mingi 1500 kilomeetrit või midagi taolist vist, et kuskil 100 kilomeetrit päevas, kuskil poole kuuga peaks kohale jõudma. See on praegu nagu plaan, aga samas ma ei saa üldse kindel olla, et see läheb nii nagu ma plaanin. [...] Sellepärast, et mul on vaja... ma tean, et selle punase kalju juures mina kui igipõline ginger, kui kaks punast¹³, üks väike punane ja üks suur punane kohtuvad, vaatavad teineteisega tõtt hetke päikeseloojangus, päikesetõus, et järsku ma leian sealt oma hinge. Mul on vastavad rituaalid selle jaoks välja mõeldud, aga nendest ma

---

¹³ Tormi viitab siin sellele, et ta on punapea ning ka Uluru on punane.

ei tahaks praegu rääkida... Ma loodan, et mind riigist välja ei saadeta ja mulle väga suurt trahvi ei määrata.

(Tormi, snd 1987, int Markusega, Adelaide 2011)

Kusjuures antud tsitaadi lõpust välja tulev seadustega vastuollu minemise temaatika on seljakotirändurite seas üpris aktuaalne. Kohalike normide eiramine ei ole seljakotirändurite seas harv praktika, pigem vastupidi. Väljastpoolt tulijana ja ajutise residendina tuntakse end mitte täielikult vastutavana Austraalia seadusandluse ees ning võetakse ette tegevusi, mida Eestis nii sotsiaalse kui riikliku kontrolli tõttu ei sõandataks ja ilmselt ka ei soovitaks nii kergekäeliselt teha.

Liminaalsus on seotud ootamatuste ja ebakindlusega (Thomassen 2012: 32). Sellega kaasneb pingelisus, mida seljakotirändurid enamikel juhtudel pigem väärtustavad:

Tegelikult hästi palju igasugu asju juhtus kogu aeg, aga võib-olla ütleks seda... kõikide nende uute asjade proovimine [oli oluline]. Kas või see sama, et sa ei ole enne kunagi sellistes situatsioonides olnud ja sa pead kuidagi hakkama saama.

(Maris, snd 1988, int, Tartu 2013)

Et see vist ongi selle reisi võlu, et miski ei lähe nii, nagu sa arvad.

(Markus, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Oluline on spontaansus ja uute asjade proovimine, mis tihti tähendab erinevate piiride ületamist. Seejuures ei toimi minu ega minu informantide kogemustes liminaalsusega kaasas käiv pingelisus negatiivsena. Reisi üheks eesmärgiks on saada uusi kogemusi, proovida erinevaid asju ning see eeldab ka iseenda piiride nihutamist. Seega ebakindlus ja ka kriisid reisil on miski, mis käivad selle olukorraga kaasas ja mida pigem väärtustatakse. Eriti tugevalt hinnatakse neid aga tagasivaatavalt, kui kriisiloo juurde käib tavaliselt ka õnnelik lahendus.

4. PEATÜKK. KODUS JA VÕÕRSIL – TAGASIVAATAV PERSPEKTIIV

Jõudsimel Eestisse tagasi sarnaselt enamikuga minu informantidest suve alguses, juunis, 2011. Kuigi reisi lõpul olin harjunud mõttega kojutulekust ning seda isegi mingil määral oodanud, olin naastes üllatunud, et ma ei tundnud, et oleksin seitse kuud eemal olnud. Kõik jätkus minu jaoks enam-vähem nii, nagu see oli enne reisi pooleli jäänud. Sõbrad ja perekond olid pealtnäha samasugused, mina ja Toepe kindlasti mitte päris.

Sügisel jätkasin oma õpinguid Tartu Ülikoolis ning hakkasin tegelema ka käesoleva magistritööga. Sellega seoses on kindlasti pisut muutunud see, kuidas oma reisile tagasi vaatan. Hakkasin lugema seljakotireisimisega seotud teiste uurijate töid ja teoreetilist materjali ning seoses sellega muutus kindlasti minu suhtumine reisi veidi vähem romantiliseks ja rohkem analüütiliseks. Samas ei ole see muutnud minu üldist, endiselt tugevalt positiivset hoiakut seljakotireisimise suhtes, mis ilmselt kajastub ka antud töös.

Reisimine tõstab esile küsimused erinevustest, sarnasustest, nostalgiast, kodust, ootustest, hirmudest jm. Tim Oakes ja Claudio Minca seostavad reisimist kohtadega, mitte kohtade vahel liikumisega. Reisil suhestutakse pidevalt erinevate paikadega ning luuakse neile tähendusi (Minca, Oakes 2006: 1). Kodus ja võõrsil olek ei pruugi seejuures teineteisele vastanduda. Inimese kuuluvustunne ja kodu tähendus võivad olla pidevas muutumises. Idee kodust võib tekitada väga segaseid ja vastuolulisi tundeid. (Pacock, McIntosh 2013: 417–420)

Soovimatus või suutmatus taaskohaneda koduühiskonna normide ja väärtustega võib tekitada ka kodutuse tunnet (Pacock, McIntosh 2013: 416). Koju naasmist saadavad tavaliselt küsimused oma muutunud identiteedi ja kuuluvustunde kohta. Uuesti tuttava, reisiga võrreldes stabiilsema, elustiili juurde tagasipöördumisega võib kaasneda ka n-ö tagurpidi kultuurišokk. Inimese maailmapilt reisides tavaliselt avarneb. Ta näeb rohkem võimalusi ning omab teistsugust vaadet iseenda senisele ja tulevasele elule, mis paneb teda võib-olla senisest rohkem reflekteerima oma valikute üle.

4.1. Stabiilsusesse naasmine

Graburn on väitnud, et naasmine argirutiini ning sellega kaasnevad tervitusrituaalid, näiteks töökaaslaste, pere ja sõprade poolt, on tavaliselt kurvemad kui lahkumispäevad ja hüvastijätud. See illustreerib Graburni järgi fakti, et reisimist, mis tihti tähendab puhkust, peetakse võrreldes

argieluga oluliselt väärtuslikumaks. Samas, kuigi puhkust ei taheta tavaliselt lõpetada, on paljude jaoks koju naasmine siiski kergenduseks. Kodu nähakse kui turvalist ja stabiilset ning seetõttu reisile vastanduvat keskkonda. Sinna naastakse tavaliselt lõõgastununa, kuid samas ollakse tihti ära kulutatud ka suure hulga oma rahast, mis motiveerib taas tööle hakkamist (Graburn [1977] 1989: 26).

Kui Graburni mudeli järgi on töö ja puhkus vastandunud ning seetõttu tähendab koju naasmine tavaliselt võimalust pärast suuri reisil tehtud väljaminekuid taas raha teenida, siis töö ja puhkuse viisaga Austraalias rännanud seljakotirändurid naasevad tihti majanduslikult paremini kindlustatuna kui varem. Sageli töötatakse enne koju tulekut, et kindlustada endale n-ö pehme maandumine Eestis. Seega naastakse, kuid teenitud raha võib võimaldada näiteks stabiilse töö otsimist edasi lükata ning anda inimesele võimaluse keskenduda õpingutele vms.

Kuna kodusesse stabiilsusesse naasmine võib vahel tunduda vastumeelne, sest inimene ei pruugi väärtustada sellega kaasnevat rutiini, võidakse rakendada erinevaid strateegiaid, et rutiini edasi lükata või hakata mõtlema, kuidas oma elu korraldada nii, et reisimisest võiks saada elustiil. Alati ei pruugi aga stabiilsusesse naasmine pikema reisi puhul tähendada üldse endisesse koju tagasipöördumist. Minu informantidest kaks on jäänud Austraaliasse, luues seal uusi rutiine ning sotsiaalset võrgustikku.

4.1.1. Tagasitulek või uute rutiinide loomine võõrsil

Seljakotireisilt tagasitulek tähendab enamasti naasmist argisesse rutiini, mis võib kaasa tuua nii kergendustunnet kui ka kimbatust ja kurbust. Kuna reisil on peatuspaigad ajutised, ei lasta endal üldjuhul tekkida tugevat emotsionaalset sidet oma keskkonnaga. Puudub ka mõte seda keskkonda, ruumi, milles viibitakse, enda tahtmise järgi kujundada. Tiiu, kes on käinud seljakotireisil nii Austraalias kui ka Uus-Meremaal, väärtustab tagasi Eestisse tulekuga kaasnenud stabiilsust, mille puudumine reisil võis kohati muutuda väsitavaks:

No ma olen seda umbes kaks ja pool aastat teinud nüüdseks ja see on ikka samal ajal tohutult väsitav ka. Ja nüüd ma tunnen, et see on tohutu kergendus, et sa tead, et ma homme ei pea kotti kokku pakkima ja minema mingis suunas. Kuigi sellel hetkel, kui ma seda tegin, siis ma nautisin seda. Aga praegu ei tunne ma selle järgi üldse vajadust.

(Tiiu, snd 1981, II int, Tallinn 2012)

Tema jaoks on oluline ka koju tulekuga kaasnev võimalus luua ise midagi püsivat või tegeleda järjepidevalt oma hobiga:

Lihtne oli tagasi tulla ja sisse elada, sest tekkisid mingid kohustused ja sa teadsid, et sind oodatakse seal [Eestis] ka, sa saad oma hobidega edasi tegeleda. See oli hästi äge, hästi lihtne ja tundus nagu, et ah, praegu on nii hea tagasi olla, et ma saan möllata oma asjadega.

(Tiiu, snd 1981, II int, Tallinn 2012)

Seega, kui reisil olles väärtustati ajutisust, siis kohati võis see mõjuda ka ebamotiveerivalt ning väsitavalt. Mäletan, et ka minul ja Toepsil oli reisil hetki, mida pisut rikkus vajadus seljakott jälle kokku pakkida. See oli ka enne reisi minu üheks suurimaks hirmuks. Arvasin, et ma väsin ruttu ära pidevast „seljakotis elamisest“ ning tunnen suurt puudust püsivast ja turvalisest „staabist“. Seljakott ongi tihti kõige stabiilsem asi inimese elus tema reisil. Seostumata ühegi kindla kohaga, tuletab see meelde, et ollakse kodust väga kaugel eemal või kodutu (Germann Molz 2008: 334). Sellist tunnet leevendas teadmine, et tegemist on ajutise olukorraga, et see aeg reisil ongi eriline ja peagi naasen koju. Ning ühtlasi tähendab seljakott ka võimalust kuuluda igale poole. Kuna inimene kannab kõike sel hetkel vajalikku endaga kaasas, võib ta soovi korral tunda end koduselt igal pool (Germann Molz 2008: 335), kuid seda jääb siiski saatma ajutisuse tunne, mille kogemine reisil aitas koju naastes nii minul kui paljudel teistel seljakotiränduritel, kellega ma rääkisin, paremini märgata ja hinnata stabiilsusega kaasnevaid võimalusi.

Koos tuttavasse füüsilisse keskkonda naasmisega minnakse tagasi ka endisesse sotsiaalsesse ringi, kellega reisil olles võib-olla suhtlemine katkes või ei olnud nii intensiivne. Naastakse alati vähemalt mingil määral teistsuguse inimesena, mis võib kohati tekitada pingeid sotsiaalsel tasandil, sest teised, kelle juurde tagasi minnakse, on elanud vahepealsel ajal hoopis erinevalt oma seljakotirännul olnud sõbrast või pereliikmest. Kohatist veidi ebamugavat võõristustunnet koju naastes kirjeldasid paljud minu informandid just seltskondliku suhtluse kontekstis:

No osade sõpradega on niimoodi, et vahet ei ole, sa ei näe aastaid ja sa näed ja on selline tunne, nagu vahel ei oleks midagi olnud. Aga osadega jääb ikka paratamatult [võõramaks]. Sa oled kuidagi nagu kohkunud või ei oska kuidagi otseselt teemat üles võtta, sest sa ei võta ühe lausega oma reisi kokku, teisel on ikka olnud see sama argielu, mis tal on olnud...

(Marko, snd 1984, II int, Tallinn 2012)

Koju naastes võib olla raske koheselt harjuda sealse elurütmi ja hoiakutega. Elis kirjeldab, kuidas tema sõbranna märkas tema käitumises erinevusi võrreldes varasemaga:

Mul sõbranna ütles ka, üldse mitte halva alatooniga, et ma olen nüüd selline umbes kõike näinud ja maailma näinud... no mitte nagu ego ka, aga samas mu selline käitumine oli nagu... võib-olla natuke nagu austraaliaalik. Keegi ei olnud harjunud sellega. Tulin, olin nii õnnelik kogu aeg, kõik oli nii ilus, rääkisin kõigile kui tore seal oli ja mitte ainult seda, vaid ka seda, et minge teie ka ja tehke ka ja see on nii hea ja... kuidagi ma ei olnud jah vist veel kahe jalaga maa peale jõudnud. Ma olin sellises Austraalia tempos veel.

(Elis, snd 1991, II int, Tallinn 2012)

Ka mina ja Toeps tajusime mingil määral kohe pärast reisi oma varasemasse seltskonda sulandumise keerulisust, soovimata seda samas välja näidata. Mäletan, et meil oli üsna raske (ja on siia maani) oma reisist rääkida, sest arvasime, et see kõlab teiste jaoks, kes olid meie lahkudes jätkanud oma siinset igapäevaelu rütmi, ilmselt üsna tüütuna. Samas oli meie jaoks tegemist väga olulise kogemusega, mis oli nüüd osa meist ning me tahtsime sellest rääkida. Meie seitset kuud, milles ei olnud mingit otsest korda või rütmi, oli aga võimatu piisavalt lühidalt kokku võtta. Tundsime end tihti halvasti, kui unustasime end Toepsi või teiste Austraalias kohatud sõpradega sealseid aegu ja tegemisi meenutama, kui seltskonnas oli ka teisi inimesi. Kartsime, et see kas tundub hooplemisena või on lihtsalt teistele igav, sest nad ei suuda meie lugudega suhestuda. Sarnast kogemust on uurijatele kirjeldanud ka teised seljakotirändurid. Võidakse tajuda, et lihtsam on suhelda inimestega, kes on ise läbinud sarnase kogemuse pika reisi näol. Sõpradega, kes ei ole midagi sarnast läbi teinud, võib seevastu vahel olla keerulisem leida ühiseid jututeemasid (Pacock, McIntosh 2013: 415). Toeps kommenteeris siinkohal, et tema arvates ei ole võimatu, et kui me jagasime oma reisimuljeid inimestega, kes sellel ajal Eestis oma argirutiinis elasid, siis võidi meie juttu tõlgendada kriitikana nende suunal, kuigi see kindlasti ei olnud nii mõeldud. Ta tõi välja, et sellest võis jääda mulje, justkui me halvustaks nende inimeste valikut mitte teha läbi sarnast seljakotirännu kogemust.

Tagasi oma koduses igapäevarutiinis olles tunnetatakse tihti vastandust vabadustundega, mida pakub mobiilne eluviis. Kui seljakotireisil olles pigem eraldatakse end ühiskondlikest normidest, siis kodus võidakse tunda kaastlastepoolset survet hakata stabiilseks, „normaalseks“. Samas on ka inimesel endal raske nendele normidele vastu astuda, kusjuures tunnistatakse, et reisile minemine oleks järjekordne põgenemine nende normide eest. Kodusesse elurütmi naasmist nähakse pigem paratamatuna ning seda seostatakse ka muutustega indiviidi tasandil. Reisil võidakse olla ühesugune, kodus teistsugune:

Aga ma ütlen, nii kui sa Eestisse tagasi tuled, siis sa ei saa jätkata sellist elu. Et jah, ma muutusin hästi selliseks ränduriks, ma oleks nagu tahtnud veel edasi käia, ma ei jõudnud

nagu selle ratta pealt kohe maha tulla, aga jah... Ei, see kõik lõppes suhteliselt kiiresti. Nüüd ma olen jälle tagasi selline, nagu ma olen.

(Merlin, snd 1985, int, Tartu 2013)

Kui Merlin kirjeldab „tagasi normaalseks“ muutumist pärast reisi läbi enda kogemuse, siis Markus toob ühe sõbra näite, keda ta esmalt kohtas Austraalias ja seejärel sõbra kodus Hollandis:

Ma käisin ise korra Hollandis ja sain seal ka ühe sõbraga kokku. [...] Tema oli ka teistsugune seal, sest ta oli oma kodukeskkonnas ja siis just oligi nagu näha seda kontrasti, et minu arust ta Austraalias oli ikka täiesti selline sõge peoloom. Siis kuidagi see hoiak või olek juba tal seal Hollandis oli selline, et aa... ma tean, kus ma olen, siin tuleb nii ja nii teha...

(Markus, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Koju minnes tajutav „normaalsus“, mida inimeselt oodatakse, tähendab üldjuhul kohusetundlikkust, püsivust ja ratsionaalsust, mis omamoodi vastandub sellele, kuidas tunti ja käituti reisil. Selline ühiskondlik surve võib alguses tekitada inimeses, kes oli võib-olla terve aasta eemal olnud, päris palju pingeid, kuid samas tunnistatakse, et ollakse kogu aeg olnud teadlikud, et tuleb oma endisesse ellu tagasi pöörduda. Samas on ka neid, kes reisil olles on tajunud oma edaspidiseid võimalusi erinevatena võrreldes sellega, mida tuntakse aasta taas kodus olnuna:

Helleka: Aga kunagi Austraalias sa rääkisid küll, et nüüd võiks ära olla ja siis võiks korra kodus käia ja siis võiks kohe jälle reisile minna ja käia Uus-Meremaal ja igal pool... Nüüd on see mõte maha rahunenud või?

Markus: Seal oli igasuguseid plaane jah. Seal sa nagu võtad asju natuke teistmoodi. Siin see, et raha saada, et minna ja... [on raskem]. Ja kui sa juba oled siin, siis sul tekivad mingid asjad, mis seovad sind ja siis sa ei taha neid kohe päris kõrvale visata. Siin tahaks mingid asjad nagu veidi järjepeale või paika saada ja siis võiks minna. Aga noh... Seal ongi see, et kui sa kohe, päris kohe tagasi lähed, siis on see variant, aga kui sa ikka juba tagasi tuled, siis juba mingid kombitsad löövad sulle sisse, et... ei saa.

(Markus, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Kodus tekivad sidemed ja kohustused, mida võib-olla reisil ette ei nähtud. Neid kohustusi ei pruugita aga tajuda tingimata negatiivsetena, vaid pigem paratamatu osana igapäevaelust, mis ise on endale loodud. Kusjuures need kohustused võivad olla tekitatud just reisil kogetu inspiratsioonil (vt ka alapeatükk 4.2.2. Muutuvad perspektiivid).

Reisilt naastes võidakse tunnetada end võõrana ka oma varem nii tuttavas keskkonnas (Andrews 2007: 510; Cohen 2011: 1544–1545; Hottola 2004: 459–460). Graburn on ümberpööratud kultuurišoki kohta öelnud, et see toimub, kuna inimesed astuvad tagasi oma endistesse rollidesse, samas kui nad ise ei ole pärast reisi võib-olla enam päris samasugused: „Me saame uuteks inimesteks, kes on teinud läbi re-kreatsiooni ja kui me ei tunne end uuenenuna, on kogu turismi mõte kaduma läinud“ (Graburn [1977] 1989: 27). Reisil võidakse olla harjunud teistsuguse rütmiga ning tagasi tulles tuntakse, et ei suudeta kohe kodusesse keskkonda sobituda ja sisse elada:

Aga kui teine kord tulin Eestisse siis kõik olid sellised... nagu rõõmu elu ei ole ja kõik olid nagu... ei ole nii hästi kõik, kui Austraalias on. Aga siis sa kohaned ära ja see ongi see, et sina lähed oma elust korra ära ja naudid, naudid, tuled tagasi ja midagi ei ole muutunud. Selline tagasilanguse moment. [...] Kui ma tagasi tulin, siis ma mõtlesin, et ma üldse ei taha siia jääda. Šokk oli ikkagi tulla tagasi.

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Tugevat kontrasti Eesti ja Austraalia vahel tajutakse ka näiteks klienditeeninduse vallas:

Ja siis muidugi see, et sul oli vahepeal meelest ära läinud, kuidas need poemüüjad jne, et nad on kõik nii kurjad, keegi sulle tere ei ütle ja siis vaatavad sind nii, et... kõik on selline mass ja hullult kiire, kui sa kuskil uimerdad, siis keegi on juba vihane su peale jne. Et see oli vahepeal kuidagi meelest ära läinud.

(Maris, snd 1988, int, Tartu 2013)

Kuigi minnakse tagasi keskkonda, mida tuntakse hästi, on vahepeal jõutud harjuda teistsuguse eluviisi ning võib-olla ka mõningate teistsuguste ühiskondlike normidega. Puutudes Eestis kokku aga kogetust erineva suhtumistega, võib naasmist saata kerge kultuurišokk.

Kõik eesti seljakotirändurid, kellega ma Austraalias kokku puutusin, ei ole tulnud tagasi Eestisse. Vähemalt kaks neist (Tambet ja Triin) on hetkel seostanud oma igapäevaelu Austraaliaga. Tambet, kellega kohtusin Austraalias ning seejärel umbes kaks aastat hiljem vahetasin e-kirju, soovib samuti oma tuleviku siduda Austraaliaga. Samas ei tunnetanud ta vähemalt hetkel, mil temaga viimati suhtlesin, koduna ühtegi riiki:

Ma ei pea Austraaliat või Perthi oma koduks. Kui päris aus olla, siis ma ei pea ka Eestit koduks. Vahest rohkem kui Austraaliat, kuid see kontakt on kadunud, ning arvestades, et tulin siia peale kooli lõpetamist ning Eestis ei ole täiskasvanuna veel midagi ette võtnud, jääb temast veidi mahajäetud tunne. [...] Minevik on seal, kuid tulevikuplaanid algavad pigem siit... seega olen antud hetkel suhteliselt kodutu!

(Tambet, snd 1990, e-kiri, Austraalia 2013)

Samas ei tundu kirjeldatud kodutuse tunne Tambeti jaoks olevat antud eluetapis probleem
vaid pigem teadlikult tehtud otsus:

Sellega sai samas ka arvestatud, kui sai hakatud tegelema eelpool nimetatud [skilled-sponsored] viisade taotlemistega. Kui permanentsuse tagaajamine on läbi ja saab hakata väljateenitud võimalusi ja elu täiendama asuda, saab ka uuesti teha ühest või teisest paigast kodu ning asuda elama sellist elu, mille nimel kodust mõneks ajaks lahti sai öeldud.

(Tambet, snd 1990, e-kiri, Austraalia 2013)

Kontakti hoidmist Eestis asuvate lähedastega peab ta kõige selle juures väga oluliseks, mis tähendab, et kogukonnatunne ja sidemed Eestiga ei ole siiski katkenud:

Perega püüan rääkida vähemalt korra kuus ja lähemate sõpradega jõuab suhtlema hakata vb korra kvartalis. Samas iga kord kui kontakteerub, vahetab infot ja meenutab vanu aegu... see toob natukene maapeale tagasi ja tuletab meelde kes sa oled, kuskohast sa tuled, kui kaugele jõudnud oled ning kuhu lähed. Rääkimata sellest, et inimsuhted kipuvad maha jahtuma. Kui ühendust ei pea, siis inimesed ei kao, kuid hääbuvad veidike. Jäävad võõraks. Seega OMADE inimestega tuleks kindlasti püüda võimalikult palju ühendust pidada kustahes sa ka ei viibiks.

(Tambet, snd 1990, e-kiri, Austraalia 2013)

Mitmed uurijad on rõhutanud, et tänapäeva mobiilses maailmas võivad inimesed olla seotud mitme kohaga korraga, mistõttu kohaidentiteete tuleks käsitleda mitmetahuliselt (vt Siim 2013: 108). Migratsioon ja suur inimeste ning kaupade liikuvus seavad kahtluse alla rahvuslikud jm piirid. Anthias toob välja, et sotsiaalseid protsesse peaks kaasaegses maailmas käsitlema translokaalsetena (Anthias 2009: 230–231). Translokaalsuse kontseptsiooni järgi paikneb inimene korraga mitmetes omavahel vastastikustes seostes olevas sotsiaalses ruumis. Identiteet ja kuulumistunne sõltuvad tema sotsiaalsest positsioonist (Anthias 2009: 244). Jennie Germann Molzi rõhutab oma uurimuses maailmaränduritest, et inimesed, kes on harjunud mobiilsusega, suudavad tänapäevaste laialt levinud elektrooniliste suhtlemisvahendite abil leevendada vajadust kodutunde järele (Germann Molz 2008: 327). Seega, nagu nähtub ka Tambeti jutust, ei pruugi kuuluvustunne olla seotud riigi või kindla kohaga, vaid inimestega, kellega suhtlemist võimaldavad tänapäeva mitmekesised infotehnoloogiavahendid, hoolimata asupaigast.

Ka Triin, kellega ma tegin intervjuu Austraalias, kui ta oli oma reisi alles alustamas ning seejärel kahe aasta möödudes suhtlesime e-kirja teel uuesti, demonstreerib, kuidas kodutunne ei pruugi põhineda vaid rahvuslikul identiteedil ning kuidas kuuluvust on võimalik tunda mitme paiga ja inimeste suhtes korraga. Tunnetus kodust, mis esimese intervjuu ajal seostus tugevalt

Eesti riigiga, oli pärast kahe aasta möödumist muutunud avatumaks ning oma tulevikku näeb Triin nüüd pigem seotuna Austraaliaga. Toon esiteks lõigu novembris 2010 Austraalias tehtud intervjuust ning seejärel rohkem kui kaks aastat hiljem saadetud e-kirjast:

Helleka: Aga kas sa arvad, et kui sa kunagi saaksid, kui sa need kaks aastat ära teed, et äkki tahaksid kunagi veel tulla tagasi või kui sa saaksid tulla siia elama...

Triin: Ma ei ole praegu mõelnud sellele, kuigi miks mitte jah... [...] Kuigi ma ei tea... Ma armastan ikkagi Eestit ja ma tahaks kunagi sinna tagasi ka minna. Et ma ei ole umbes nii, et kodumaa, mis asi see on.

(Triin, snd 1989, int, Perth 2010)

Leidsin seal [Austraalias] ka oma kaaslase, kellega praegu Kagu-Aasias ja aprillist Euroopas reisime. Külastame ka minu peret Eestis, mis on esimene kord 2,5 aasta [jooksul]. Siis [lähme] tagasi Austraaliasse ja plaanin sinna ka elama jääda. Tunnen end nagu kodus seal. Inimesed on sõbralikud ja tunnen, et mul on palju rohkem võimalusi. Ja ilus ilm loomulikult :D [...] Nüüd kui OZ Saab olema koduks, oleks hea eesti sõpru saada ja oma keelt mitte unustada.

(Triin, snd 1989, e-kiri, Aasia 2013)

Triinu näitest tuleb selgelt välja rahvusliku identiteedi olulisuse dünaamilisus. Kuigi Triin ei soovi unustada eesti keelt ning otsib seetõttu oma uues koduriigis hea meelega kontakti rahvuskaaslastega, on tema jaoks oluline Austraalias pakutavate võimaluste rohkus ning ka uued loodud sotsiaalsed sidemed ning tema jaoks ei ole probleemiks tunda end võõrsil koduselt.

4.1.2. Rutiin ning selle edasilükkamine

Minu jaoks oli naasmine küllaltki kerge. Kuna saabusime tagasi suve alguses ning sel hetkel ei olnud mul Eestis veel uusi kohustusi eriti tekkinud, veetsin suve samuti paljuski ringi reisides, sedakorda küll Eestis. Seega võiks öelda, et mingil määral jätkus elu sarnaselt Austraaliaga, oluliseks vaheks oli aga püsiva n-ö staabi olemasolu: kuigi suurema osa ajast olid vajalikud riided ja jalanõud mõnes kotis, naasin paari päeva või nädala järel jälle vähemalt mõneks päevaks koju. Ka mitmed minu informandid ja „pehmendasid“ oma kojutulekut sellega, et saabusid Eestisse siinsel suvel, mil pigem soe ilm ei ole Austraalia omast nii erinev. Samuti on paljude igapäevaelu rütm vabam: kool ei ole veel peale hakanud, uut tööd ei ole veel leitud või on puhkuste aeg.

Päris hea oli kodus olla, kui ma tagasi tulín. Head süüa sai ja... Suvi oli ka, suvi oli hea. Oleks talvel tulnud, oleks päris rets olnud. Täpselt, ma mõtlesin seda ka, et oleks talvel

tulnud, siis oleks nagu masendusse sattunud kohe. Suvel oli kõik ikka hea ja ilus. [...] Kui kooli läksin, siis tuli kõik see selline rutiin tagasi ja läksid oma ellu ja siis unustasin veits ära selle [Austraalia]. Aga nüüd ma üldse ei ole mõelnud sellele. Ma küll toon hästi palju, kui ma räägin inimestega, ma olen AIESEC'is¹⁴ ja pean palju rääkima inimestega, motiveerima neid igatpidi ja siis veidi toon näiteid jah Austraaliast.

(Elis, snd 1991, II int, Tallinn 2012)

Austraaliast Eestisse just suvel naasmises võib näha seega soovi rutiini pisut edasi lükata. Tavaliselt seostuvad kohustused ja kindla päevarütmiga elu paljude jaoks just sügise ja talvega. Vahel võidakse rutiini edasilükkamiseks võtta ette ka midagi veidi radikaalsemat:

Alguses ma olin umbes viis kuud ära Soomes Lapimaal, sest ma tundsin, et ma vajan nagu täielikku kontrasti sellele, et kui ma aasta aega tagasi olin kuskil teiselpool maakera, väga, väga lõunas ka otseselt, siis ma mõtlesin, et ma lähen täiesti kottpimedasse põhja, kus on kuradi külm... Ära küsi, ma ei tea... (naerab) Ja siis ma olin seal ja mägisuusatasin, tegin mingit mõttetut tööd, aga see oligi just see, et see töö oli no nii kolmandajärguline, kuivõrd [oluline oli] just see, et ma siit ära sain, ma ei tea, kui hea mõte see oli, aga see oli nagu põnev.

(Marko, snd 1984, II int, Tallinn 2012)

Kui paljud saabusid Eestisse suvel, et oleks kergem siinsesse keskkonda sisse elada, siis Marko tundis vajadust luua Austraaliaga tagasi tulles hoopis suurem kontrast, kuid seda mitte niivõrd elustiilis, vaid keskkonna võimalusi kasutades. Reisiga Lapimaale jätkus teatud mõttes liminaalne seisund. Marko läks taas oma stabiilsest elust eemale, jälle piiripealsesse seisundisse. Kusjuures ta rõhutab, et ta ei tahtnud Eestis olla, mistõttu oli tegemist võib-olla sooviga rutiini edasi lükata. Marko on ka selgelt inimene, kelle jaoks rutiin on eemaletõukav:

Ma ei ole kunagi rutiini osanud [hinnata], ma ei kannata rutiini, nii õudne.

(Marko, snd 1984, II int, Tallinn 2012)

Samas nendib ta, et ka rändamine ise võib mingil hetkel tunduda rutiinne (vt ka alapeatükk 4.1.3. Reisimine kui elustiil):

Helleka: Aga kas sa arvad, et rändamisest endast võib ka rutiin saada?

Marko: Kindlasti. Noh ma räägin, tegelikult selle pooleteise aasta jooksul mul tekkis seal mingil hetkel [rutiin]. [...] Selles mõttes ma olen nagu üsna palju reisinud niikuinii ja siis pooleteiseaastane äraolek... ma nagu mingitpidi tüdinesin ära. [...] Lõpus ma mingil hetkel tundsin, et sellel ei ole nagu sisu otseselt, et see ongi lihtsalt kulgemine.

(Marko, snd 1984, II int, Tallinn 2012)

---

¹⁴ AIESEC on rahvusvaheline tudengiorganisatsioon, mis vahendab praktika ning vabatahtliku töö võimalusi välismaal. (www.aiesec.ee)

Ka Henry on tunnistanud reisimisest rääkides algselt rutiini eest põgenemisena mõeldud tegevuse võimalikku rutiiniks muutumist:

Parim tunne on elada vahelduseks rutiinist väljas. Aga kui koguaeg nii elada, siis see muutub tüütavaks, kuna avastada, et see on nüüdseks rutiin.

(Henry, snd 1990, e-kiri, Tallinn 2013)

Kui seljakotireis hakkab mõjuma rutiinselt, muutub see omamoodi püsivaks liminaalsuseks. Turner on toonud niisuguse nähtuse näitena kloostrielu, nimetades seda institutsionaliseerunud liminaalsuseks (Turner 1969: 107). Thomassen on sellest lähtuvalt rõhutanud, et liminaalsusel võivad olla erinevad määrad ja vormid. Liminaalsed kogemused võivad juhtuda sõltumata tahtest, kuid võivad olla ka teadlikult esile kutsutud (Thomassen 2009: 18). Niisuguse enda teadlikult pikaajalisse liminaalsesse seisundisse panekuna võib näha näiteks ka soovi muuta reisimine enda elustiiliks. Kuigi liminaalsuse muutumine rutiiniks tundub paradoksaalne, võib see toimuda, kui mingi seisundi positsioon muutub. Näiteks kui reisimisest saab argielu, võib hoopis pere või sõprade külastamine kodumaal tunduda igapäevaelu katkestuse, vahepealse olekuna.

4.1.3. Reisimine kui elustiil

Enamik seljakotiränduritest tajuvad reisi ajutisena, olles teadlikud, et nad pöörduvad tagasi oma koduühiskonda ning sealse vahepeal katkestatud elustiili juurde (Sørensen 2003: 852). Seljakotireis võib aga panna inimesi nägema oma valikutele rohkem alternatiive.

Pärast Austraalias käimist, kuigi olin oluliselt rahulikum ja püsivam, tugevnes paradoksaalselt minus soov iga natukese aja tagant reisile minna. Kuigi tundsin seda juba pärast bakalaureuseõpingute ajal veedetud vahetussemestrit Šveitsis, süvenes nüüd veelgi enam tunne, et ma ei soovi kaua ühe koha peal paigal püsida. Tegemist on ilmselt hirmuga jääda mingitest kogemustest ilma. Sarnast emotsiooni kirjeldab ka Eike:

Ma arvan, et ma tahaks jah tagasi seda elu, mis mul seal oli ja noh, vaheldust ka. Ma olen vist hästi selline... ma tahaks kogu aeg, et midagi uut ja ägedat toimuks mu elus. Ma tunnen, et kui ma siin passin, siis ma nagu raiskan oma elu või... Et see ülikool on... ma ei tea. Ma olen nagu Tartu elust hästi väsinud, ma ei taha enam Tartus elada ja siis ma tahakski midagi muud ja Austraalia oleks üks variant. Võib-olla ongi vaheldus ja see elustiil, mis mul seal oli, seda ma igatsen ilmselt.

(Eike, snd 1991, II int, Tartu 2012)

Traditsioonilised eluviisid ja sotsiaalsed rollid ei ole enam kõikides ühiskondades ja gruppides nii fikseeritud kui varem. Zygmunt Baumani „vedela modernsuse“ (*liquid modernity*) teooria kohaselt on tänapäevasele läänemaailmale iseloomulik sotsiaalsete struktuuride ja normide kiire muutumine. Puuduvad kindlapiirilised ja püsivad raamistikud, mille abil oma elu vormida (Bauman 2010 [2007]: 1). Inimesed on hakanud ka oma identiteetide üle rohkem reflekteerima ning sellest lähtuvalt nägema võimalike valikute rohkust. Sellega kaasnev aja ja ruumi ümberorganiseerimine kuulub Anthony Giddensi sõnul modernse ühiskonna juurde (1991: 2). Nii võidakse valikute rohkust tajuda vahel ka ohtlikuna. Näiteks Eike toob reisimise negatiivse aspektina välja ka selle, kuidas see mingil määral „rikub“ inimest, avardades tema maailmapilti nii palju, et hakatakse nägema mitmeid alternatiive oma senisele elule, mis omakorda võib raskendada keskendumisvõimet ja püsivate sidemete ning kohustuste loomist ühes paigas:

Võib-olla olekski jah kergem, et sa teed oma gümnaasiumi ära, lähed otse ülikooli ja siis võib-olla teed reisimise, sest et kui ma nüüd vahepeal olen seda reisimist teinud, siis ma kuidagi tean, et see on palju ägedam ja see on see, mida ma tegelikult tahaksin teha ja siis on sellevõrra palju raskem siin Tartus olla, et ma tunnen ennast nagu vangis siin, et tahaks juba reisima. Mingid motivatsioonikriisid on väga kerged tekkima ja... Et võib-olla kui ma ei oleks seda aastat seal välismaal olnud, siis ma võib-olla ei oleks osanud tahtagi midagi muud.

(Eike, snd 1991, II int, Tartu 2012)

Kui Eike jaoks tähendavad reisid endiselt veel igapäevaelu rütmi katkestust, siis vahel võib reisimine muutuda argiseks praktikaks. Scott Cohen on uurinud inimesi, kelle jaoks reisimisest on saanud elustiil (*lifestyle travellers*). Tegemist on inimestega, keda väljastpoolt tavaliselt liigitatakse seljakotirändurite alla, kui kes ise ei taju end sinna gruppi kuuluvana (Cohen 2010: 64; Cohen 2011: 1547). Sarnaselt viisile, kuidas seljakotirändurid vastandavad end tihti turistidele, eristavad ka elustiililt end reisijateks pidavad inimesed end seljakotiränduritest. Neile, kelle jaoks reisimine on elustiil, ei tähenda seljakotireis ajutist igapäevaelu katkestust ega märgi üleminekut ühest eluetapist teise, vaid tegemist on normaalsusega. Tänapäevased kommunikatsioonivahendid võimaldavad ka näiteks arvuti abil stabiilse töö tegemist, mis ei nõua ühes paigas pikalt kohal olemist, tänu millele on võimalik kombineerida tööd ja reisimist (Cohen 2011: 1546–1547). Welk eristab siinkohal seljakotirändureid (*backpackers*) ränduritest (*travellers*), viidates, et viimase termini all mõtleb ta inimesi, kelle jaoks reis on normaalsus, elustiil, mitte kõrvalekalle sellest nagu see on turistide, nende seas ka seljakotirändurite, jaoks (Welk 2004: 89).

Marko jaoks ei pruugi reis olla tingimata „eriline“. Ta ei välista enda jaoks võimalust, et reisimisest võiks saada tema elustiil:

Ja siis, kui ma esimese nädalaga olin need inimesed kõik ära näinud, siis tegelikult mul tekkis juba esimese nädalaga see tunne, ja intensiivistus see loomulikult sügisel, kui kogu see fun läbi sai ja tegelikult juba selle nädalaga tuli see, et hmm, ma olen nüüd kõikide teiega kohtunud, et... No siis hakkadki endale selliseid abitegevusi välja mõtlema, kogu see aiandus ja mingid sellised asjad. Tegelikult mul on ikka selline inerts sees, et ma põhimõtteliselt reisiksin kogu aeg. Jah.

(Marko, snd 1984, II int, Tallinn 2012)

Sarnaselt on ka Evelin välja toonud, et ta vahetaks hea meelega pidevalt ümbrust ning reisiks:

Natuke tahtsin tagasi tulla, sest ma tahtsin näha teisi, aga kui ma olin juba kuu aega Eestis olnud, siis ma hakkasin mõtlema, et hmm... nüüd võiks ära minna jälle. Sest ma olin harjunud sellega, et sa saad inimestega tuttavaks, näed ära, lähed edasi... et ei jää toppama ühe koha peale. Ja siis kindlasti see oli üks põhjus ka, miks ma tahtsin Tallinna tulla, et ma ei tahtnud enam samas keskkonnas olla, ma kogu aeg liikusin niimoodi ringi.

(Evelin, snd 1992, int, Tallinn 2013)

Inimesi, kelle jaoks mingil viisil reisimine on elustiil, iseloomustab pidev mobiilsus (Cohen 2011: 1535). Morley tõstatab aga küsimuse paiksuse ideest kui ideaalist ja küpsuse ning täiskasvanuea väljendusest. Kõrget mobiilsust seostatakse mõnikord ka n-ö moraalse läbikukkumisega. Siin võib näha omalaadset paradoksi, sest ühest küljest räägitakse lääne ühiskonnas mobiilsusest isegi teatava romantilise alatooniga ning väidetakse see olevat loomuomaselt progressiivne, samas väärtustatakse paiksust, mida seostatakse pereloomise ja täiskasvanuks saamisega (Morley 2001: 430). Marko intervjuust tuli välja ka tema mõnetine kimbatus ja vastuolu seoses ühiskondliku surve ning enda väärtushinnangutega:

Et see nagu mõnevõrra häirib inimesi, et kuidas sa ikka saad, sa oled ju 28, et mis sa tõllerdad ringi, mida sa siis ikkagi teed või mida sa tegema hakkad. Ja loomulikult ma mingil hetkel hakkan iseendalt ka seda küsima, tahangi küsida, aga ma ei tahaks, et see tuleks ühiskondliku survena, millena see ikkagi paratamatult tuleb. Et ideaalis mul peaks tegelikult olema laenud ja korterid ja autod ja... noh mitte võib-olla nii radikaalselt, aga...

(Marko, snd 1984, II int, Tallinn 2012)

Samas, nagu elustiili rändurite näitest välja tuleb, ei ole tänapäeval ühes paigas elamine enam nii iseenesestmõistetav. Anthias on aga rõhutanud, et sellele vastanduv, kosmopoliitsuse idee täiesti vabalt liikuvatest inimestest, kellel ei ole kusagil sotsiaalset baasi, on samuti problemaatiline (Anthias 2009: 237). Isegi kui inimene liigub ringi, on tal kusagil olemas koht

või inimesed, millega ta tunneb tugevamat kuuluvustunnet. Kodu on seotud kuulumise kogemusega, samas ei ole ka kuulumine üheselt mõistetav ja selge väärtus. Transnatsionaalse elustiiliga ei kaasne tingimata juuretuse tunnet ning kodu ja liikumine ei pruugi olla vastandatud (Ahmed et al 2003: 3). Näiteks Tambet, kes ei näe seljakotireisimist enda elustiilina, peab siiski võimalikuks elamist mitmes erinevas kohas:

Leian, et peale vastavaid korraldusi saab elada võrdlemisi mõnusalt kahe riigi vahet. Mul ei ole plaani pere veel luua ja kuniks see peaks tekkima, on sellisel süsteemil omad hüved!;) Aastaaeg valib ise, sissetulek viiekordistub ning holiday getaway on alati lähedal. Lisaks sellele ka muidugi ühe suurima ja rikkaima riigi hüved, kui oled permanentne kodanik. [...] Minu jaoks on tähtis ka see, et mu asukoht ja tegevus muudaks mu tulevikunägemuse endast, millekski, mida ma ihkaksin.

(Tambet, snd 1990, e-kiri, Austraalia 2013)

Tänapäeval laialt kättesaadavad ning paindlikud reisimis- ja töövõimalused ning nende omavaheline kombineerimine annavad võimaluse inimestel valida reisimine oma elustiiliks. Sellisel juhul ei pruugi seljakotireis tähendada argirütmist väljumist, vaid sellest võibki saada inimese igapäevane praktika. Samas ei tähenda ka pidev mobiilsus, et inimene tingimata ei seostaks end enam mõne paigaga teistest enim. Tähendused, mida mingile paigale omistatakse on muutuvad ning sõltuvad eelkõige inimese teadlikest valikutest, sellest, kuidas ta on otsustanud antud hetkel oma elu korraldada.

4.2. Reisi mõju inimese enese- ja maailmatajule

Szakolczai järgi muudavad ja kujundavad indiviide, rühmi või terveid tsivilisatsioone sündmused, mis panevad inimesed kahtlema varasemates kindlates ja iseenesest mõistetavatena nähtud veendumustes. Niisugused sündmused sunnivad inimesi reflekteerima oma kogemuste või isegi oma kogu senise elu üle ning võib-olla muutma oma identiteete ja elustiile. Muutuste määr sõltub eelneva identiteedi ning uute mõjutegurite tugevusest, sealhulgas ka välistest mõjutajatest, mis kas soosivad või pärsivad muutust. (Szakolczai 2009: 158)

Liminaalsuse puhul on rõhutatud sellega kaasnevat muutuste aspekti (Thomassen 2012: 28). Van Gennep on välja toonud, et füüsiline üleminek on eelduseks vaimsele, spirituaalsele üleminekule (1960: 22). Seega võib inimene just reisides märgata enda ja oma lähedaste elustiili või maailmavaadete juures midagi, mida väärtustada või mida soovida muuta. Samas ei saa

muutusi alati kindlasti käsitleda läbimõeldud ja teadlike otsustena, vaid sujuva üleminekuna, mida on kergem märgata kõrvaltvaatajatel kui muutunud inimesel endal.

4.2.1. Seljakotireis kui siirderiitus?

Seljakotireis on seotud üleminekuga ühest faasist teise. Väga suur osa seljakotiränduritest on 20–30 aastased noored ning seljakotireis tähistab paljude jaoks nende üleminekut hilisest noorukieast täiskasvanuikka. Sellest lähtuvalt on seljakotireisi analüüsitud Van Gennepi väljatöötatud ja Turneri edasi arendatud siirderiituste (*rites of passage*) kontekstis.

Seljakotirändurid väljuvad oma igapäevaelust ja tuttavast sotsiaalsest keskkonnast kodus, astudes võõrasse, liminaalsesse seisundisse välismaal, kus oluliseks saab oma reisi igapäevaprobleemide iseseisev lahendamine, mida loetakse meie ühiskonnas oluliseks täiskasvanuea markeriks. Saanud reisil iseseisvalt hakkama, naastakse koju justkui täiskasvanuna. (Cohen 2003: 102)

Koju tagasi saabudes väidetakse end tihti olevat läbinud sügava isikliku muutuse, tuntakse end küpsemana ja enesekindlamana. See on uurijatele andnud alust käsitleda seljakotireisi siirderiitusena. Üpris palju on uuritud sellises kontekstis näiteks Iisraeli noorte seljakotireise. Iisraelis on kõigil naistel ja meestel kohustuslik läbida kahe kuni kolme aastane sõjaväeteenistus ning on väga levinud, et paljud noored lahkuvad seejärel koduriigist pikale reisile ja naasevad seejärel tagasi küpsemana, valmis taasühinema Iisraeli ühiskonnaga. (Cohen, Noy 2005: 6–7)

Sõjaväeteenistust nähakse Iisraelis tihti individuaalse vabaduse piirajana, mistõttu seljakotireis pärast teenistust tähendab paljude jaoks kauaigatsetud vabadust (Cohen, Noy 2005: 11). Eesti kontekstis võivad pisut sarnased emotsioonid üles kerkida näiteks keskkoolilõpetajatel. Seljakotireis seostub tavaliselt vabadusega, kuid samas ka enese proovilepanekuga. Kusjuures noorte jaoks võib oluline olla ka lähedaste muutunud suhtumine neisse pärast tagasitulekut, mille aluseks võib olla eespool mainitud iseseisvalt reisil hästi toimetulemine.

Näiteks Evelin, kes läks Austraaliasse kohe pärast keskkooli, kirjeldab oma vanemate suhtumist temasse enne ja pärast reisi:

Helleka: *Aga mis su vanemad arvasid, kui sa ütlesid, et sa lähed?*

Evelin: *Esialgu nad ei uskunud seda. Nad ei uskunud üldse, et ma lähen ja kui ma ütlesin, et ma maksin juba viisad ära ja... siis nad ikka ei uskunud. Nad hakkasid uskuma, kui ma juba läksin ära. Siis, kui ma juba ütlesin, et nii, ma nüüd täna lähen. [...] Vaat, see ongi, et kui sa ei ole sellist asja varem teinud, siis keegi ei usu sind nagu... ma ei oska isegi seletada seda. Põhimõtteliselt ongi see, et kui ma midagi praegu vanematele ütlen, siis nad usuvad kõike. Nad usaldavad mind, nad usuvad ja nad arvavad, et ma saan ikka hakkama. Sest muidugi nad kartsid ka, et ma ei saa hakkama ja kuidas me omadega välja tulema ja kõik see, ma olin mingi 18 või 19 alles ja...*

(Evelin, snd 1992, int, Tallinn 2013)

Seega võis Evelini jaoks seljakotireis toimida kui siirderiitus. Ta eraldus noorukieas perekonnast, sai võõrsil iseseisvalt hakkama ning naasis seejärel koju, olles oma perekonna silmis saanud täiskasvanuks, mille oluliseks märgiks on suurema usaldusväarsuse omandamine. Ka Toeps kommenteeris tagasivaatavalt, et kuna tema vend oli mitu korda juba sarnasel viisil Austraalias käinud ning oli seljakotirändamise osas selgelt soosiv, oli Toepsi jaoks oluline tõestada, et ka tema saab hakkama.

Cohen on väljatoonud, miks siirderiitus ei pruugi seljakotirännu puhul aga alati olla põhjendatud kontseptsioon. Näiteks kui siirderiitusega kaasnev eraldumine eeldab Turneri järgi noore individuaalsuse kaotust liminaalses seisundis ning seejärel naasmist koduühiskonda uue staatuse kandjana, siis seljakotirännu puhul, kuigi olles sotsiaalselt avatud, keskendutakse just individuaalsete kogemuste ja naudingute otsimisele (Cohen 2003: 103). Samas ei pruugi naudingute otsimine vastanduda enese proovilepanekule ning nagu selgub Evelini näitest, tähendada, et staatus koduühiskonnas pärast seljakotireisi ei muutu.

Veel ühe kriitikapunktina siirderiituse mudeli rakendamisel seljakotirännule toob Cohen välja tänapäeva lääne ühiskonna laste ja vanemate vaheliste suhete märgatava erinevuse traditsioonilistest ühiskondadest, kus siirderiitusi praktiseeritakse. Seljakotirännu üle otsustab tavaliselt noor ise ning mõnikord satub otsus mingiks perioodiks n-ö eralduda konflikti vanemate soovidega, mistõttu ei vasta see siirderiituse traditsioonilisele vormile, milles eemale minek on kooskõlas üldiste tavade ja vanemate tahtega. Lisaks mainib Cohen, et eraldatus kodust ei ole tänu kaasaegsetele infotehnoloogiale vahenditele enam nii selgepiiriline. Kodustega hoitakse ühendust näiteks spetsiaalselt seljakotirändureid selleks teenindavates internetikohvikutes (Cohen 2003: 103–104). Kodu ja eemaloleku erinevuse tinglikkusele tänapäevases ühiskonnas on viidanud ka teised uurijad (vt nt Germann Molz 2008: 326; White, White 2007: 89).

Szakolczai järgi on Van Gennepi siirderiituse struktuur aga universaalne ja laiendatav seega igasugusele liminaalsele kogemusele. Siirderiituse esimene faas on eraldumine (sümboolne surm). Toimub millegi mahajätmine, eelmise tegevuse, rolli vm katkestamine. Teises faasis alustatakse millegagi uuesti, seejuures endised normid ja piirid enam ei kehti. Tegemist on situatsiooniga, milles kõik võimalused on avatud, kuid millega võivad seetõttu kaasneda ka ohud. Üleminekut loetakse õnnestunuks, kui inimeses toimub mingi muutus (Szakolczai 2009: 147–148). Seega võiks öelda, et kuigi tegemist on üpris erinevate nähtustega, on põlisrahvaste siirderiituste ning tänapäevaste lääne noorte seas levinud seljakotirändude funktsioonis ja struktuuris sarnasusi. Oluline on kodusest tuttavlikkusest eraldumise teel isiklikult areneda ja mõnikord aitab seljakotireis sarnaselt siirderiitustega tõestada noore küpsust lähedaste silmis. Seega leian, et seljakotireisi võiks siirderiitusena käsitleda nooremate, oma esimesel pikal reisil olevate inimeste puhul, kes on oma elus näiteks keskkooli ja ülikooli vahelises etapis. Nende jaoks, kes on käinud juba ülikoolis ja/või töötanud ise oma kulude katteks, ei pruugi enese tõestamine reisil hästi hakkamasaamise näol olla nii oluline. Tihti on mõned aastad vanemad seljakotirändurid juba ka oma mitmendal reisil, mistõttu ei ole enam tegemist erakordse üleminekuga iseseisvalt hakkama saava täiskasvanu staadiumisse.

Samas, kui teistele millegi tõestamine ei pruugi olla seljakotireisi juures oluline, tunnistavad enamik, ka vanemad seljakotirändurid, ei nad said reisil juurde enesekindlust, mida edaspidises elus rakendada. Nende jaoks on olulised sisemised muutused, mis võivad muuhulgas märkida üleminekut ühest eluetapist teise.

4.2.2. Muutuvad perspektiivid

Seljakotireisi, mida tajutakse tavaliselt küll ka riskantse ning pingelisena, kujutatakse Chaim Noy sõnul oma enese-muutuse narratiivides ühehäälselt äärmiselt positiivse kogemusena, mis on olnud eelduseks väärtuslikele isiklikele muutustele. Tavaliselt nähakse end pärast reisi varasemaga võrreldes targemana ning sotsiaalselt ja emotsionaalselt võimekamana (Noy 2004: 84). Ka minu intervjuudest tuli välja eelkõige positiivne enese-muutuse narratiiv:

See oli ikkagi elukool minu jaoks. See üksi olemine, üksi hakkama saamine, enda eest seismine ja... [...] Ja muutis selles mõttes ikkagi palju, et sa said minaga ikkagi palju paremini läbi tagasi tulles... ka praegu saan väga hästi [endaga läbi], ma olen leidnud oma koha paremini kui enne.

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Ma arvan, et reisimine tuleb kasuks. Sa leiad kas enda või sa leiad midagi muud; su sees hakkavad mingid asjad tööle, mingid uued nüansid, mingid nägemused ja mõtted.
(Tiiu, snd 1981, I int, Adelaide 2011)

Reisist rääkides viidatakse nii seiklustele ja põnevusele kui ka sisemistele, vaimsetele muutustele. Tavaliselt kirjeldatakse ka reisil omandatud suuremat avatust, sallivust ja kannatlikkust, mis on tihti võõra, *teisega*, kohtumise tulemuseks. Niisuguseid muutusi tajutakse isikliku kasvamise ja küpsemisena (Noy 2004: 89–90).

Ma arvan, et nad [reisid] ikka muudavad, aga kuidas nad muudavad ja kui märgatav see on, on küsitav. Maailmavaate seisukohast ikka... see on see, et sa muutud tolerantsemaks, sa ikkagi elad ja näed nii palju [rohkem] erinevaid inimesi, kui võib-olla Tallinnas selle sama ajaga oleks näinud. Kuna sa oled natukene rohkem sunnitud suhtlema ja ka keskkonnas, kus suheldaksegi rohkem, siis ma arvan, et see muudab natukene avatumaks ja natukene julgemaks. Noh... ehk on midagi sellist juhtunud.

(Tiiu, snd 1981, II int, Tallinn 2012)

Reisimise eesmärgiks on enamasti puutuda kokku teistsugusega ning see pakub läbi kultuuride ülestest sarnasuste märkamise võimalust hägustada piire oma ja võõra vahel, (Salazar [2010] 2013: 179–180). Näiteks Markuse jaoks oli oluline isiklik kogemine, et inimesed on sarnased igal pool:

Ma olin kuskil kaugemal ära, aga ma ajasin juttu mingi inimesega, kes saab minust palju paremini aru, kui ükski teine inimene, kellega ma kunagi olen rääkinud. [...] Kui sa suhtled täiesti võõra inimesega, siis avad ennast hästi palju rohkem nagu. See andiski minule kuidagi kokkuvõttes selle tunde, et no me kõik olemegi lihtsalt üks inimene... see arusaam, mõistmine või see, et keda omaks pidada, et see ei tohiks üldse sõltuda sellest, et kes sul lähemal elavad või mingid sugulasrahvad on või...

(Markus, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Nagu teisedki, rõhutab ta ka enese kohta õppimise aspekti olulisust reisil, tuues välja uute asjade ja enese piiride katsetamise võimaluse:

Jah, see ongi põhiasi minu meelest reisimise juures, et sa saad teiste inimeste kohta teada ja sa saad enda kohta teada. Sa saad nagu... sul hakkab päriselt kohale jõudma, mis asjad sulle meeldivad, mida sa kannatad, mida sa ei kannata, keda sa sallid, keda sa ei sallid. [...] See on üsna hea, kui sa saad proovida.

(Markus, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Samas näiteks Elis, kes läks Austraaliasse pärast keskkooli, lootes seal avastada, mida ta soovib ülikoolis õppida, ei jõudnud reisil soovitud erialase äratundmiseni:

Seal ei avastanud. Ma mõtlesin, et ma avastan, aga ma ei avastanud mitte midagi seal. (naerab) Mingit nagu valgustust mul oma tulevikule ei tulnud seal.

(Elis, snd 1991, II int, Tallinn 2012)

Ta läks pärast naasmist küll ülikooli, kuid vahetas aasta hiljem eriala, olles nüüdseks oma valikuga rahul. Seega kuigi n-ö eneseleidmine erialavaliku näol kuulus enne reisi seljakotirännule omistatud ootuste hulka, oli siinkohal tegemist ideoloogia ja praktika lahknevusega, mis ei tähenda aga, et sellepärast oleks kahanenud reisi väärtus.

Mõeldes muutustele endas pärast seljakotireisi leian, et olen kindlasti nüüd veelgi leplikum võimalike ebamugavuste suhtes ega lase oma tuju nii kergesti rikkuda väikeste ebaõnnestumiste tõttu, osates neis märgata võimalikke positiivseid aspekte. Samas on reisimisega kaasa tulnud korraga nii rahu kui rahutuse tunne. Paradoks seisneb ilmselt selles, et kuigi olin pärast reisi rahulikum, soovides jätkata oma õpinguid ja tundsin end oluliselt rikkamana seljakotireisi kogemuse näol, oli see reis avanud minus uusi perspektiive, võimaldanud näha elu mitmetahulisemalt, mis tekitab kohati soovi vastu hakata üldisele survele, kuidas peaks „normaalselt elama“. Seega valitseb ka teatud rahutus, hirm millestki veel paremast ilmajäämise ees (vt ka alapeatükk 4.1.3 Reisimine kui elustiil). Sarnaseid tundeid kirjeldavad ka teised seljakotirändurid:

See ongi see, et nüüd sa oled teinud seda kõike ja oligi see, et ma olin kogu aeg nii kärsitu ja peale seda ma ei ole üldse enam. Ma olen rahulik, ma olen juba nii palju asju teinud. Aga samas ma väga palju ka ei ole veel teinud ja see ongi see, miks ma ei taha siin Eestis olla, et nii palju on veel teha...

(Evelin, snd 1992, int, Tallinn 2013)

Sa saad aru, et maailm on väga väike tegelikult, et sa saad ükskõik, kuhu minna või mida teha. Tegelikult on ju Austraalia väga kaugel, aga kui sa juba seal jõuad ära käidud, siis saad igale poole minna või... Ma arvan jah, et mingisugust mõtteviisi [reisimine] võib-olla muudab. Et Eesti ei ole mingi tipp või selles mõttes, et Eesti ei ole ainuke koht, kus terve elu elada ja olla, et on väga palju muid riike ja maid, kus võiks olla. Võib-olla seda, kuigi võib-olla mul oli selline mõtteviis juba enne.

(Eike, snd 1991, II int, Tartu 2012)

Eike tsitaadi esimesest lauses kajastub suhtumine, mida panin tähele nii enda kui peaaegu kõikide informantide arvamustes. Enamikust intervjuudest tuli välja mõte, et reisil olles mõisteti, kui lihtne on hakkama saada asjadega, mille tegemise suutlikkuses oldi varem võib-olla kaheldud. Peaaegu sarnase sõnakasutusega rõhutati, et naastes tundus kõik varasemaga võrreldes lihtne (järgnevates tsitaatides minu rõhutused):

Mingi eufooria oli, kui tagasi tulin. Et kõik on võimalik, et elu läheb siin sama lihtsalt... Et ma võin ükskõik mida teha, et kui ma sain võõral maal iseseisvalt hakkama... mida iganes... rannas elamine ja rahad ja selline vedamine ja nagu ühest äärmusest teise, siis nüüd ma olen oma kodus, oma kodumaal, nüüd mul on kõik absoluutselt võimalik, kui ma vähegi tahan.

(Tormi, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Elame ikkagi ühe korra ja liiga ei ole vaja endale teha, kui sulle ikkagi ei... jah. See on selline... seal nagu said kõigega hakkama, kõik nagu õnnestus lõpuks, miks see peaks olema Eestis teistmoodi tegelikult. Sa ei pea tegema midagi, mis sulle ei meeldi.

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Ja tead, mis on üks nii oluline asi: kui sa oled Eestist kaugel, siis sa mõtled, et seda on nii lihtne teha, et ma lähen Eesti ja ma teen selle ära, ükskõik kas sa mõtled praegu mingist second hand poe tegemisest või mingist sellisest, et... sa vaatad, et sa lähed Eestisse ja seda on nii lihtne ära teha!

(Tiiu, snd 1981, I int, Adelaide 2011)

Võib-olla ta lihtsalt andis nagu... jah, ta seda julgust andis juurde. Selline tunne on, eriti kui ma tulin, siis mul oli selline tunne, et ma võin ükskõik mida teha. Et kui ma sain selle aastaga seal Austraalias niimoodi hakkama ja leidsin kogu aeg töö endale... ühesõnaga sain hakkama, jah, et siis ma siin Eestis võin ükskõik mida teha... mul oli selline tunne, et ma võin ükskõik kuhu tööle minna, ükskõik kuhu reisima, et selles mõttes kuidagi seda julgust ja enesekindlust vist andis juurde...

(Eike, snd 1991, II int, Tartu 2012)

Siin näha huvitavat unikaalsuse ja universaalsuse paradoksi. Igaühe reis on erinev, kuid samas jõutakse väga sarnasele järeldusele oma reisi mõju kohta. Selgelt tunnetatakse muutust erinevate võimaluste tajumisel ning hinnatakse positiivselt ümber oma võimed. Perspektiivid oma senisele ja edasisele elule muutuvad tänu seljakotireisil kogetule ning seda tunnetuse muutust hakatakse üldiselt pärast naasmist ka oma argielus kasutama.

Cohen'i järgi ei ole ka naasmise puhul tegemist alati n-õ täieliku tagasiminekuiga tuttavatesse normidesse ja käitumismustritesse. Seljakotireis mõjutab tihti inimeste identiteete, muutes need hübriidsemaks ja dünaamilisemaks, kui nad varem olid, ning seega on ka inimese maailmavaade tagasi koju jõudes tavaliselt veidi muutunud. Paljude naasnud seljakotirändurite kohalolu nende koduühiskonnas hakkab omakorda seda vormima. (Cohen 2003: 104)

Eesti ajakirjanduses on viimastel aastatel palju juttu olnud siinsete noorte lahkumisest välismaale. Analüüsides oma informantide juttu ning võttes arvesse nende edasist elukäiku pärast Austraalias käimist ei tundu mulle, et mure Eesti noorte lahkumise pärast oleks väga asjakohane. Kuigi reisimine laiendab inimeste perspektiive ning mitmed ütlesid, et nad ei näe

Eestis ainuvõimaliku elukohana, on enamik mu informante siiski hetkel Eesti ühiskonnas aktiivselt tegutsevad noored.

Kui ülaltoodud tsitaatidest tuleb välja kerge eufooriatunne ja asjade tajumine lihtsamatena pärast seljakotireisi, siis tihti on niisugune vaimustus viinud inimesed ka Eestis pärast tagasitulekut nende jaoks uute ettevõtmiste juurde. Enamik minu informantidest on leidnud omale varasemast erineva töö; osa on läinud taas ülikooli; mõni viibib erinevate projektide ja programmide vahendusel taas ajutiselt välismaal; mõni on algust teinud isikliku ettevõtte või mittetulundusühinguga jms.

Samas, kuigi enamik noortest on pärast reisi Eestis aktiivsed ning leidnud endale kohad ühiskonnas, võib kohati tekitada siinsete normidega vastuolu muutunud enesetaju ja enda suhe maailmaga. Näiteks võidakse elu võtta siinsetele sotsiaalsetele normidele vahel vastukäivalt „liiga vabalt“:

Sealt [reisilt] tuligi see... Ülikooli mõte ka, et võin ju ära lõpetada ja kõike, aga seal ikka tuli [mõte], et ei ole ju vaja. Kui ei meeldi, siis ära tee seda, mis sulle ei meeldi teha. Mulle tundub küll, et selline elu nautimine, see on küll muutunud, et ei ole vaja rabeleda.

(Andres, snd 1986, int, Tallinn 2013)

Ka Maris rääkis, kuidas ta oskas pärast reisi paremini teha valikuid, keskendudes kindlatele soovitud tegevustele, jättes üleliigsed kohustused kõrvale:

Ja, mulle on öeldud ka, et sa oled veits muutunud. Selles suhtes... varem ma olin hästi ebapüsiv ka. Teed sadat asja korraga, kas või see 60 EAP-d koolis ühe semestri jooksul... mis mul viga oli!? Praegu mõtled, et issand kui loll. Ja mitte ainult see, et ma õppisin 60 EAP-d, ma olin vabatahtlik mingis sajas kohas, tegin jõhkralt trenni, käisin tööl samal ajal ka veel... mõtled, et issand, tõesti, kas ma olin mingi... aju oli ära sõitnud või? Praegu ma jah tunnen, et ma olen hästi palju tasakaalukam. [...] Veits rohkem [olen] down to earth.

(Maris, snd 1988, int, Tartu 2013)

Andrese ja Marise tsitaatidest tuleb välja reisiga kaasnenud rahulikum suhtumine endasse ja maailma, mis aitab neil paremini keskenduda siinsetele tegevustele ja pakub ka isiklikku naudingut.

Ülalkirjeldatud suhtumise erinevus enne ja pärast reisi võib vahetevahel aga tekitada ka pingeid, kui inimene on reisil olles muutunud ning ta ei soovi või ei suuda taaskohaneda koduühiskonna normide ja väärtustega, kuid tema lähedaste ring kodus ei aktsepteeri seda muutust. Näiteks

tuleb Pacock'i ja McIntosh'i uurimusest välja, et vahel on kodust pikalt eemal olnud inimestel raske leida ühiseid jututeemasid nendega, kes ei ole läbi teinud sarnast kogemust ja suurem on ka võimalus, et nende väärtushinnangud lähevad omavahel vastuollu. Lihtsam on oma reisimuljeid ja ka maailmavaadet jagada nendega, kes on läbi elanud midagi sarnast (Pacock, McIntosh 2013: 416). Näiteks Marko jaoks on pisut raske kohaneda Eesti ühiskonna normidega, mistõttu ei välista ta reisimist oma elustiilina (vt alapeatükk 4.1.3. Reisimine kui elustiil).

Negatiivse aspektina tuuakse perspektiivide avardumise juures välja seda, et ringi reisides võidakse ümberhinnata oma koduühiskonna elamistingimused nii, et seda ei pruugita näiteks majanduslikest aspektidest lähtuvalt tingimata näha enam kõige parema kohana, millega oma elu püsivalt siduda:

Aga tagasi tülles sa näed küll seda suurt vahet, et... Imelik on mõelda selles suhtes, et maailmas nii suur vahe on tegelikult igasuguste palkade, elukvaliteedi ja selle vahel, et see on tegelikult nii ebaõiglane. Näiteks see, et see hulk tööd, mida ma seal tegin, mis ma seal tasu sain, ja mul näiteks tõsteti päris palju palka ka, et kui ma olin seal mingi paar kuud ära olnud, et oh, et sa oled jumala normaalne ja et tõstame sul veel palka siis. Aga Eestis sa võid teha sama asja eest... näiteks kui ma... See palga vahe on niivõrd suur. Ma Eestis töötasin ka kohvikus ja ma sain siin palka mingi 23 krooni [tunnis].

(Maris, snd 1988, int, Tartu 2013)

Samas tunnistab Maris, toonud küll välja märkimisväärse palkade erinevuse Eestis ja Austraalias, et ta oskab pärast reisi paremini hinnata näiteks Eesti loodust ja selle pakutavaid võimalusi:

Aga seda ma tahaks küll lisada, et mina nägin küll Eestit nii palju paremas valguses kohe. [...] Kui sa oled mingi aja ära olnud, siis sa saad ikka aru sellest, et milline loodus meil siin on näiteks. Et ma saan minna kuskile metsa ja korjata marju ja seeni – varem tundus see kõik normaalne, et sa ei mõtle üldse selle peale, et midagi oleks erilist, aga tegelikult kõik need sellised väikesed asjad, mis enne seda tundusid lihtsalt iseenesestmõistetavad, et sa saad aru, et sa tegelikult elad kuskil mujal... näiteks kui puhas vesi meil siin on ja... [...] Et siis tuled siia tagasi ja mõtled tõesti, et sa elad kuskil privilegeeritud riigis... [...] Või siis näiteks Austraalias oli selline väike pakk mustikaid, kus oli umbes kuskil 12 mustikat sees ja see maksis viis dollarit. Ja sa lähed siin metsa ja korjad mingeid künneliitriseid ämbreid.

(Maris, snd 1988, int, Tartu 2013)

Marise perspektiivide muutumisele on kindlasti aga kaasa aidanud ka nüüd koos temaga Eestis elav Austraaliast pärit kihlatu, kes aitab tal paremini märgata siinse ühiskonna ja looduse

plusspooli, mida ta ise võib-olla võtaks rohkem loomulikuna ning ei oskaks seetõttu niisugusel määral väärtustada.

Sarnane kogemus suhtumise muutumisest Eesti loodusesse pärast eemalolekut on ka Tiul:

Ma võin nagu oma näidetest küll öelda, et kui sa elad Eestis ja sul on oma väike maailm, siis mingid klapid tulevad ette, maailm natuke nagu sulgub ja siis sa reisisid ja avaned ja siis sa näed Eestis tegelikult tohutult palju head. Tohutult palju head! Ja kui sa oled ära olnud, siis sa hakkad hindama neid asju, mida sa varem ei hinnanud. Ükskõik, kas see on seenel või marjal käimine või et see on normaalne, et inimesed endal kodus kasvatavad puu- ja juurvilju; sul on maavanaemad; see aastaaegade lõhn, millest me rääkisime – see kõik, sa hakkad seda lõpuks ometi hindama.

(Tiul, snd 1981, I int, Adelaide 2011)

Enamiku seljakotirändurite jaoks seostub reis vähemalt mingil määral ka eneseotsingutega. Reis loob eelduse identiteediga mängimiseks, avardab maailmavaadet ning võib seejuures välja tuua nii positiivseid kui negatiivseid aspekte inimese senise elu või koduühiskonna juures. Enamasti tajutakse end reisil muutuvat, kuid tihti ei osata ise seda sõnastada. Erinevus võib aga avalduda näiteks muutunud suhetes sõprade ja lähedastega, aga ka teistsugustes eesmärkides ning ootustes elule. Seejuures võidakse end tunda endise eluga kas lähedasema või kaugemana, pannes selle laiemasse perspektiivi.

4.2.2. Kogemuse väärtustamine

Eranditult kõik minu tuttavad seljakotirändurid väärtustavad kogemusi, mis nad reisil said. Kogemus tähendab, et midagi juhtub inimesega, mis teda muudab või vähemalt mõjutab (Szokolczai 2009: 148).

Reisimisega kaasneb igapäevasest argielust eemal olemine. Tihti kasutavad inimesed oma reise ka hilisemas elus kui sümbolseid ajamarkereid, viidates mingile perioodile elus mitte näiteks kuu või aastaga, vaid sellel hetkel toimunud reisiga mis tõestab, et tegemist on tähendusliku sündmusega inimese elus. Turismi puhul on tegemist erilise eemalolekuga igapäevamuredest, mis muudab selle omamoodi pühaks ajaks (Graburn [1977] 1989; 26). Ka mina viitan tihti teatud kuudele aastatel 2010–2011 kui *siis kui* või *enne/pärast seda kui ma Austraalias olin*. Ilmselt teen seda sellepärast, et tegemist on selgelt kõige rohkem ja konkreetsemalt eristuva ajaga minu elus, mistõttu on hea selle järgi markeerida ka eelnevat ja järgnenud perioode. Austraalia kogemus liigendab minu jaoks selgelt mu elu.

Küsimuse peale reisi kõrghetkedest hakkasid minu vestluskaaslased tihti rääkima uue kogemisest. Olulised ei olnud konkreetset juhtumid, vaid pigem väärtustatakse enese proovilepanemise võimalust ja oma võimete ümberhindamist (vt alapeatükk 4.2.2. Muutuvad perspektiivid). Lisaks peetakse tähtsaks nii argisest erineva, rutiinivabama, elustiili kogemist, aga ka ette võetud seiklusi, loodust, kliimat jms:

Ma ei tea, ma arvan, et see on kõik... See eluviis mulle meeldis tõesti, et kogu aeg on mul midagi uut, iga kuu mul oli täiesti erinev elu: üks kuu me olime mingis farmis in the middle of nowhere, kuskil lehmafarmis reaalselt ja siis teine kuu me olime mingis suurlinnas... Ehk siis elustiil mulle tõesti väga sobis, et mul on kogu aeg midagi uut ja huvitavat, et ma ei tüdine ära; siis kogemused, ma tegin seal asju, mida ma Eestis ei saaks teha, mille jaoks mul ei oleks raha siin kindlasti ja siis see välismaa... loodus ka. Me käisime seal ju igasugustes rahvusparkides ja me käisime Uus-Meremaal veel ju ja seal vulkaanide peal matkamas. Loodus jättis minusse ka ikka väga sügava mulje.

(Eike, snd 1991, II int, Tartu 2012)

Elis väärtustab lisaks koos Eikega ette võetud Uus-Meremaa reisi võimalusele eriliselt ka vabaduse kogemist ning vastandab seda oma nüüdsele igapäevaelule:

See oli üks asi, millele ma olen nii tänulik, et ma olin Austraalias ja ma sain sealt minna Uus-Meremaale, sest Eestist on Uus-Meremaale minna ilgelt kallis. Sa pead väga rikas inimene olema selleks. Aga ma sain seda nii noorelt teha. Kõik sellised asjad nagu... seda on hea mõelda, et ma olen teinud nii palju juba. [...] Mul oli kogu aeg nagu vabadus. Nüüd mul ei ole üldse vabadust. Reaalselt iga sekund mu päevast on planeeritud põhimõtteliselt. See on muidugi minu probleem, aga... Aga seal oli jah see, et sa said nagu puhata ja olla. See on hullult hea ikka, et me sinna läksime. Kuidagi nii õige.

(Elis, snd 1991, II int, Tallinn 2012)

Kusjuures ka negatiivseid kogemusi võidakse tagantjärele käsitleda positiivsena. Elis kirjeldab, kuidas tema ja Eike sattusid pettuse ohvriteks, mille tagajärjel varastati ära nende raha. Samas näeb ta seda inimeste usaldamisega võetud riskidest saadud kogemust väärtuslikuna, tajudes seda erilisena:

Me olime ka täiesti ahastuses, et tööd ei ole, raha ei ole... ja siis saime täiega petta. Aga see oli äge, see oli hea kogemus. Mulle just meeldis. Hea meenutada. Mis seal ikka. Raha saime tagasi ja see oli kõige tähtsam. [...] Ma ei kahetse, et ma läksin sinna, ma ei kahetse, et ma midagi teinud olen. Aga kui praegu hakkad mõtlema, et kas midagi üldse halvasti läks, siis ausalt öeldes ei läinud midagi halvasti.

(Elis, snd 1991, II int, Tallinn 2012)

Seljakotireisi nähakse tavaliselt erilise ajana, mistõttu tõlgendatakse tihti ka sealseid esmapilgul negatiivseid kogemusi positiivsetena. Väärtustatakse võimalust nende läbi õppida. Näiteks

võivad tagasivaatavalt ka masendus ning raha puudumine olla hinnatavad kogemused. Ka mina ja Toepeps sattusime peaaegu pettuse ohvriks (vt lk 27) ning seetõttu naasime Eestisse plaanitud oluliselt vähem majanduslikult kindlustatuna. Samas võimaldas see kogemus meil veeta viimane nädal Austraalias ootamatult hoopis Rainbow kogunemisel, mis kindlasti kaalus meie jaoks üles raha teenimise võimalusest ilmajäämise. Siin ei saa aga tähelepanuta jätta, et tegemist on tagasivaatavate perspektiividega, mistõttu antud kogemustesse kuulus ka kriisi positiivne lahenedmine: Eike ja Elis said neilt varastatud raha tagasi ning leidsid töö, meie ei kaotanud midagi rahast, mis meil olemas oli, sest meid hoiatati tööandja petuskeemi eest ning lõpuks olime rahul oma *new age* hõngulise hipilaagri kogemusega, mis oleks jäänud saamata, kui potentsiaalne tööandja ei oleks osutunud petiseks.

Tavaliselt reisitakse, et kohtuda näost näkku teiste inimestega ning kogeda vahetult tuttavlikust erinevate kohtade olevikku (vt ka Urry [2007] 2011: 37). Tambet eristub teistest informantidest selle poolest, et ta ei väärtusta seljakotirändamise kogemust reisimise pärast, vaid Austraaliasse minekut kui võimalust näha alternatiivi oma elule Eestis:

Olen veetnud [vahepeal] neli kuud Eestis, kuid sellist tühja seiklemist ja Austraalia avastamist ei ole ma teinud. Leian, et need hüved on õiged tulema siis, kui pind on kindlustatud. Permanentsus [kestev residentsus oskus-sponsorviisa abil] ja sissetulekud lihvitud, on õige aeg ka seiklustest osa saada, kui selleks veel soovi on. [...] Kindlasti kavatsen ma Eestisse naasta, kuid töötada plaanin siiski Austraalias. See on ka põhjuseks, miks siiani siin olen ja miks tegelen viisamajandusega.

(Tambet, snd 1990, e-kiri, Austraalia 2013)

Seega Tambeti suhtumine reisimisse on erinev teiste omast. Ta ei seosta eneseteostust seljakotirändamisega, vaid pigem oma tuleviku stabiilse sissetuleku ja võimalusterohkuse kindlustamisega. Samas Triin, kes samuti näeb oma tulevikku pigem Austraalias, toob lisaks majanduslikele hüvedele välja ka seljakotirändamise aspekti:

Igatahes ma arvan, et Austraaliasse minek oli väga hea otsus. Eelkõige, kuna sain väga ilusaid paiku külastada ja uusi sõpru, aga ka tööd oli alati lihtne leida ja palgad on piisavalt suured, et hästi elada ja kõrvale ka panna.

(Triin, snd 1989, e-kiri, Aasia 2013)

Triin ja Tambet on need, kelle elu muutis otsus Austraaliasse reisima minna väga selgelt. Nende jaoks ei olnud tegemist pelgalt perspektiivide avardamisega ja enese proovilepanekuga, vaid seljakotireis osutus tulevikku ka materiaalses ja füüsilises mõttes väga selgelt muutvaks kogemuseks. Kodu seostub tavaliselt mingisuguste fikseeritud geograafiliste ja emotsionaalsete

sidemetega (Germann Molz 2008: 325). Nende jaoks, kes on otsustanud püsivamalt elada ja töötada teises riigis, muutub aga kogemus kodust ilmselt dünaamilisemaks ja avatumaks, kusjuures korraga võidakse tunda end koduselt mitmes kohas.

Küsisin oma informantidelt muuhulgas, kas nad soovitavad teisel inimestel sarnane seljakotireis ette võtta. Enamiku vastus oli selgelt jaatav, mida illustreerib näitena ka järgnev tsitaat:

Helleka: *Aga mis... kui keegi räägib, et ta tahab minna, siis mis te ütlete neile?*

Markus: *Minge jah, kui vähegi võimalik...*

Tormi: *Mis mõttes, kui vähegi võimalik!? Kohe kindlasti nagu! See on hea! See on üks parimaid asju.*

(Tormi, snd 1987 ja Markus, snd 1987, II int, Tartu 2012)

Samas toovad mõned välja, et seljakotireisi kogemus ei pruugi kõigile tunduda üheselt vajalik või meeldiv kogemus:

See on mingi selline sisemine asi, igäühe enda otsus. Ma arvan, et see on ka jumala okei, kui mõni inimene ütleb, et noh, mulle ei meeldi reisida, ma olen jumala rahul sellega, mis on, oma maailmapilti kujundab läbi, ma ei tea, raamatute ja filmide ja niimoodi, et igäühele ei sobigi. Ja ma arvan, et see on jumala okei, et keegi ei peaks ennast nagu suruma, et nagu kõik käivad, ma peab ka reisile minema, rändama.

(Tiiu, snd 1981, II int, Tallinn 2012)

Maris soovitab inimestel Austraaliasse seljakotireisile minna eeldusel, et neile meeldib reisida, pidamata seda sarnaselt Tiiuga otseselt iseenesestmõistetavaks:

Mina olen ka soovitanud, kui keegi on küsinud, et kindlalt [minna]. See oleneb ju endast ja inimesest, et kas, kus ja mida, et kui sulle meeldib reisimine ja tahad mingit kogemust, siis kindlasti tasub minna. Sa ei kaota... ma ei usu, et keegi [midagi] kaotab, pigem õpid enda kohta ikkagi juurde.

(Maris, snd 1988, int, Tartu 2013)

Seljakotireisi hinnatakse tavaliselt kui väga positiivset kogemust ning oma elus olulist murdepunkti. Saadud kogemuse juures väärtustatakse nii seljakotireisil ette võetud seiklusi, võimalust näha looduskauneid kohti ning elada vahelduseks teistes kliimaatilistes oludes, aga olulised on ka tänu kogemustele avardunud perspektiivid ja võimalus proovida senisest erinevat elustiili. Kusjuures kuna tegemist on erilise ajaga, millele kehtivad veidi teistsugused väärtushinnangud, on ka suhtumine ebaõnnestumistesse reisil tagantjärele vaadates üldiselt positiivsed.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli analüüsida seljakotirändamist läbi liminaalsuse kontseptsiooni eestlaste näitel Austraalias. Uurimisküsimusteks oli, kuidas avaldub vahepeal olek (liminaalsus) seljakotirändurite lugudes oma reisist; kuidas tajuvad seljakotirännul käinud inimesed oma reisi tagasivaatavalt ning kuidas see on mõjutanud nende arusaama kodust ja reisimisest. Seljakotirändurite all pean silmas pikaajaliselt madala eelarvega reisivaid ning paindliku marsruudiga turiste, kelle eesmärgiks reisil on kogeda vaheldust ning kohtuda erinevate inimeste ning kultuuridega.

Minu informantideks oli 14 Eestist pärit noort (sündinud vahemikus 1981–1992), kes viibisid Austraalias töötamisõigusega turismiviisa (*Working Holiday visa*) alusel, teenides oma majanduslike võimaluste täiendamiseks reisimise vahel ka raha. Minu magistritöö on autoetnograafiline. Kasutan empiirilise materjalina lisaks tehtud intervjuudele ka enda kogemusi seljakotirändurina Austraalias, mistõttu on minu töö metodoloogiliseks eripäraks minu kui uurija ja samas ka uuritavasse gruppi kuuluja kahetine roll. Mul oli korraga nii uurija kui seljakotiränduri identiteet. Sellisest positsioonist oli mõjutatud ka minu töö käik ja tulemus. Ma ei analüüsinud seljakotirändamist Austraalias kõrvalseisjana, vaid seesolija pilgu läbi, kasutades Leon Andersonile toetudes analüütilise autoetnograafia meetodit. Minu töö on vormunud läbi dialoogi teiste seljakotiränduritega, sealhulgas oli oluliseks mõjutajaks välitööde esimeses etapis, Austraalias, minu reisikaaslane Toeps, kelle muljeid ja hoiakuid ma samuti oma töös mõneti edasi annan.

Selgitasin oma magistritöös seljakotirännu kogemust ning selle tähendust läbi Arnold Van Gennepi kasutusele võetud ja Victor Turneri edasi arendatud liminaalsuse kontseptsiooni. Liminaalsuse all mõistan üleminekut, kahevahel ja vahepeal olemist, mida iseloomustavad argisest teistsugused, lõdvemad struktuurid ning ajutine eemaldumine oma sotsiaalsest, ajalisest ja ruumilisest raamistikust. Liminaalsusega kaasneb avatus ja vastuvõtlikkus erinevatele võimalustele. Tavapärastest sotsiaalsetest normidest mingil määral eemaldutakse, mistõttu võib liminaalse seisundiga kaasneda teistsuguse enese- ja maailmataju.

Liminaalsus avaldub sotsiaalselt, ajaliselt ja ruumiliselt teistsuguses positsioneerituses. Seljakotirändur on tavaliselt erinevate etappide vahel oma töö- või hariduselus. Tegemist on igapäevaelu katkestusega, mille juures on oluline argisest erineva kogemine. Seetõttu tajutakse seljakotireisi tihti kui *vaba aega* või *teist elu*, mida kirjeldatakse kui reaalsusest väljaspool

olemist. Tegevused, mida tehakse, rütm, mille järgi elatakse ning normid, millest kinni peetakse, erinevad tihti sellest, millised nad olid varem kodus olles või millisena nähakse neid oma tulevikus. Seejuures toetab erilisuse tajumist füüsiline kaugus kodust.

Seljakotireis vastandub minevikule ja tulevikule, mis seostuvad stabiilse sotsiaalse ringi ning tavaliselt ka ruumiga. Seljakotirändurid moodustuvad reisil omalaadse lõtvade sidemetega kogukonna (*communitas*), mille liikmed on eemal oma tavapärastest kohustustest ning ka sotsiaalsest ringist. Kusjuures suhtlemine varem igapäevase stabiilse sotsiaalse ringiga kodus võib muutuda reisil olles pigem vähemoluliseks. Seltskond, kellega reisil igapäevaselt suheldakse, muutub sageli, kuid seda väärtustataksegi just tänu võimalusele kohtuda lühikese aja jooksul väga paljude erinevate inimestega. Seljakotirändurite jaoks on oluline avatus ning valmisolek suhelda, kuid see, milliseks hinnatakse kontakte teiste seljakotirändurite (sealhulgas ka kaasmaalaste) või kohalikega, sõltub seljakotiränduri isiklikest hoiakutest, väärtushinnangutest ja varasematest kogemustest.

Reisil tegeldakse igapäevaprobleemidega, mis ei kuulu tavaliselt inimese argipäeva. Näiteks saab oluliseks olmeküsimuste kiire ja leidlik lahendamine; raha võidakse teenida töödega, mida loetakse enda jaoks ebatavalisteks; oluliseks peetakse spontaansust ja seiklusi. Seljakotireis koosneb tavaliselt erinevates teel olekutest. Teel olekut võidakse näha kui erilist staatust, mille juurde kuuluvad sellised argised praktikad, mis on omased just seljakotiränduritele. Näiteks iseloomustab teel olevaid inimesi tavaliselt kulunud välimus, pidev oma koti kokku- ja lahtipakkimine, odav söök ning öömaja; tavapärastest lõdvemad isiklikud piirid ja vähenenud ohutunne ning spontaansed otsused. Siduvate kohustuste puudumist ning paindlikkust oma valikutes tajutakse vabadustundena, mis on seljakotirännul väga hinnatud emotsiooniks. Seetõttu võib öelda, et teelolemine on seljakotirändurite argipraktika, milles liminaalsus kui mitmes mõttes vahepeal olek avaldub kõige selgemalt.

Seljakotireis on enamikul juhtudest inimeste jaoks ajutine tegevus. Kuigi vahel võib seoses tänapäeva paindlike töö- ja reisimisvõimalustega muutuda reisimine ka elustiiliks, naaseb enamik seljakotirändureid pärast kuude või paari aasta pikkust reisi stabiilsema elurütmi juurde kas endises või uues koduriigis. Minu informantidest kaks on sidunud oma tuleviku pigem Austraaliaga. Kuigi nad on vahepeal käinud ka Eestis, ei seostu see nende jaoks enam üheselt koduga. Kodu tähendus võib olla muutlik ning end võidakse koduselt tunda mitmes kohas

korraga. Füüsilist distantssi lähedastest on võimalik leevendada tänapäevaste infotehnoloogia vahendite abil.

Koduse, püsivama rutiiniga taaskohanemine võib alguses olla keeruline, kuid seejuures õpitakse hindama stabiilsusega kaasnevaid võimalusi, millest seljakotireisil võidi puudust tunda. Ollakse taas koduses keskkonnas (teatud juhtudel on võõrast keskkonnast saanud tuttav) ning elu hakkavad jälle struktureerima püsivamad rutiinid ja normid. Tavaliselt saadab naasmist korraga nii kergendustunne, kui ka ümberpööratud kultuurišokk, mis on seotud inimese harjumuste muutusega reisil.

Mitmed minu informandid, sealhulgas ka mina ise, tundsime end pärast reisi rahulikumana. Oma elu pannakse reisi mõjust lähtuvalt veidi teistsugusesse perspektiivi. Paljud tõid välja, et nad oskasid pärast reisi hinnata paremini oma soove ja ka võimeid. See, mis varem paistis raskesti teostatav, võis pärast pikal reisil kogetut tunduda nüüd kergem.

Paradoksaalselt võib seljakotireis muuta inimest aga ka püsimatumaks. Reisimine aitab tajuda võimaluste rohkust oma elustiili valikul. Näiteks võidakse soovida veelgi rohkem reisida, kartes, et paigale ja n-ö stabiilseks hakates võidakse ilma jääda edasistest olulistest kogemustest. Seega, kuigi reisimine mõjub maailmapilti avardavana, võivad laienenud perspektiivid elule mõjuda teatud hetkedel ka häirivalt. Kuna ollakse teadlikumad nii oma võimetest, kui ka võimaluste rohkusest, võib valikute tegemine olla veelgi raskem kui enne. Seljakotirännu juures väärtustatakse eriliselt ka võimalust tajuda vabadust, mida argirutiiniga seostuvad kohustused ja piirangud kodus kahandavad. Vahel võivad isiklikud soovid minna vastuollu ka ühiskondlike normide, sealhulgas lähedaste suhtumisega.

Oma uurimistöös väidan, et tagasivaatavalt tajutakse oma seljakotirändu positiivse kogemusena. Isegi negatiivsed juhtumised (näiteks petta saamine, raske töö jms) tunduvad nende peale hiljem mõeldes väärtuslikena. Kuna seljakotireisi juures on oluline ka enese areng ning proovilepanek, hinnatakse üldjuhul kõiki kogemusi olulisteks ning õpetlikeks. Seljakotireis kui liminaalne kogemus võib teatud juhtudel noorte jaoks toimida ka kui kaasaegne siirderiitus. Lahkutakse oma tuttavast keskkonnast ning pannakse end proovile teistsuguses situatsioonis, naastes seejärel koju küpsema ning enesekindlamana nii enda kui oma lähedaste silmis. Tavaliselt kirjeldatakse muutustena reisil suurenenud avatust, sallivust ning kannatlikkust, mida nähakse enese arengu perspektiivist olulisena. Identiteedid muutuvad veelgi hübriidsemaks ning kuna seljakotireisiga paneb tavaliselt inimesed enda otsuste, valikute

ja tunnete üle rohkem reflekteerima, muutub ka vaade endale ja oma positsioonile maailmas laiemalt. Mitmed minu informandid tõid välja, et nad tajusid tänu eemalolekule ka näiteks Eesti loodust ning väikse ühiskonna poolt pakutavaid võimalusi pärast reisi oluliselt positiivsematena, isegi kui majanduslikust aspektist lähtuvalt tekitas Austraalias kogetud palgavahe Eestiga pigem kimbatust.

Leian, et seljakotirändamise fenomeni uurimise abil on võimalik mõista paremini mitmeid protsesse meie kaasaegses maailmas. Loodan oma magistritööga panustada turismiuuringute transdistsiplinaarsesse diskursusesse ning arvan, et seljakotirändamise kasvav populaarsus ning Austraalia kui noorte seas maineka sihtkoha aktuaalsus põhjendab ka vajadust antud teema edaspidiseks põhjalikumaks käsitlemiseks. Kui minu töös oli olulisel kohal Austraalia kogemuse analüüsimine läbi liminaalsuse kontseptsiooni, siis on seljakotirändamise kui äärmiselt mitmekesise nähtuse paremaks mõistmiseks vajalik rakendada sellele väga erinevaid lähenemisviise ning selle uurimist oleks võimalik edasi arendada mitmes suunas. Näiteks jäi mul põhjalikumalt käsitlemata rahvusliku ja globaalse identiteedi temaatika, mis informantidega vesteldes tihti üles kerkis. Samuti oleks oluline analüüsida seljakotiturismi mõju nii rändureid võõrustavate kui saatvate ühiskondade majandusele ja ka kultuurile. Kindlasti oleks huvitav laiendada seljakotirändamise uurimist lisaks Austraalia näitele ka teistele sihtkohtadele. Võrdlevalt võiks uurida, kuidas kasutatakse töötamisõigusega viisaga kaasnevaid võimalusi näiteks Uus-Meremaal, Kanadas ja USA-s. Samas on seljakotiturism väga levinud ka näiteks Kagu-Aasias, Lõuna-Ameerikas jm, kus ränduritel on ülalmainitud riikidega võrreldes teistsugused võimalused ja sellest tulenevalt ka erinev reisistiil, mille kohta oleks samuti huvitav rohkem teada saada.

Lõpetuseks tahaksin toetuse eest tänada oma vanemaid ning asjalike nõuannete ja abi eest oma juhendajaid Art Leetet ja Maarja Kaaristot. Eriline minupoolne tänu kuulub aga Toepsile ning kõigile teistele seljakotiränduritele, keda ma nii Austraalias kui ka hiljem Eestis kohtasin ja kes kõik on kujundanud nii minu seljakotirännu kogemust kui käesolevat uurimistööd.

KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD

Kirjandus

Adler, Judith 1985. Youth on the Road: Reflection on the History of Tramping. – *Annals of Tourism Research*. Vol 12, pp 335–354

Ahmed, Sara; **Castañeda**, Claudia; **Fortier**, Anne-Marie; **Sheller**, Mimi 2003. Introduction: Uprootings/Regroundings: Questions of Home and Migration. – Sara Ahmed, Claudia Castañeda, Anne-Marie Fortier, Mimi Sheller (eds.). *Uprootings/Regroundings: Questions of Home and Migration*. Oxford; New York: Berg Publishers, pp 1–19

Anderson, Leon 2006. Analytic Autoethnography. – *Journal of Contemporary Ethnography*. Vol 35 (4), pp 373–395

Andrews, Hazel; **Roberts**, Les 2012. Introduction: Re-mapping Liminality. – Hazel Andrews, Les Roberts (eds.). *Liminal Landscapes. Travel, Experience and Spaces in-between*. New York: Routledge, pp 1–18

Andrews, Molly 2007. Exploring Cross-Cultural Boundaries. – D. Jean Clandinin (ed.). *Handbook of Narrative Inquiry: Mapping a Methodology*. Sage Publications, pp 489–511

Anthias, Floya 2006. Belongings in a Globalising and Unequal World: Rethinking Translocation. – Nira Yuval-Davis, Kalpana Kannabiran, Ulrike M. Vieten (eds.). *The Situated Politics of Belonging*. London: Sage Publications, pp 17–31

Anthias, Floya 2009. Intersectionality, Belonging and Translocational Positionality: Thinking about Transnational Identities. – Gabriele Rosenthal, Artur Bogner (eds.). *Ethnicity, Belonging, and Biography: Ethnographical and Biographical Perspectives*. Münster: Lit Verlag, pp 229–250

Atkinson, Paul; **Coffey**, Amanda; **Delamont**, Sara 2003. *Key Themes in Qualitative Research: Continuities and Changes*. California: AltaMira Press

Atkinson, Paul 2006. Rescuing Autoethnography. – *Journal of Contemporary Ethnography*. Vol 35 (4), pp 400–404

Augé, Marc [1992] 2012. *Kohad ja mittekohad. Sissejuhatuse ülimodernsuse antropoloogiasse*. Tallinn: Bibliotheca Controversiarum

- Baker**, Kelly 2012. Identity, Memory and Place. – *The Word Hoard*. Vol 1 (1), pp 23–33
- Bauman**, Zygmunt [2007] 2010. *Liquid Times. Living in an Age of Uncertainty*. Cambridge: Polity Press
- Bendix**, Regina 1997. Introduction. – *In Search of Authenticity. The Formulation of Folklore Studies*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press, pp 3–23
- Binder**, Jana 2004. The Whole Point of Backpacking: Anthropological Perspectives on the Characteristics of Backpacking. – Greg Richards, Julie Wilson (eds.). *The Global Nomad. Backpacker Travel in Theory and Practice*. Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Channel View Publications, pp 92–108
- Boorstin**, Daniel J. [1962] 1992. *The Image. A Guide to Pseudo-Events in America*. New York: Vintage Books
- Brah**, Avtar [1996] 2002. Diaspora, Border and Transnational Identities. – *Cartographies of Diaspora. Contesting Identities*. London: Routledge, pp 178–209
- Bruner**, Edward M. 1986. Experience and Its Expressions. – Victor W. Turner, Edward M. Bruner (eds.). *The Anthropology of Experience*. Urbana, Chicago: University of Illinois Press, pp 3–30
- Burns**, Georgette Leah 2004. Anthropology and Tourism: Past Contributions and Future Theoretical Challenges. – *Anthropological Forum*, Vol 14 (1), pp 5–22
- Certeau**, Michel de 1984. *The Practice of Everyday Life*. California: University of California Press
- Clifford**, James; **Marcus**, George E 1986. *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press
- Clifford**, James 1988. On Ethnographic Authority. – *The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art*. Harvard University Press, pp 21–54.
- Clifford**, James 1997. Traveling Cultures. – *Routes. Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge, London: Harvard University Press, pp 17–46

- Cohen, Erik** 1973. Nomads from Affluence: Notes on the Phenomenon of Drifter-Tourism. – *International Journal of Comparative Sociology*. Vol 14 (1), pp 89–103
- Cohen, Erik** 1974. Who is a Tourist? A Conceptual Clarification. – *The Sociological Review*. Vol 22 (4), pp 527–555
- Cohen, Erik** 1984. The Sociology of Tourism: Approaches, Issues and Findings. – *Annual Review of Sociology*. Vol 10, pp 373–392
- Cohen, Erik** 2003. Backpacking: Diversity and Change. – *Journal of Tourism and Cultural Change*. Vol 1 (2), London: Routledge, pp 95–110
- Cohen, Erik; Noy, Chaim** 2005. Introduction: Backpacking as a Rite of Passage in Israel. – Chaim Noy, Erik Cohen (eds.). *Israeli Backpackers: From Tourism to Rite of Passage*. New York: State University of New York Press, pp 1–44
- Cohen, Scott** 2010. Reconceptualising Lifestyle Travellers: Contemporary ‘drifters’. – Kevin Hannam, Anya Diekmann (eds.). *Beyond Backpacker Tourism. Mobilities and Experiences*. Bristol, Buffalo, Toronto: Channel View Publications, pp 64–84
- Cohen, Scott** 2011. Lifestyle Travellers. Backpacking as a Way of Life. – *Annals of Tourism Research*. Vol 38 (4), pp 1535–1555
- Collins, Peter; Gallinat, Anselma** 2010. The Ethnographic Self as Resource: an Introduction. – Peter Collins, Anselma Gallinat (eds.). *Ethnographic Self as Resource. Writing Memory and Experience into Ethnography*. New York, Oxford: Berghahn Books, pp 1–22
- Dann, Graham M.S.** 2002. The Tourist as a Metaphor of the Social World. – Graham M. S. Dann (ed.). *The Tourist as a Metaphor of the Social World*. Trowbridge: Cromwell Press, pp 1–18
- Davies, Charlotte Aull** [1999] 2006. *Reflexive Ethnography. A Guide to Researching Selves and Others*. London, New York: Routledge
- Dundes, Alan** 1965. *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall
- Edensor, Tim** 2001. Performing Tourism, Staging Tourism. (Re)producing Tourist Space and Practice. – *Tourist Studies*. Vol 1 (1), pp 59–81

- Ehn**, Billy 2011. Doing-It-Yourself. Autoethnography of Manual Work. – *Ethnologia Europea. Special Issue: Irregular Ethnographies*. Vol 41 (1), pp 53–63
- Ellis**, Caroline 2004. *The Ethnographic I. A Methodological Novel about Autoethnography*. Walnut Creek CA: Altamira Press
- Ellis**, Caroline S; **Bochner**, Arthur P 2006. Analyzing Analytic Autoethnography: An Autopsy. – *Journal of Contemporary Ethnography*. Vol 35 (4), pp 429–449
- Elsrud**, Torun 1998. Time Creation in Travelling: The Taking and Making of Time among Women Backpackers. – *Time and Society*. Vol 7, pp 309–334
- Franklin**, Adrian 2003. *Tourism. An Introduction*. London, California, New Delhi: SAGE
- Galani-Moutafi**, Vasiliki 2000. The Self and the Other: Traveler, Ethnographer, Tourist. – *Annals of Tourism Research*. Vol 27 (1), pp 203–224
- Geertz**, Clifford 1973. *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. New York: Basic Books
- Geertz**, Clifford 1988. *Works and Lives. The Anthropologist as Author*. Stanford, California: Stanford University Press
- Germann Molz**, Jennie. 2008. Global abode: Home and mobility in narratives of round-the-world travel. – *Space and Culture*. Vol 11 (4), pp 325–342
- Giddens**, Anthony 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Graburn**, Nelson H. H. [1977] 1989. Tourism: The Sacred Journey. – Valene L. Smith (ed.) *Hosts and Guests. The Anthropology of Tourism*. Philadelphia, Pennsylvania; University of Pennsylvania Press, pp 21–36
- Gross**, Toomas 1996. Mõistmisest ja teisest antropoloogias. – *Akadeemia*. Vol 8 (89), lk 1717–1737
- Gupta**, Akhil; **Ferguson**, James 1992. Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference. – *Cultural Anthropology*. Vol. 7 (1), pp 6–23
- Hottola**, Petri 2004. Culture Confusion: Intercultural Adaption in Tourism. – *Annals of Tourism Research*. Vol 31 (2), pp 447–466

Jarvis, Jeff; Kallas, Piret 2008. Estonian Tourism and the Accession Effect: the Impact of European Union Membership on the Contemporary Development Patterns of the Estonian Tourism Industry' *Tourism Geographies*. Vol. 10, No. 4, pp 474–494

Jarvis, Jeff; Peel, Victoria 2010. Flashpacking in Fiji: Reframing the 'Global Nomad' in a Developing Destination. – Kevin Hannam, Anya Diekmann (eds.). *Beyond Backpacker Tourism. Mobilities and Experiences*. Bristol, Buffalo, Toronto: Channel View Publications, pp 21–39

Jarvis, Jeff; Peel, Victoria 2013. Tourist for Hire: International Working Holidaymakers in a Work Based Destination in Regional Australia. – *Tourism Management*. Vol 37, pp 114–124

Järs, Anu 2010. Pererahvas ja puhkajad. Pärnu nõukogudeaegne suvituse majutajate silme läbi. Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat. Vol 53, lk 55–81

Järv, Ehti 2013. „Ega saare peal meil info liigubki ainult arvutis“: kollektiivsed praktikad Ruhnu internetiväljal. Magistritöö. Juhendaja: Pille Runnel, Maarja Kaaristo. Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, Etnoloogia osakond

Järv, Risto 2010. Fairy Tales and Tourist Trips. – *Fabula*. Vol 51 (3–4), pp 281–294

Kaaristo, Maarja; Järv, Risto 2012. Our Clock Moves at a Different Pace. The Timescapes of Identity in Estonian Rural Tourism. – *Folklore. Electronic Journal of Folklore*. Vol 51, pp 109–132

Kindel, Melika 2005. Vaateid kohapärimuse väärtustamisele lähtuvalt Lahemaa turismisituatsioonidest. Magistritöö. Juhendaja: Mall Hiimäe. Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, Eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool

Kohjus, Margit 2011. „Mägedes südame kaotanud“: mägimatkaja motivatsioonid ja ümbritseva keskkonna kogemise viisid. Magistritöö. Juhendaja: Maarja Kaaristo. Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, Kultuuriteaduste ja kunstide instituut

Kuutma, Kristin 2008. Küsimusi identiteedist – teoreetilisi trajektoore kultuuriuuringus. – *Paar sammukest XXIV. Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat*. Lk 15–28

Larsen, Anne Kathrine 2010. Some Reflections on the 'Enchantments' of Village Life, or Whose Story is this? – Peter Collins, Anselma Gallinat (eds.). *Ethnographic Self as Resource. Writing Memory and Experience into Ethnography*. New York, Oxford: Berghahn Books, pp 63–77

Leete, Art 2012. Introduction: Dynamic Perspectives of Identity Politics. – *Journal of Ethnology and Folkloristics*. Vol 3, pp 7–14

Leitmaa, Dannar 2011. Mis noori Austraaliasse tõmbab? Seiklused, raha, reisimine, tööpuudus? – *Eesti Päevaleht*, 16. märts. Online: <http://epl.delfi.ee/news/eesti/mis-noori-austraaliasse-tombab-seiklused-raha-reisimine-toopuudus.d?id=51293646> (vaadatud 29. 04. 2014)

Lett, James W. Jr. 1983. Ludic and Liminoid Aspects of Charter Yacht Tourism in the Caribbean. – *Annals of Tourism Research*. Vol 10, pp 35–56

Loker-Murphy, Laurie; **Pearce**, Philip L. 1995. Young Budget Travelers: Backpackers in Australia. – *Annals of Tourism Research*. Vol 22, (4), pp 819–843

Macbeth, Jim; **Westerhausen**, Klaus 2003. Backpackers and Empowered Local Communities: Natural Allies in the Struggle for Sustainability and Local Control? – *Tourism Geographies*. Vol 5 (2), pp 71–86

MacCannell, Dean [1976] 1999. *The Tourist. A New Theory of the Leisure Class*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press

McCabe, Scott 2005. Who is a Tourist? A Critical Review. – *Tourist Studies*. Vol 5 (1), pp 85–106

Minca, Claudio; **Oakes**, Tim 2006. Introduction: Traveling Paradoxes. – Claudio Minca, Tim Oakes (eds.). *Travels in Paradox. Remapping Tourism*. Rowman & Littlefield Publishers, pp 1–21

Morley, David 2001. Belongings: Place, space and identity in a mediated world. – *European Journal of Cultural Studies*. Vol 4, pp 425–448

- Nash**, Dennison 1981. Tourism as an Anthropological Subject. – *Current Anthropology*. Vol 22 (5), pp 461–481
- Noy**, Chaim. 2004. This Trip Really Changed me: Backpackers' Narratives of Self-change. – *Annals of Tourism Research*. Vol 31 (1), pp 78–102
- Nuñez**, Theron A. Jr. 1963. Tourism, Tradition and Acculturation: Weekendismo in a Mexican Village. – *Ethnology*. Vol 2 (3), pp 347–352
- Olev**, Kirsika 2013a. Guided Tours in a Storied City: Exploring the Storyscapes of Tallinn. Magistritöö. Juhendajad: Carlo A. Cubero, Maarja Kaaristo. Tallinna Ülikool, Eesti Humanitaarinstituut
- Olev**, Kirsika 2013b. „Eks see üks enese proovilepanek ole“: Matkaja kogemuse kujunemine meelte kaudu. – *Kogemus, taju, keha: uurimusi noorteadlastelt. VanaVaraVedaja*. Vol 8, lk 244–264
- Pearce**, Philip L. 1990. The Backpacker Phenomenon: Preliminary Answers to Basic Questions. Townsville: James Cook University of North Queensland, Department of Tourism
- Pocock**, Naomi; **McIntosh**, Alison 2013. Long-term Travellers Return, 'Home'? – *Annals of Tourism Research*. Vol 42, pp 402–424
- Pungas**, Piret; **Võsu**, Ester 2012. The Dynamics of Liminality in Estonian Mires. – Hazel Andrews, Les Roberts (eds.). *Liminal Landscapes. Travel, Experience and Spaces in-between*. London, New York: Routledge, pp 87–102
- Rattus**, Kristel 2007. Which Heritage? Which Landscape? Defining the Authenticity of Cultural Heritage in Karula National Park. – *Journal of Ethnology and Folkloristics*. Vol 1, No 1, pp 131–143.
- Raus**, Laura 2011. Austraaliasse kipub tööle üha suurem hulk Eesti noori. – *Eesti Postimees*, 8. juuni. Online: <http://e24.postimees.ee/463420/austraaliasse-kipub-toole-uha-suurem-hulk-eesti-noori> (vaadatud 29. 04. 2014)
- Redfoot**, Donald L. 1984. Touristic Authenticity, Touristic Angst and Modern Reality. – *Qualitative Sociology*. Vol 7 (4), pp 29–309

- Reed-Danahay**, Deborah E. 1997. Introduction. – Deborah E. Reed-Danahay (ed.). *Auto/Ethnography. Rewriting the Self and the Social*. Oxford, New York: Berg, pp 1–20
- Reed-Danahay**, Deborah E. 2001. Autobiography, Intimacy and Ethnography. – Paul Atkinson, Amanda Coffey, Sara Delamont, John Lofland, Lyn Lofland (eds.). *Handbook of Ethnography*. Sage Publications, pp 407–425
- Renser**, Berit 2010. Sohvasurfajate kogukond. Magistritöö. Juhendajad: Ester Bardone, Silvi Salupere. Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, Semiootika osakond.
- Richards**, Greg; **Wilson**, Julie 2004a. Drifting Towards the Global Nomad. – Greg Richards, Julie Wilson (eds.). *The Global Nomad. Backpacker Travel in Theory and Practice*. Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Channel View Publications, pp 3–13
- Richards**, Greg; **Wilson**, Julie 2004b. The Global Nomad: Motivations and Behaviour of Independent Travellers Worldwide. . – Greg Richards, Julie Wilson (eds.). *The Global Nomad. Backpacker Travel in Theory and Practice*. Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Channel View Publications, pp 14–39
- Richards**, Greg; **Wilson**, Julie 2008. Suspending Reality: An Exploration of Enclaves and the Backpacker Experience. – *Current Issues in Tourism*. Vol 11 (2), pp 187–202
- Riley**, Pamela J. 1988. Road Culture of International Long-Term Budget Travellers. – *Annals of Tourism Research*. Vol 15 (3), pp 313–328
- Roht**, Eva-Liisa; **Pajula**, Ele 2011. Vahel vahel ehk läbi liminaalsuse ise endast. – *Lähme välja, endast välja: välitöödest refleksiivse pilguga. VanaVaraVedaja*. Vol 7, lk 93–102
- Ryan**, Chris [2002] 2005. 'The Time of our Lives' or time for our lives: An Examination of Time in Holidaying. – Chris Ryan (ed.). *The Tourist Experience*. Thomson, pp 201–212
- Salazar**, Noel B. [2010] 2013. Envisioning Eden. Mobilizing Imaginaries in Tourism and Beyon. – *New Directions in Anthropology*. Vol 31, New York, Oxford: Berghahn Books,
- Sepp**, Tiina 2014. Pilgrims' Reflections on the Camino de Santiago and Glastonbury as Expressions of Vernacular Religion: Fieldworker's Perspective. Doktoritöö. Juhendaja: Ülo Valk. Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, Eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Shostak, Marjorie [1981] 2000. *Nisa: the life and words of a !Kung woman*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press

Sibul, Kairi 2012. Contemporary Backpacking in Australia and New Zealand ‘Drifting’ or ‘Institutionalised’ form of Tourism. MA thesis. University of Brighton, Tourism and Social Anthropology

Siim, Pihla Maria 2013. Places Revisited: Transnational Families and Stories of Belonging. – *Journal of Ethnology and Folkloristics*. Vol 7 (1), pp 105–124

Solnik, Sigrid 2013. Tööelu Põhjal: elustiili, organisatsioonikultuuri ja kogukondlike suhete analüüs. Magistritöö. Juhendaja: Ester Bardone. Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, Kultuuriteaduste ja kunstide instituut

Spariosu, Mihai I. 1997. *The Wreath of Wild Olive. Play, Liminality and the Study of Literature*. New York: State University of New York Press

Stronza, Amanda 2001. Anthropology of Tourism: Forging New Ground for Ecotourism and other Alternatives. – *Annual Review of Anthropology*. Vol 30, pp 261–283

Szakolczai, Arpad 2009. Liminality and Experience: structuring transitory situations and transformative events. – *International Political Anthropology*. Vol 2 (1), pp 141–172

Sørensen, Anders 2003. Backpacker Ethnography. – *Annal of Tourism Research*. Vol 30 (4), pp 847–467

Teas, J 1988. I’m Studying Monkeys; what do you do? – Youth and Travel in Nepal. – *Kroeber Anthropological Society Papers*. Vol 67–68, pp 42–54

Thomassen, Bjørn 2009. The Uses and Meanings of Liminality. – *International Political Anthropology*. Vol 2 (1), pp 5–27

Thomassen, Bjørn 2012. Revisiting Liminality. The Danger of Empty Spaces. – Hazel Andrews, Les Roberts (eds.). *Liminal Landscapes. Travel, Experience and Spaces in-between*. London, New York: Routledge, pp 21–35

Tihane, Mariann 2011. Liminaalne kogemus Aare Pilve „Ramadaanis“. Bakalaureusetöö. Juhendajad: Mart Velsker, Maarja Kaaristo. Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, Kultuuriteaduste ja kunstide instituut, Eesti kirjanduse õppetool

- Turner**, Victor W. 1969. *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. London: Routledge & Kegan Paul
- Turner**, Victor W. [1967]. 1970. Betwixt and Between: The Liminal Period in *Rites de Passage*. – *The Forest Symbols. Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca and London: Cornell University Press, pp 93–111
- Turner**, Victor W.; **Turner**, Edith 1978. *Image and Pilgrimage in Christian Culture*. New York: Columbia Press
- Turner**, Victor W. 1979. Frame, Flow and Reflection. Ritual and Drama as Public Liminality. – *Japanese Journal of Religious Studies*. Vol 6 (4), pp 465–499
- Uriely**, Natan; **Yonay**, Yuval; **Simchai**, Dalit 2002. Backpacking experiences. A type and form analysis. – *Annals of Tourism Research*. Vol 29, pp 520–538
- Urry**, John 2002 [1990]. *The Tourist Gaze*. London: Sage Publications
- Urry**, John 2011 [2007]. ‘Mobile’ Theories and Methods. – *Mobilities*. Cambridge: Polity Press, pp 17–43
- Vadi**, Urmas 2013. *Tagasi Eestisse*. Saarde-Pärnu: Gutenbergi pojad
- Van Gennep**, Arnold 1960. *The Rites of Passage*. Chicago, Illinois: The University of Chicago Press.
- Van Maanen**, John 1979. Reclaiming Qualitative Methods for Organizational Research: A Preface. – *Administrative Science Quarterly*. Vol 24 (4), pp 520–526
- Veijola**, Soile, **Jokinen**, Eeva 1994. The Body in Tourism. - *Theory, Culture & Society*. Vol 11 (3), pp 125–151
- Vertovec**, Steven 2007. Introduction: New Directions in the Anthropology of Migration and Multiculturalism. – *Ethnic and Racial Studies*. Vol 30 (6), pp 961–978
- Vogt**, Jay W. 1976. Wandering: Youth and Travel Behaviour. – *Annals of Tourism Research*. Vol 4 (1), pp 25–40
- Vryan**, Kevin D. 2006. Expanding Analytic Autoethnography and Enhancing its Potential. – *Journal of Contemporary Ethnography*. Vol 35 (4), pp 405–409

- Võsu**, Ester; **Kaaristo**, Maarja 2009. An Ecological Approach to Contemporary Rural Identities: The Case of Tourism Farms in South-East Estonia. – *Journal of Ethnology and Folkloristics*. Vol 3, pp 79–94
- Võsu**, Ester; **Sooväli-Sepping**, Helen 2012. Smoking out Local Traditions? Identity and Heritage Production in Southeast Estonian Rural tourism Enterprises. – *Folklore. Electronic Journal of Folklore*. Vol 51, pp 77–108
- Võsu**, Ester; **Rattus**, Kristel; **Jääts**, Liisi 2013. Creative Commodification of Rural Life from a Performance Perspective: A Study of Two South-East Estonian Farm Tourism Enterprises. – *Journal of Baltic Studies*. Vol 44 (2), pp 205–227.
- Wang**, Ning 1999. Rethinking Authenticity in Tourism Experience. – *Annals of Tourism Research*. Vol 26 (2), pp 349–370
- Weber**, Max [1905] 2007. Protestantlik eetika ja kapitalismi vaim. Tallinn: Varrak
- Welk**, Peter 2004. The Beaten Track: Anti-Tourism as an Element of Backpacker Identity Construction. – Greg Richards, Julie Wilson (eds.). *The Global Nomad. Backpacker Travel in Theory and Practice*. Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Channel View Publications, pp 77–91
- White**, Naomi Rosh; **White**, Peter B. 2007. Home and Away. Tourists in a Connected World. – *Annals of Tourism Research*. Vol 34 (1), pp 88–104
- World Tourism Organization**. Understanding Tourism. Basic Glossary. *Online*: <http://media.unwto.org/en/content/understanding-tourism-basic-glossary> (vaadatud 03.11.2012)
- Working Holiday Maker visa program report**. 31 June 2011. Australian Government. Department of Immigration and Citizenship
- Working Holiday Maker visa program report**. 31 December 2012. Australian Government. Department of Immigration and Citizenship

Empiirilised allikad

Alar, snd 1987, intervjuu 02. 10. 2010 Perth, Austraalia

Andres, snd 1986, intervjuu 14. 04. 2013 Tallinn, Eesti

Eike, snd 1991, intervjuu 29. 03. 2011 Melbourne, Austraalia ja 22. 11. 2012 Tartu, Eesti

Elis, snd 1991, intervjuu 29. 03. 2011 Melbourne, Austraalia ja 05. 11. 2012 Tallinn, Eesti

Evelin, snd 1992, intervjuu 03. 03. 2013 Tallinn, Eesti

Henry, snd 1990, intervjuu 30. 09. 2013 Perth, Austraalia ja e-kiri 11. 01. 2013

Maris, snd 1988, intervjuu 15. 03. 2013 Tartu, Eesti

Marko, snd 1984, intervjuu 14. 01. 2011 Adelaide, Austraalia ja 09. 10. 2012 Tallinn, Eesti

Markus, snd 1987, intervjuu 18. 03. 2011 Adelaide, Austraalia ja 22. 08. 2012 Tartu, Eesti

Merlin, snd 1985, intervjuu 04. 04. 2013, Tartu, Eesti

Tambet, snd 1990, intervjuu 30. 10. 2010 Perth, Austraalia ja e-kiri 09. 02. 2013

Tiiu, snd 1981, intervjuu 14. 01. 2011 Adelaide, Austraalia ja 24. 09. 2012 Tallinn, Eesti

Tormi, snd 1987, intervjuu 09. 11. 2010 Perth, Austraalia ja 22. 08. 2012 Tartu, Eesti

Triin, snd 1989, intervjuu 8. 11. 2010 Perth, Austraalia ja e-kiri 19. 02. 2013

Koppel, Helleka 2010 . Välitööpäevik Austraalias. Käsikiri autori valduses

SUMMARY

Home, Away and in Between – Estonian backpackers in Australia

Backpacking is nowadays a part of international tourism. The presence of backpackers almost everywhere is vivid evidence of an increasingly mobile world. Backpackers are often characterized as travelers on a low budget with a flexible itinerary, travelling long term and appreciating close contact with local cultures (Sørensen 2003: 851; Welk 2004: 80 et al.). Even though more and more people nowadays see backpacking as a way of life (look e.g. Cohen 2011), most backpackers are in between their studies or jobs or in need of a change in their personal life, therefore they see their trips mostly as a break from the routines and daily life back home.

The aim of my thesis is to study the phenomenon of backpacking using Arnold van Gennep's and Victor Turner's concept of liminality as a theoretical tool and Estonian backpackers in Australia as an empirical example. When referring to liminality, I rely on Turner's (1979: 465) definition, according to which liminality *means a state or process which is betwixt-or-between the normal day-to-day cultural and social states and processes*.

In 2010–2011 I was backpacking in Australia, together with a friend, and at the same time gathering empirical data for my MA thesis about Estonian backpackers in Australia. Therefore I consider my research autoethnographical. As a complete member researcher (cf. Anderson 2006), I was fully participating in the phenomenon I was studying. It is also important to note that the 'group' which I scrutinize, to which I myself belong as well, is not in any way a fixed entity, but instead very heterogeneous and constantly moving. That distinguishes my fieldwork from more traditional participant observation in a single and more or less steady group.

My intention was to discuss how the state of liminality, of being in between in many ways, manifests itself in the stories of backpackers, and how the feeling of belonging and the meaning of home change over time in consequence of an extended holiday and being away from daily routines. I also studied how backpackers interpret the influence of their travels to their further life.

Backpacking has become popular amongst young Estonians during the last decade since Estonia established the working holiday visa arrangement with Australia, Canada and New Zealand, which made it very convenient to travel and work temporarily in these destinations. Estonians

can apply for the Australian working holiday visa since 2005. The visa allows young people (18 to 30 years of age) an extended holiday while doing short-term work in Australia to supplement their funds. They can stay in Australia for 12 months and work for up to 6 months with each employer.

Even though it is possible to get the same kind of visa for New Zealand and Canada, Australia has been especially alluring with its warm climate and many jobs suitable for backpackers. Australia is also highly present in popular cultural texts and media discourse in Estonia which definitely escalates the popularity of Australia as a desired destination for young people.

My fieldwork consists of three stages. All together I have 14 informants (7 males and 7 females born between 1981 and 1992). The first stage of my fieldwork was conducted in Australia in November 2010 – May 2011. While backpacking I met many young Estonians who had decided, like me, to take a year off to travel and work in Australia. I conducted interviews with 10 of them asking about their trip and contacted them again in about a year after they had returned from their travels. This was the second stage of my fieldwork and it was carried out in Estonia. My aim here was to gain retrospective perspectives on my informants' backpacking months in Australia. I wanted to see how their lives had changed since they had come back. Two of my informants had decided to stay in Australia and had started to build new life routines and social networks there. I exchanged emails to the people I could not reach in Estonia. One of my informants I could not contact at all. The third stage of my fieldwork was also conducted in Estonia. To broaden the selection a little bit I managed to interview four more people who had recently been on a working holiday in Australia. All the interviews were based on a semi-structured questionnaire and conducted as informal conversations. In addition to the interviews and emails, I use my own experiences to exemplify the phenomenon of backpacking. Also, the comments of my friend who I travelled together with and who was present in the first stage of my fieldwork have been of use.

I came to the conclusion that backpacking could be interpreted as a socially, temporally and spatially liminal stage. It is usually seen as a temporary break from a routine life path and is often described as *another life* or *unreal*. Backpackers part from their familiar social as well as physical environment and gain a different position abroad. Even if they stay and work somewhere for a longer period of time, they are always in a temporal situation. According to my research, being *on the road* characterizes the liminal state of backpacking the best.

Backpackers are constantly moving and as they feel that they are far away from the rules and obligations back home, the customary social norms do not apply to the stage they are in. Therefore, it could be said that backpackers are often more open to new, sometimes dangerous, actions. The point of backpacking is recreation as well as personal growth which is gained through deliberately experiencing strange situations.

Backpackers usually distinguish themselves from other tourists but at the same time they do not belong with the locals. Backpackers form a special kind of weakly structured community that Turner (1969) refers to as *communitas*. Although, due to the heterogeneity of the backpackers' *communitas*, contacts with other backpackers are evaluated very diversely. It is often claimed (c.f Richards, Wilson 2008) that socializing with other backpackers is contradictory to the backpacker ideology according to which it is important to communicate with locals and get *off the beaten track*.

As the daily rhythms and problems confronted are so different from the ones back home, the backpacking trip is highly appreciated and often a long-awaited change. Although most of backpackers return to their lives back home, the trip might change the ways they perceive the world and their own positions in it. This is why returns are often accompanied, in addition to relief, also with a diverse cultural shock.

All my informants look back at their backpacking time as a positive experience. They appreciate the adventures as well as the situations that might have seemed negative at the time (being cheated by their employers, getting robbed etc.). The stories usually have a positive ending which is why the whole experience is seen as interesting, enlightening or educating from the retrospective point of view. The experience might also be seen as a contribution to the individual's personal growth, which is one important result of backpacking. For some, the trip might even function as a modern rite of passage. Young people part from their families and put themselves into a strange situation abroad where they have to manage their affairs on their own. Because of this it is usual that when they return home, they perceive themselves as more independent, capable and confident. Also, they might have gained some credibility in the eyes of their parents or other family members.

With my thesis I hope to contribute to the transdisciplinary discourse of tourism. I would like to acknowledge backpacking as an increasingly popular form of tourism and valuable subject

for the research of today's social, cultural and economical processes. My research was focused on the liminal aspects of backpacking and exemplified by the case of Estonians in Australia but it could be further developed in several ways. Through opening the topic by using different methods and theoretical frameworks, it is possible to contribute to a better understanding of today's mobile world.

Lisa 1

Töötamisõigusega turismiviisa programm

Töötamisõigusega turismiviisa programmi (*Working Holiday Maker*, edaspidi *WHM*) eesmärgiks on edendada suhteid ja kultuurikontakte Austraalia ja partnermaade vahel. Programm sai alguse aastal 1975 ning selle sihtgrupiks on noored täiskasvanud (vanuses 18–30 viisa taotlemise hetkel). *WHM* koosneb kahest viisavõimalusest: *Working Holiday* (alaliik 417) ning *Work and Holiday* (alaliik 462). Hetkel on Austraaliale vastavad lepingud 29 partnerriigiga üle maailma. Eestlastel on võimalik taotleda *Working Holiday* (alaliik 417, edaspidi *WH*) viisat Austraaliasse alates aastast 2005. (Working Holiday Maker 2012)

WH viisa võimaldab jääda Austraaliasse 12 kuuks ning töötada lühiajaliselt, kuni 6 kuud, ühe tööandja juures oma reisi kulude katteks. Lisaks üheaastasele viisale on võimalik taotleda teise aasta *WH* viisat juhul, kui täidetakse vastavad tingimused: esimese Austraalias viibimise jooksul on selleks vaja teha vähemalt 88 päeva tööd maapiirkonnas põllumajanduse, kaevandamine või ehituse valdkonnas. (Working Holiday Maker 2012: 3–5)

WH viisa taotlejate arv Eestis on viimastel aastatel hüppeliselt kasvanud. 2011. aasta detsembris Austraalia valitsuse Immigratsiooni- ja kodakondsusameti välja antud *WHM* viisa programmiaruande järgi soovis aastal 2006, vahetult pärast viisalepingu sõlmimist Eesti ja Austraalia vahel, viisat omandada 366 eestlast ning kui veel aastal 2007 oli 521 taotlejat, siis 2008. aastal soovis vastavat viisat Eestist juba 1248 inimest. (Working Holiday Maker 2011: 12). Aastal 2012 on Eesti kodanikud sisse andnud 1473 *WH* viisa avaldust. Enamik viisade taotlustest ka rahuldatakse (näiteks 2012. aastal väljastas Austraalia riik 1473 taotluse esitanust viisad 1375 eestlasele). (Working Holiday Maker 2012: 12–18).

Kõikide vastavat lepingut omavate riikide kodanikele väljastas Austraalia aastal 2012 kokku 131 508 *WH* viisat. Nendest enim oli pärit Suurbritanniast (31.12.2012 seisuga 28 156 inimest), Lõuna-Koreast (31.12.2012 seisuga 23 155 inimest) ning Taiwanist (31. 12. 2012 seisuga 22 027 inimest). Neile järgnevad arvuliselt Saksamaa, Iirimaa ja Prantsusmaa (vt joonis 1). (Working Holiday Maker 2012: 18–30)

Lisa 2

Küsitluskavad

Küsitluskava I: *WH* viisaga Austraalias viibivatele eestlastele, 2010–2011, Austraalias

1. Üldandmed

Nimi, vanus, haridus, päritolu...

2. Minemise põhjustest, reisi planeerimisest, ettevalmistustest, *Working Holiday* viisast

Kui kaua oled juba *Working Holiday* viisaga Austraalias viibinud? Kas see on esimene kord?

Kust tuli mõtte Austraaliasse tulla? Miks otsustasid taotleda *WH* viisat? Kust said infot? Miks just see viisa? Kas sinu sõprade hulgas on palju neid, kes on samal viisil Austraaliasse või mujale reisinud?

Kui hoolikalt planeerisid oma reisi ette? Marsruut? Kindlustus? Vaktsiinid? Töökohad? Elukohad? Kontaktid? Mida arvad, et oleks võinud paremini planeerida, mille suhtes end ette valmistada?

Miks valisid oma sihtmärgiks just Austraalia?

Kui palju uurisid Austraalia kohta enne tulekut? Lugesid raamatuid? Surfasid internetis?

Kas oled ka varem viibinud pikematel reisidel? Reisinud *backpacker*'ina?

Kas tulid koos sõbraga? Miks?

Kas taotlesid viisa üksi või oli reis kohe alguses planeeritud kellegagi koos? Kas oleksid tulnud ka üksi?

Mida tahaksid *WH* viisa juures muuta? Mis meeldib / ei meeldi?

Millisesse linna lendasid alguses? Milline on olnud sinu marsruut? Kuhu tahaksid veel jõuda? Kas plaanid ja prioriteetid, mis kodus enne reisi olid, on muutunud?

Kas võtsid kaasa Eestiga seotud sümboolikat, meeneid, talismane, sõprade lahkumiskingitusi vms?

3. Ootustest, ettekujutusest ning tegelikkusest

Mida lootsid siit leida, olles taotlenud *WH* viisa? Kas oled oma valikuga rahul? Mida Austraaliasse tulles kindlasti ootasid? Kas su ootused täitusid?

Kas sinu nägemus Austraaliast enne siia tulekut kattub sellega, mida sa koged siin? Oled sa milleski pettunud? Üllatunud?

Kas arvasid, et siinne aasta saab olema raskem või kergem? Vastab see su ootustele? Kas sooviksid rohkem reisida / töötada?

Mis on olnud siiani sinu kõige eredam, üllatavam hetk Austraalias? Kõige negatiivsem kogemus?

4. Tööst

Kui palju plaanid siin tööd teha?

Kuidas kirjeldaksid siinset tööpõldu?

Kas teeksid Eestis sarnast tööd sellega, mida teed siin?

Kuidas leiad siin tööd?

Kas sinu jaoks on antud hetkel olulisem reisimine või raha teenimine?

5. Teistest seljakotiränduritest Austraalias, eestlastest ja kohalikest

Kas oled kohanud palju *WH* viisaga reisijaid teistest riikidest? Kas suhtled nendega? Kas üksteist aidatakse?

Mis sa arvad, millised inimesed siia tulevad? Kas oled leidnud siit omale reisikaaslasi?

Kellena sa end määratleksid? (*Backpacker*, rändur, turist, tööline...?)

Ka suhtled siin palju eestlastega? Kui tihe on läbikäimine eestlaste vahel Austraalias? Tead sa midagi siinsete eestlaste ühendustest?

Kas kasutad Orkutit ja oled seal liige Eestlased Austraalias kommuunis? Kui tihti seda kasutad? On sellest abi? Oled sa ise sealt abi otsinud, midagi postitanud? Facebook, Trip.ee vms?

On sul palju kohalikke sõpru? Kas otsid kontakti eelkõige eestlastega, kohalikega või *backpacker*'itega teistest riikidest?

Kirjelda põhilist erinevust austraallaste ja eestlaste vahel? On sinu pilt austraallastest (ja ka eestlastest) siin oleku ajal muutunud?

Kas inimesed, kellega siin kontakti otsid on sarnased sinu sõpradele kodumaal, mujal?

Tutvudes uue inimesega, kui oluliseks peetakse rahvust? Kellega eelistad suhelda? Kui palju üldse rõhutatakse oma päritolu?

6. Lähedaste arvamusest; kontakti hoidmisest

Kuidas su lähedased suhtusid sinu otsusesse minna pikale reisile? Kuidas serveerisid oma otsust neile esimesel korral (töö? seiklus? reis? ...)? Kas sa tead, kas nende nägemus sinu reisisist on kuidagi muutunud nüüd, kui sa siin oled?

Kuidas ja kui tihedalt suhtled praegu sõprade ning perega Eestis?

Pead sa blogi?

Kas püüad hoida end kursis Eesti toimuvaga? Kas jälgid Eesti uudised, vaatad läbi internet Eesti telekanaleid, võtad osa valimistest jms?

7. Reisi mõjust

Kas oskad öelda, kas siin oldud aeg on sind juba kuidagi muutnud, mõjutanud? Kas oled midagi enda kohta õppinud? Uued oskused?

Kuidas on sinu inglise keele oskus muutunud siin olles? Aktsent? Kas leiad, et sinu eelnev keeleoskus oli piisav?

Kas näed nüüd oma elu Eestis kuidagi teisiti?

8. Igapäevaelust; edasistest plaanidest

Kus tavaliselt reisil olles ööbid? *Couchsurfing*? Hostelid? Sõbrad? Korter?

Kuidas ringi liigud?

Millest tunned siin olles puudust?

Kas plaanid taotleda ka teise aasta viisat? Miks? Kas teisel korral tuleksid teistsuguste eesmärkidega (näiteks et rohkem raha teenida või hoopis rohkem reisida)?

Mida soovitaksid neile, kes ei ole veel *WH* viisaga Austraaliasse tulnud, aga plaanivad tulla?

Mis sa siis teed, kui sa tagasi lähed?

Kas plaanid enne Eestisse tagasi minekut külastada ka teisi riike?

Küsitluskava II: Seljakotirännust Austraalias tagasivaatavalt – täiendav intervjuu WH viisaga 2010–2011 Austraalias viibinud eestlastega, 2012 (Eestis)

1. Tagasitulekust, kohanemisest

Millal jõudsid reisilt tagasi?

Mis oli esimene asi, mida sa Eestisse jõudes tegid? Mida sõid? Mis kohti külastasid? Kellega kohtusid?

Mis tunne oli tagasi tulla?

Kuidas kohanemine läks?

Kas igatsed Austraaliat ja / või elamist viisil nagu reisil kogesid? (Kumba rohkem igatsed: Austraaliat või kogemust?)

2. Siinsest elust, plaanidest

Kuidas läheb? Mis sa vahepeal teinud oled? Oled rahul?

Millega edasi tegeled?

Millest puudust tunned, mis Austraalias oli, aga siin pole?

Kas Austraalias käik muutis midagi sinu valikutes (näiteks töö ja kooli osas)? Kuidas nendele järeldustele jõudsid?

Kuidas ja kuhu plaanid edaspidi reisida? (Turistina? Rändurina? ...)

Kas plaanid Austraaliasse tagasi minna? Sel viisil veel reisida?

Mida teeksid teisiti, kui nüüd uuesti läheksid? Kas soovid, et oleksid ka esimesel korral nii toiminud?

3. Sõpradest

Oled sa sõpradel soovitanud seljakotirändurina Austraaliasse minna?

Kas sõprade arvates oled sa pärast reisi muutunud?

Kas hoiad sidet ka Austraalias leitud sõpradega? Kes nad on (teised eestlased, austraallased või mõnest muust riigist)?

4. Kollektiivsest identiteedist

Kas oled kohanud Eestis seljakotirändureid? Kes nad olid? Millised olid teie põhilised vestlusteemad? Tundsid sa, et teil oli midagi ühist (sarnase kogemuse näol)?

Tagasivaatavalt: kas seljakotirändurid Austraalias moodustavad mingi omamoodi grupi? Seob neid miski? Kas sina kuulud sinna? Miks?

5. Reisi mõjust

Kuidas sa arvad, et see reis sind muutnud on? (Praktilised elumuutused + ideoloogilised)

Mida pead väärtuslikemaks kogemuseks, mis reisilt said? Miks? (Mida õppisid? Mida enda juures avastasid?)

Mida selline reis inimeses muudab? Kas oluline oli see, kuidas sa reisisid või kus sa reisisid?

6. Oma kogemusest tagasivaatavalt

Mida pead oma reisi kõrghetkeks?

Mis kerkib su silme ette, kui mõtled reisiaasta peale?

Oled sa ome blogi (juhul kui pidasid) tagantjärele lugenud?

Kas seljakotiränduriks olemine on pigem elustiil või pigem ühekordne kogemus?

E-kirja teel saadetud küsimused uuritud seljakotiränduritele, kes ei viibinud Eestis

1. Kuidas on mõni aasta tagasi tehtud otsus Austraaliasse minna Sinu elu muutnud? Kirjelda palun veidi oma praegust elu. (Kus elad? Millega tegeled? Kuidas oled sinna jõudnud, kus praegu oma elus oled?) Kui elad Austraalias (või mujal välismaal), siis miks oled otsustanud sinna jääda? Millal jõudsid arusaamisele, et soovid pikemaks ajaks sinna jääda?
2. Kas pead end endiselt või oled end kunagi pidanud *backpacker*'iks (/seljakotiränduriks)? Miks? Mis on sinu arvates *backpacker*'eid ühendav omadus, tunnus vms? Kui tihedalt suhtled *backpacker*'itega? Mis on Sinu arvates turisti ja seljakotiränduri vahe?
3. Kas plaanid kunagi ka Eestisse tagasi tulla? Kui tihti külastad Eestit? Miks?
4. Mida hindad enim Austraalia (või riigi, kus hetkel asud) juures? Kas pead seda oma koduks?
5. Kui oluliseks pead võõrsil olles suhtlemist teiste eestlastega?

Küsitluskava III: WH viisaga Austraalias käinud eestlastele, 2013 (Eestis)

1. Üldandmed

Nimi, vanus, haridus, päritolu...

2. Minemise põhjustest, reisi ettevalmistustest, planeerimisest ja käigust

Millal käisid WH viisaga Austraalias? Kui pikalt?

Kust tuli mõte Austraaliasse tulla? Miks otsustasid taotleda WH viisat? Miks valisid oma sihtmärgiks just Austraalia? Mida tahaksid WH viisa juures muuta? Mis meeldib/ ei meeldi?

Kui hoolikalt planeerisid oma reisi ette? Marsruut? Kindlustus? Vaktsiinid? Töökohad? Elukohad? Kontaktid? Mida arvad, et oleks võinud paremini planeerida, mille suhtes end ette valmistada? Kui palju uurisid Austraalia kohta enne minekut? Otsisid kontakti seal käinutega?

Kas käisid koos sõbraga? Miks? Kas oleksid läinud ka üksi? Leidsid omale reisikaaslasti kohapeal olles?

Millisesse linna lendasid alguses? Milline oli Sinu marsruut? Kus jäi käimata? Kas külastasid enne Eestisse naasmist ka teisi riike?

Kus tavaliselt reisil olles ööbisid? *Couchsurfing*? Hostelid? Sõbrad? Üürikorter?

Kas oled veel viibinud muudel pikematel reisidel? Reisidel *backpacker*'ina?

Mis oli Sinu kõige eredam, üllatavam hetk Austraalias? Kõige negatiivsem kogemus?

3. Ootustest, ettekujutusest ning tegelikkusest

Mida lootsid Austraaliast leida? Mida otsima läksid? Kas oled oma valikuga rahul? Kas plaanid ja prioriteetid, mis kodus enne reisi olid, muutusid kuidagi?

Kas Sinu nägemus Austraaliast enne sinna minekut kattus sellega, mida Sa kogesid? Olid Sa milleski pettunud? Üllatunud?

Kas arvasid, et Austraalias veedetud aeg saab olema raskem või kergem? Vastas see Su ootustele? Kas oleksid soovinud rohkem reisida / töötada?

Mida Austraaliasse minnes kindlasti ootasid? Kas su ootused täitusid?

4. Tööst

Kuidas kirjeldad Austraalia tööpõldu?

Kas Sinu jaoks oli olulisem reisimine või raha teenimine? Aga praegu?

Kus töötasid? Kuidas tööd leidsid? Kas teeksid Eestis sarnast tööd sellega, mida tegid Austraalias?

Millega Sa praegu tegeled?

5. Teistest seljakotiränduritest Austraalias, eestlastest ja kohalikest

Kas suhtlesid Austraalias palju teiste eestlastega? Seljakotiränduritega teistest riikidest? Kas üksteist aidati?

Kas otsisid rohkem kontakti teiste eestlastega, *backpacker*'itega mujalt või kohalikega?

Kirjelda põhilist erinevust austraallaste ja eestlaste vahel? Kas Sinu pilt austraallastest ja eestlastest muutus reisiril?

Kellena Sa end määratlesid? (*Backpacker*, rändur, turist, tööline...?)

Kes on Sinu arvates seljakotirändur? Mis Sa arvad, millised inimesed Austraaliasse lähevad?

Tutvudes uue inimesega, kui oluliseks peetakse rahvust? Kui oluliseks Sina seda pead? Kellega eelistad suhelda? Kui palju üldse rõhutatakse oma päritolu? Kas kasutad (või kasutasid reisiril olles) eestiga seotud sümboolikat (lipp? rukkilill?) Meened, talismanid, sõprade lahkumiskingitused?

Kas seljakotirändurid Austraalias moodustavad sinu arvates mingi omamoodi grupi? Seob neid miski? Kas sina kuulud sinna? Miks?

Kas oled kohanud Eestis seljakotirändureid? Tundsid sa, et teil on sarnase kogemuse näol midagi ühist?

Kas inimesed, kellega Austraalias kontakti otsid on sarnased Sinu sõpradega Eestis, mujal?

6. Lähedaste arvamusel, kontakti hoidmisel

Kuidas Su lähedased suhtusid sinu otsusesse minna pikale reisile? Kuidas serveerisid oma otsust neile esimesel korral (töö? seiklus? reis? ...)? Kas nende nägemus muutus kuidagi sel ajal kui Sa reisil olid või nüüd, tagasi olles? Aga Sinu nägemus?

Kuidas ja kui tihedalt suhtlesid sõprade / perega Eestis?

Kas püüdsid hoida end kursis Eesti toimumuga? Kas jälgisid Eesti uudised, vaatasid läbi internet Eesti telekanaleid, võtsid osa valimistest jms?

Kui tihe on Sinu arvates läbikäimine eestlaste vahel Austraalias? Tead Sa midagi sealsetest eestlaste ühendustest? Külastasid neid?

Kas Sinu sõprade hulgas on palju neid, kes on sama viisaga Austraaliasse või mujale reisinud? Soovitat Sa neil minna?

Mida soovitaksid neile, kes ei ole veel i viisaga Austraaliasse käinud, aga plaanivad minna?

Kas kasutate oled liige Facebook'i Eestlased Austraalias grupis? Kui tihti seda kasutate? On sellest abi? Trip.ee? vms?

Kas hoiad sidet ka Austraalias leitud sõpradega? Kes nad on (teised eestlased, austraallased või mõnest muust riigist)?

7. Tagasitulekust, kohenamisest, edasistest plaanidest

Kas tundsid millalgi koduigatsust? Kas reisi lõpus olid valmis koju tulema?

Mis oli esimene asi, mida tagasi jõudes tegid? Sõid? Mis kohti külastasid? Kellega kohtusid?

Mis tunne oli tagasi olla? Kuidas kohanemine läks?

Kas oled oma eluga Eestis praegu rahul?

Kas plaanid taotleda ka teise aasta viisat Austraaliasse või minna kuhugi mujale? Miks? Kas seostad oma tulevikku Eesti või mõne muu riigiga? Miks?

8. Reisi mõjust

Kas oskad öelda, kas Austraalias veedetud aeg muutis või mõjutas Sind kuidagi? Kas oled midagi enda kohta tänu reisile õppinud? Uued oskused?

Kas Su sõbrad on öelnud, et Sa muutusid? Kas asi on pigem selles, et kus või et kuidas inimene reisib?

Millest tundsid Austraalias olles puudust? Millest siin Austraalia peale mõteldes puudust tunned? Reisimise igatsus?

Joonis 1

2 Granted

2.05 Total number of Working Holiday (subclass 417) visa applications granted in 2012-13 to 31 December 2012 by citizenship country - comparison with the previous four financial years

Citizenship Country	2008-09 to 31/12/08	2009 10 to 31/12/09	2010 11 to 31/12/10	2011 12 to 31/12/11	2012 13 to 31/12/12	% Change from 2011 12	2012-13 as a % of Total
United Kingdom	20 918	19 788	19 866	20 818	24 135	15.9%	18.4%
Taiwan	4 564	4 618	6 007	9 112	17 969	97.2%	13.7%
Korea, South	17 401	17 461	14 002	15 201	16 844	10.8%	12.8%
Germany, Fed Republic of	10 489	11 499	10 995	12 149	14 719	21.2%	11.2%
France	8 586	10 518	10 566	11 092	13 815	24.5%	10.5%
Ireland, Republic of	12 847	6 945	8 923	11 928	10 239	-14.2%	7.8%
Italy	2 554	3 242	3 871	5 092	9 078	78.3%	6.9%
Japan	4 674	3 944	3 342	3 966	4 732	19.3%	3.6%
HKSAR of the PRC	1 142	1 676	1 760	2 824	4 666	65.2%	3.5%
Canada	5 039	4 844	4 571	4 550	4 385	-3.6%	3.3%
Sweden	2 947	2 952	2 861	3 292	3 773	14.6%	2.9%
Netherlands, Kingdom of The	2 511	2 605	2 485	2 360	2 636	11.7%	2.0%
Estonia	609	733	941	1 073	1 375	28.1%	1.0%
Belgium	662	765	784	818	1 014	24.0%	0.8%
Denmark	767	814	765	901	900	-0.1%	0.7%
Finland	665	646	672	732	827	13.0%	0.6%
Norway	445	563	572	415	283	-31.8%	0.2%
Malta	63	46	62	58	62	6.9%	0.0%
Cyprus	17	10	12	15	55	266.7%	0.0%
Not Specified	71	113	174		< 5		0.0%
Total	96 971	93 782	93 231	106 396	131 508	23.6%	100.0%

Working Holiday Maker visa program report. 31 December 2012. Australian Government. Department of Immigration and Citizenship

Joonis 2

Figure 1. Working/traveling matrix.

<i>Voluntary</i>	<i>Stay</i> "Doing nothing" at home	<i>Travel</i> Tourism and/or recreation
<i>Compulsory/ Serious</i>	Work (including schoolwork and housework)	Occupations requiring travel

Nelson Graburni töö ja vaba aja maatriks ([1977] 1989: 22)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Helleka Koppel

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kodus ja võõrsil ning vahepeal – Eesti seljakotirändurid Austraalias“, mille juhendajad on professor Art Leete ja teadur Maarja Kaaristo
  - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **09.05.2014**